

XXX. ÉVFOLYAM, 2021. JÚNIUS

TARTALOM

■	3–7	SZŐCS PETRA	■
	3	Kérdések éjszaka a tükör előtt	
	4	A monasztikus szigeteken rossz a levegő	
	5	Járvány	
	6	Oltás	
	7	Búcsú	(versek)
■	8	PÉNTEK ORSOLYA	■
		Vénusz jegyében	(fejezet egy készülő Pécs-regényből)
■	12–13	MARKÓ BÉLA	■
	12	Szélfolyosó	
	13	Bárony Rózsi Abbáziában	(versek)
■	14	GERŐCS PÉTER	■
		A helyszín elfoglalása	(regényrészlet)
■	27–29	NEMES Z. MÁRIÓ	■
	27	A humanizmus kora	
	28	Helikopterekkel sárkányok ellen	(versek)
■	30	N. TÓTH ANIKÓ	■
		Emlékek városa. A selmeci különös hölgy legendáriumából	(elbeszélés)
■	39	GÉCZI JÁNOS	■
		Szil	(vers)
■	40	PÉNZES TÍMEA	■
		Ősi meleg	(próza)
■	43–44	JUHÁSZ RÓBERT	■
	43	Mérgezés	
	43	Kőfejtő	
	44	Zsebtelep	(versek)
■	45	ANDRÁS LÁSZLÓ	■
		A vörös korona. Mindenből lehet áldozat	(regényrészlet)
■	48	MEZEI GÁBOR	■
	48	c.1. túl tompa	
	48	c.2. kontúros forróság	(versek)
■	49–51	VIRÁGH SZABOLCS	■
	49	Szotyola a padon	
	50	Taps	(kisprózák)
■	52	NAGY ZSUKA	■
		Nem konvex	(novella)

■	55–64	PUBLIUS OVIDIUS NASO	■
		Átváltozások (részlet a harmadik könyvből Csehy Zoltán fordításában)	
■	65–69	BÖRÖCZKI CSABA	■
	65	Az együgyű	
	67	Lenke néni, 175. fejezet	
	68	Mézzel vagy cukorral? (kisprózák)	
■	70	BARANYAI LÁSZLÓ	■
		Valaki közeledik (esszé)	
■	74	SZÉKELY MÁRTON	■
		Íme, szétszóródás volt az életem (vers)	
■	77–78	GERTHEIS VERONIKA	■
	77	Csokor	
	78	Klímaválság (versek)	
■	79	SCHEIN GÁBOR	■
		Újra a határon: az irodalmi mező a 90-es években (tanulmány)	
■	92	KOLOZSI ORSOLYA	■
		Egy angyali lény metamorfózisa (Krasznahorkai László: <i>Herscht 07769</i>) (kritika)	
■	95	GAŽIK VIKTÓRIA	■
		Regényszerű életen, versen és túl (Grecsó Krisztián: <i>Magamról többet</i>) (kritika)	

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
ms.kalligram@gmail.com

SZERKESZTŐK:
Ágoston Attila (koordinátor)
oz.kalligram@gmail.com
Szász Pál
palika.100@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com
Tóth-Czifra Júlia
toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor
TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
Grendel Lajos †

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Hizsnay Zoltán,
Rédey Zoltán

Szerkesztőség:
KALLIGRAM, spol. s r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box: 223
SK-810 00 Bratislava 1
Tel.: 00421/ 2 54415028

FELELŐS KIADÓ: Mészáros Sándor

Szlovákiai megrendelések:

oz.kalligram@gmail.com, valamint
a Szlovák Posta alábbi címén: Slovenská
pošta, a. s.; Stredisko predplatného tlačé;
Uzbeká 4; P. O. Box 164; 820 14 Bratislava
214; e-mail: predplatne@slposta.sk

Magyarországi elérhetőség:
ms.kalligram@gmail.com

Támogatóink:

Kisebbségi Kulturális Alap
(Realizované s finančnou podporou
Fondu na podporu kultúry národnostných
menšín)

Nemzeti Kulturális Alap

**KULT
MINOR**

Kiadja a Kalligram Polgári Társulás / OZ
Kalligram, Hlavná / Fő utca 37/19,
SK-929 01 Dunajská Streda / Duna-
szerdahely [IČO:42291810] és a
Pesti Kalligram Kft., 1094 Budapest,
Tűzoltó u. 8. sz. fél em. 2. Adószám:
12241273-2-43

Nyomja: Expresprint s.r.o., Partizánske
Példányszám/Náklad: 700 db/ks
Ára / Cena: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap
10. napjáig.

www.kalligramoz.eu

Kérdések éjszaka a tükör előtt

Elindult már Kínából?

Igen.

Felém tart?

Igen.

Elhiszem ezt?

Nem.

Most komolyan: az a tobzoska egy piacon?

Igen.

Fogom látni a tengert?

Igen.

Sokszor?

Nem.

Fogom érezni az olajbogyó ízét?

Igen.

Örök életem van?

Igen.

Abban az értelemben?

Nem.

Ez lényegtelen kérdés?

Igen.

Ugye nem leszek olyan, mint a tenger? Nehéz, tudatlan, és akár világoskék?

Olyan leszek, mint a tenger?

A monasztikus szigeteken rossz a levegő

Hiába dobom pulóveredet a vízre,
tovább hallom a csobogást.
Hajón ápolnak, micsoda szerencse,
mondtad telefonban, a lazaretto vecchiön
már két embert tesznek egy ágyba, vagy négy gyereket,
és így tovább, kétségbeesésükben
tárgyakat dobálnak a kertbe,
és tapssal fogadják az új betegeket,
annyira rosszindulatúak.
Alkonyatkor a köztársaságot éljenzik.
Szigetek, kertek, friss levegő, de jobb
a vízen, mert az aloefák cinkosan röhögnek.
A hajónak csak a neve
incurabili, azért meg lehet itt gyógyulni,
most tért haza egy holland család.
Te hogy vagy? Krétázott csónakra ülj,
az higiénikus. Égess kék füveket a tereken.
Ne vágj a szavamba, ne motyogj.
Állj meg jóval a küszöb előtt, vigyázz,
hogy ne kergess madarat a házba.
Vedd fel, ha hívlak.

Járvány

Kassák Lajosnak

Tápszeres kávé mellett olvassuk a tegnapi statisztikát,
megint elhunyt egy túlsúlyos család. Mi is kövérek vagyunk.
Sapka alá rejtjük lenőtt hajunkat, a száraz sampon is fölöslegesnek tűnik már.
Főleg a többnyire idős, krónikus betegeknek.
Rettegünk egymástól, és hátralépünk, ha szembejön egy ismerős.
Orvosok plexipajzsban járnak,
és illegális rémségeket beszélnek fertőző szájukkal.
Órákig állnak a liftek – mikor hittünk utoljára valami jóban?
Irigyeljük az állatokat. A bejáratnál halomban hevernek a mocskos maszkok.
Egymást gyanúsítjuk torokfájással.
Füveket égetünk a tereken, mérges imákat mormolunk,
beteg lett a szívünk, meghomályosodott a szemünk
a Sion hegyéért, mert elpusztult, rókák futkosnak rajta!
Amikor a konyhagépek is cserben hagytak minket,
közel voltunk ahhoz, hogy lefeküdjünk a csempére,
és soha többé ne keljünk fel.
Fejünk fölött idegesen huzigálja a bútorokat egy törpe –
nem santa, csak nem egyformák a másodpercek.
Fotókat már rég nem készítettünk egymásról,
háttal állunk a fényképezőgépnek, mint a gyászolók.
A szívem és a szemem, minden elromlott,
szél fújja az ágakat, soha nem jutok ki innen.
Távcsővel nézem a rókákat a hegyen.

Oltás

Miután egy mellékutcában kétszer is a mellembe harapott
egy alacsony, barna kutya, protekció nélkül beoltottak.

Hamarosan ugyanazt érzem, mint a fertőzöttek,

láz,

szédülés,

félrebeszélés,

gyűlöletrohamok,

grandiózus tervek,

idő és tér elhagyása.

Találkozhatunk, mielőtt végleg otthagynálak a régi évben,
az Astrazeneca megadta ezt a kegyet a túlélőnek.

A folyosón valami műanyagot sodor a szél.

Alattunk porszívóznak.

Felhúzott lábbal ülök a jéghideg folyosón,

és várom a tüneteket.

Viharhoz hasonlít leginkább,

fekete hullámok verik a kórház ablakát,

egy szőlamban, víz alól dudálnak a kocsik,

elborít a tenger, így sem történik semmi,

cunami, mondom, de mindenki hallgat,

végülis már működnek az antitestek.

Búcsú

Szenvedélyesen rángatja a fogaimat
a takarító, a hálókocsiban a fejem mögé nyúl,
csúszik a padlón, mintha az áram húzná,
aztán hátrafele megy, és visszafele beszél,
mindig szeret, és mindig megbocsát.
De ébren nem néz rám,
és szó nélkül elmegy mellettem a postán.

Évekig hallgat,
aztán megosztja velem minden titkát:
hogyan kell elefántcsontra írni,
gyémánton keresztül varrótűre nézni,
fagyott kezet ólomecettel gyógyítani,
a kivirágzott falat megjavítani.

Járvány idejére hazamegy Erdélybe, és felgyújtja az anyja házát.
Öntözd az indigóvirágot, és felejtsd el a rózsát,
sistergi búcsúzóul.
A kék állandó, a vörös egy pillanat.

Vénusz jegyében

Roma

A peristylumban állt a hó. Egy állat nyomai vezettek rajta keresztül, majd eltűntek a sarokban. A férfi, aki magát Száműzöttnek mondta, felnézett az égre, amely most fehéren és tompán világított.

Olyan csönd ült a kerten, amilyen csak a holtak hónapjában tud lenni itt, északon, ahol már érezni a barbárok szagát.

Az állat, akármilyen volt az, a tetőn át ment ki a házból, a fórum szerint Ianus égrája felé.

Tudta, mit fog találni, látta, mielőtt kilépett, és belemélyedt a lába a frissen hullott hóba. A madártollak véres csomóban heverték bal kéz felé. Fent fekete pont lebegett az égen, szinte mozdulatlanul.

A szeme fölé emelte a tenyerét, hogy a fehér égen jobban lássa a fekete sast.

A kapu nyitva volt.

Csak az istenek világa örök, császár – gondolta keserűen. A jeleket nem lehet megváltoztatni, mert a párkák eldöntöttek már mindent, mielőtt még könyörögnének az istenekhez. De még ha meg is tehetnék: az istenek nem ismerik az időt, ezért számukra a ma, a tegnap és a holnap megkülönböztethetetlen, a mai császár pedig –

Leszúrta a botot a tollcsomó mellé.

Várt. Várt a jelre.

A város élt a hó alatt. A fürdő körül a későbbi virágok zöld nyilai törték át a földet, a főúton a kerekék verték fel a sárral kevert hólét, Marcus Tullius Magnus vendéglőjének falai ontották a meleget, és a réseken kiszivárgott a frissen sült kenyér és a fűszeres mártásban pácolt hús illata, de a falnak támasztott üres, hósapkás amfórák hosszú sora jelezte, hogy tél vége felé járunk már.

A Száműzött villája a hegy derekáról nézett le a városra. Április havától szeptember haváig vakító fehéren, mozdulatlanul állt a kék ég alatt a napfényben a ház. Abban a fényben más volt minden. Csak amikor megvolt a szüret és sütni kezdték a gesztenyét, akkor távozott a fény, majd jött a szél és a hó. Akik itt születtek, azoknak mindig könnyebb volt Ianus hava, meg a holtaké, mintha hidegebb lenne a vérük attól, hogy itt jöttek a világra. Sok volt köztük a kék szemű, mint Ulpia Ruca, és a fia, aki tíz hónapra született.

Azok, akik messziről jöttek, vagy egyenesen Rómából, mint a Száműzött, a házaikba zárkóztak, amikor megérkezett a hó, és csak akkor jöttek elő, amikor Flóra léptei nyomán virágba borult a Száműzött villájának kertjében ki tudja ki által ültetett mandulafák sora, amelyeket a Száműzött igen nagy becsben tartott, és a szél mintha a tenger szagát hozta volna a városba délről, egy messze, messze lévő kikötő, Ostia felől.

Az öregek meg-megálltak március idusán, szimatolták ezt a nedves szelet, beletartották az arcukat, és azt mondogatták, érzik, márpedig ők érzik a tenger szagát.

A Száműzött ilyenkor nem nagyon válaszolt, vagy ha igen, elütötte a választ a költő egy-két sorával. *Friss tavaszon, ha lecsordul a hó szürkén a hegyekből, És a lapály a meleg zephyrek csókjára fölenged, Akkor a földbe-merült eke súlya nyögesse meg ökröd* – mormolta, ám az öregek nem hallották, vagy nem akarták hallani. Tudták, nem látják már Itáliát. Legalább érezni akarták a tenger illatát. A különös csak az volt, hogy az itt születettek is érezték, és leírták pontosan: sós, nedves szél, amelytől felpezsdül a vér, mondták, de nem adtak más nevet ennek a szélnek, egyszerűen déli szélnek mondták, ritkán áprilisi szélnek.

Szomjasak voltak a hírekre, főleg az év első hónapjában, pedig várni kellett még a hírt hozó utazókra.

És a barbárokra is. Négy nyár óta várták őket, Saturnus haváig vártak minden évben, de a barbárok nem jöttek.

Caius Victorinus Maestus a lépcsőn állt a fáklyával. A szentély falán remegett a fény, feljebb, lejjebb táncolt az állatjegyek képein, ahogy reszketett a keze. Messze, hátul, a helyiség végén mintha életre kelt volna a bikaölő szobra. Vérszagot érzett, majd a méz ízét érezte a nyelvén. Ahányszor belépett, emlékezett.

A szentély mindig nyitva volt. A Száműzött villájától fehér kőlapokkal kirakott út vezetett a kapuig, amelynek két oldalán lefelé és felfelé fordított fáklya jelezte, hogy hová lép be, aki belép.

Maga az épület távolabb volt, ott, ahol a hegy nekiindul az égnek. Caius emlékezett a szentély helyén az egykori barlangra és a természetes kőmederre a bejárat előtt. Egy kiálló sziklacsúcs védte a barlang száját, olyan volt, mint egy frígiai süveg. Aztán elhordták a nagyobb köveket, és a barlang bejárata elé, ahol a kőmeder volt, felépült a szentély, és kikotorták a hozzá vezető utat, amelyet a Száműzött ciprussal ültetett be. Az öreg Sylvester Lucius Maximus csóválta a fejét, hogy nem fog az megmaradni, kifagy az egész, de ő azzal a makacssággal, amellyel bejelentette, hogy a távoli Pannóniát választotta száműzése helyszínéül, amire egykori társai megdöbbenéssel vagy gúnnnyal válaszoltak, ragaszkodott a ciprusokhoz.

Talán maga az isten járt közben, de a hegynek ez volt az egyetlen olyan védett zuga, amelyben alig egy-két hétig fagyott, és a fák kibírták.

Tíz év alatt megnőttek valamelyest, ám korántsem annyira, mint amekkorára nőttek volna Itáliában. Annál jobban ragaszkodott hozzájuk. Tükreimnek hívta őket, és akárhányszor elindult valahová, szerét ejtette, hogy a fasoron keresztül ereszkedjen le a városba, a szentélytől induló kanyargós úton.

Egykor a Száműzött apja tartotta oda a fáklyát Caius arcához, és ő nyitott szemmel, rezzenéstelenül belebámult a lángba, majd a Száműzött apjának szemébe, amely a fáklyák fényében feketének látszott, egészen előrenyújtotta a nyakát a fejét borító csuklya alól, mint a kígyók, de Victorinus állt rezzenetlen arccal előtte, hogy nehogy felemelje valamelyiket félelmében, elképzelte, hogy két oldalról szorítják a karját, mint gyerekkorában a császárné szolgálói, akik körbe-körbe hajszolták a palotában, mire elfogták a szép gyermeket, hogy az úrnő elé vigyék, akinek hosszú, hideg ujjai fel-alá jártak a testén, mint a kígyó nyelve, míg ráunt, és akkor kidobták.

A Száműzött apja vette meg az egyik szolgától.

– Gemini vagy, fiú? Mercurius hónapjában születted?

Caius nem válaszolt, ahogy a szolgálkkal és a császárnéval sem beszélt, legfeljebb a szökőkút medencéjében a halakkal vagy a kis kutyaival, amelyekkel egy rövid ideig megosz-

totta az ágát abban a kis kamrában, amit kijelölt neki az egyik szolga, aki szép gyermeknek nevezte, és apróra végigtapogatta a testét, mint egy állatét, mielőtt a császárnéhoz vitte először. A kutya aztán eltűnt. Nem tudta, mikor született. Azt sem tudta, a rabszolgánők közül melyik az anyja, és azt sem, ki az apja. Mintha mindig abban a kamrában lakott volna, ahonnan néha kivitték a szolgálók, termék hosszú során át, fogva a két karját, majd az úrnő elé állították.

– Nem tudod, mikor születél, de felismerem rajtad az ikrek és Mercurius jegyeit, gyermek. Meg kellett találnom Mercuriust még ma, mert a többi már megvan.

A férfi, akiről akkor még semmit nem tudott, csak hogy megvette az úrnőtől, kézen vitte hazáig, majd bevezette a gyermekek közé.

Az egyikük egy olyan falkép alatt ült, amely mérleget tartó ifjút ábrázolt. Az arca harmonikus volt és szép, mint egy lányé. Megismerte sorban a többi csillagjegyet is a képeken. Még sohasem látta az égen éjszaka őket, és hogy léteznek, azt is csak onnan tudta, hogy az úrnő egyik lakosztályában is ott voltak a falon.

– A képeket nézed, kisfiú? – kérdezte az úrnő, és magához húzta, aztán elmondta sorban, hogy melyik micsoda. Mézillatú volt a beszéde, és szomorú a szeme.

– Ne félj, Mercurius gyermeke – mondta neki dallamos, lágy hangon a mérleget tartó ifjú képe alatt ülő fiú, amikor belépett, és belemarkolt maga mellett az ezüsttálba. A szeme olyan volt, mint az ujjai közt leomló szőlőfürt szemei: sárgászöld.

– Vegyél szőlőt, Mercurius gyermeke. Vagy mandulát. – A másik keze két ujjával a másik tálba nyúlt, és a napban megcsillant a méz az ujjai közé fogott mandulaszemen.

A kacagása szétgurult a padlón. A prandiumra értek oda.

Caius körülnézett. A többi fiú is szép volt. Akkor megértette, hogy így válogatták őket össze. És azt is, hogy egyedül ő rabszolga közülük, mert nem volt más, aki Mercurius védelme alatt, az Ikrek jegyében született.

Mégis egyedül ő kísérte el a Száműzöttet ide, északra, akkor már Caius Victorinus Maestusként. A tizenkettedik évében fogadták örökbe, hat évvel azután, hogy a férfi után belépett a gyermekek közé abba a terembe.

A többiek, a kör, ahogy a Száműzött apja hívta őket, eltűntek, elhagyták a házat sorban, amint a Száműzött szerencséje megfordult.

– Kígyóban és mostohatestvérben ne bízz, Caius Victorinus Maestus – mondta neki a Száműzött, aki attól a naptól viselte ezt a nevet, amikor elhagyták Rómát, és elindultak Pannóniába.

– A madarak a mi időnk végét jelzik, mert barbárok jönnek északról, és mi eléjük megyünk a határig. Nem a császár birodalmának határáig. Hanem Róma határáig. Mondják, messze északon fél évig nem kel fel a nap.

Az egykori kisfiúból középtermetű, arányos férfi lett, a madarak papja, aki a többiekkel ellentétben nem adta el a jeleket.

– Nem volnék méltó rá, ha hazudnék róla. A madarak az istenek akarata szerint röpködnek, és a császár – a Száműzött elhallgatott.

Hosszú és egyhangú volt az út Pannóniáig, de amint meglátták Sopianaét, a Száműzött arca megenyhült.

– Ott fent. Ahol a mandulafák állnak.

A hegy sötétkéken magasodott a város felett. Nem látszottak a fák. Lehetetlen volt, hogy a Száműzött innen megmondja, mandulafák-e azok ott, vagy másfélék.

Mandulafák voltak. Oda építtette a villát, és amikor meggyújtotta a mécsest az oltáron, megállt, mint amikor a madarakat figyelte, mintha átlátna az időn, át az égen, látná egyenesen az isteneket vagy a jövőt.

– Nem itt halok meg. Visszatérek Rómába. De a fiam itt hal majd meg.

Caius Victorinus Maestus nyelt, hogy ne beszéljen és ne kérdezzen feleslegesen. A Száműzöttnak nem volt fia. Hacsak nem történt meg a dolog még előtte, Rómában. Akkor ott lehet egy fattya. De Iulia gyermek nélkül halt meg. Gyenge volt, és fehér, mint a jázmin virága. Apró és sovány, mint egy kisfiú. És a Száműzött ide asszony nélkül érkezett.

A sas hosszú percekig lebegett, fekete pont a fehér égben a fehér hó felett. A Száműzött mereven nézte, a pillája sem rebkent. Már nem várta a jelet. Láta előre, mintha az idő megint tréfát űzne vele, mint annyiszor az életben, gyerekkora óta, azóta, amióta Caius Victorinus Maestus az apja bevezette közéjük, és teljessé vált a kör.

Aznap fordult elő először, hogy tudta, mi történik majd. Láta az apját, amint kézen vezeti a fiút, látta a fiú göndör, mézszínű fürtjeit, az összeszorított száját, látta, ahogy felsandít az apjára, és latolgatja, elszeleljen-e. Amikor beléptek, egy pillanatra nem tudta, az álmot látja-e még, amit álomnak hitt, vagy felébredt már.

Az apja ránézett, amikor beléptek. Szinte belökte közéjük az új fiút. A Száműzött tudta, hogy egyedül ez marad majd mellette. De nem tudta, miért.

Akkor támadt kedve kacagni. Kacagni, ahogy később kacagtak a nagy futás előtt, amikor a homlokát tejjel törölték, és az az avas, meleg tejszag elkísérte, ahogy futott, nem tudott szabadulni tőle sehogy sem, vízzel mosta aztán, de a szag beette magát a hajába, a bőrébe, talán még a szempilláiba is.

Forgott tőle a gyomra. Ha visszagondolt Rómára, valamiért ez jutott mindig az eszébe, a Lupercalia ünnepe, ahol a többi fiúval együtt futott, először gyöngének érezte magát, aztán úgy, szégyenszemre nem bírja tovább, de akkor vinni kezdték a lábai, mintha a bokájára ígzte volna valaki a szárnyas sarut, talán Caius Victorinus Maestus könyörgött Merkúrhoz, talán Vénusz istennő tekintett rá. Akkor megértette, hogy van, akit soha nem hagynak el az istenek, akkor sem, ha ő elhagyja az isteneket, és minderre nincs magyarázat, vagy ha van, akkor a magyarázat olyan mélyen van az idő rétegei alatt a nemzetsége történetében, ahol már nem érhető el.

Az apja azon az estén, a lakomán megkérdezte, mit tanult ma.

Megmondta neki.

Az apja összevonta a szemöldökét.

– Az istenek jóindulata nem tart örökké, és az isteni származás sem tesz istenné – mondta.

– Tudni fogom, ha megvonja tőlem a jóindulatát ő, aki annyi alakban tisztelhető – felelt magában, de szótlán maradt, és lehajtotta a fejét.

Amikor vállalta a száműzetést, nem jutott eszébe, hogy elhagyták volna az istenek. Úgy tűnt, Rómát hagyják el, mert mocskos és hamis, és a maga istenei helyett új istennek áldoz, a Krisztus istennek.

A sas lebukott, de nem úgy, mint amikor zsákmányra csap. Inkább, mintha meglőtték volna. Darabos, nyomorult volt az esése.

A nyáron megjönnek a barbárok – mondta hangosan a Száműzött, és látta, amint a lehelete felhőként széteszik a levegőben. Hideg volt.

A fiú – jutott az eszébe, és belesajdult a szíve. Ulpia Ruca fia, aki a városi pletykák szerint tíz hónapra született. A fiam, aki kilenc hónapra született, mint minden normális fiú – gondolta, és hogy Ulpia Ruca teste milyen más volt, mint Iuliáé. Hajlékony és erős, bronzszínű és mézes, borízú és keserű, mint a füst. Iulia mellett nem lehetett férfi. Iulia mellett római sem lehetett. A kelta asszonytól lett férfi is, római is, mert Vénusz útjai kiszámíthatatlanok.

De a fiút jobb volt megvédeni a császár messze érő kezétől. Jobb, ha a világ előtt a kék szemű gyermek nem az övé.

■ ■ ■

Péntek Orsolya író, festőművész. Kötetei: *Az őszön egy rőtbarna komondor borongol keresztül* (vers, 2002, Fekete Zongora), *Az Andalúz lányai* (regény, 2014, Kalligram), *Dorka könyve* (regény, 2017, Kalligram), *Hóésés Rómában* (regény, 2020, Kalligram).

Szélfolyosó

Nem folyó mellett nőttek fel,
bár a város szélén ott kanyargott
a Torja-pataka, és nem messze,
egy-két kilométerre a Kászon-pataka.
Nyaranta oda jártunk fürödni,
mert a Torja-pataka sekély volt,
meg aztán fent a hegyekben állítólag
éppen a tudószanatórium közelében
volt a forrása, és féltünk kissé zavaros
vizétől. Említhetném a túlfelől,
valamivel távolabb, a Kárpátok
árnyékában sötétlő Feketeügyet is,
de arra ritkán jártunk. Végül is
valójában nem ezek mellett a
patakok mellett, hanem egy örökre
süvítő szél partján éltünk mind.
Az Ojtozi-szoroson át fújt keletről,
pontosabban északkeletről éjjel-nappal
a Nemere. Neve is volt, akárcsak a
folyóknak. Mentem reggel az iskolába,
tolt maga előtt a Nemere, jöttem haza
délben, rátámaszkodtam időnként,
olyan erős volt, különösen télen,
hogy meg-megtartott egy pillanatra.
Jött északkeletről, hozta az oroszoktól
és a románoktól a hideg levegőt,
de talán a borscs meg a csorba illatát is,
vitte tovább tőlünk alkonyatkor
délnyugat felé a nedves bükkfa füstjét,

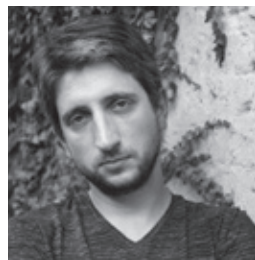
majd hamarosan nevet is változtatott,
hiszen amint átvágott a Déli-Kárpátokon,
és befújta a havat a Román Alföldre,
már Krivecnek hívták. Megtudtam később,
szélfolyosónak nevezik az ilyen vidéket,
ahol én is nevelkedtem. Úgy képzelem,
mint a szélcsatornát, amelyben a tervezők
kipróbálják a repülőgépeket, csak ez
persze sokkal nagyobb. Folyóparton
azt hihetné az ember, hogy a víz rohan
tovább, nem a part. De egy láthatatlan
szélben, egy különös szélfolyosón talán
mi megyünk előre-hátra az időben,
mások levegőjét szívjuk, és megint mások
a mi levegőnket. Fának kellene lenni,
hogy megkapaszkodjunk. Nekem
nem sikerült. Taszított a szél maga előtt,
aztán eleresztett. Hazamegyek nagy ritkán,
a szelet nem láthatom, csak az eső
esik ferdén. Csak a dombok egyik oldala
havasabb télen. Csak a zászlókat kell
gyakrabban cserélni, mert gyorsan
elrongyolódnak a szüntelen csattogásban.
Csak a sálak lobogása, csak az üres,
de meg-megduzzadó kabátujjak jelzik,
hogy van valami körös-körül. Nem lehet
semmiképpen sem látni, mégis arról
álmodom, hogy egyszer majd ismét
kiülök az egyik ablakba, és elnézem
reggeltől estig a szelet, mert pontosan
olyan, mint Isten, csak egy-egy
fellobbanó sálban mutatja meg magát.

Bársony Rózsi Abbáziában

Ott volt az udvarban hátul Ancika néniék
alacsony háza, valamivel elébb, jobbra
meg balra is lakott még egy-egy család,
de amint anyám többször is emlegette,
én abban a hátsó házban születtem,
másfél éves koromig náluk laktunk
albérletben, Ancika néninek nem volt
férje, a bátyjának, Dani bácsinak pedig
nem volt felesége, nyugdíjasok lehettek,
azt hiszem, mert ahányszor meglátogattuk,
mindketten otthon voltak, de az is lehet,
hogy házbérből vagy ilyesmikből éltek,
Ancika néni pulóvert, sálát, zoknit kötött
mindig, anyám szerette őt, beszélgettek
mindenféléről, én közben a Színházi
Életet forgattam, akkor már tudtam
olvasni, egyetlen szám volt belőle,
ott hevert a komódon, *Bársony Rózsi
Abbáziában*, gyönyörű fürdőruhás
színésznő volt a címlapon, szívesen
nézegettem, már többször elolvastam
elejétől végéig ezt a folyóiratot, amely
egy másik világból maradhatott ott,
és valamivel arrébb egy polcon hatalmas,
nehéz, cirádás fedelű könyv, *Tolnai:
A világháború története*, ezt is sokszor
lapoztam, valamiért 1916-ban ért véget,

gondolom, később kiadtak egy újabb kötetet,
de Ancika néniéknek elég volt ennyi,
csupán az egyik világháború, az is csak félig,
akkor még csapataink diadalmasan nyomultak
előre a különböző csatatereken, győzelmet
győzelemre halmoztak, huszonvalahány év
múlva Bársony Rózsi csak napozott ott lent
a napsütötte tengerparton, aztán egy ideig
ismét a régi Sonnenschein Róza lett belőle,
mert nálunk senki sem az, akinek látszik,
ez nem sikerült még a zseniális Petrovics
Sándornak sem, talán csak Ancika néninek
és Dani bácsinak, de ők nem vásárolták meg
a világháború történetének újabb kötetét,
és többé a Színházi Életre sem fizettek elő,
nehogy hazajöjjön Bársony Rózsi Abbáziából,
persze mégis hazajött, és valahogy megúsza,
így szokták ezt mondani, aztán elment Bécsbe,
de még jóval azelőtt az első világháború is
folytatódott, Ancika néniék nem akartak
tudni erről szülőházamban, az udvar mélyén,
ahol Bársony Rózsi csak nyaralt egyfolytában
a színes címlapon, hiszen amíg nem ért véget
az első világháború, nem kellett arra gondolnia,
hogy vajon túléli-e végül a másodikat.

Markó Béla (Kézdivásárhely, 1951) költő, író, szerkesztő, politikus. Számos verseskönyve, esszékötete, gyermekkönyve jelent meg, írt magyar tankönyvet, fordított románból verset, drámát. Verseskötetei jelentek meg angol, francia és román fordításban. Új verseskötete *A haza milyen?* címmel a Kalligramnál jelenik meg az őszi Könyvhéten.

A helyszín elfoglalása

Felállítjuk a kamerát, az állvány lábazata a kora nyári sáros fűcsomókba kapaszkodik. Várakozunk.

Néhány perc eltelik a hajnali szürkületben. Reggeli madarak füttyögnek a dombok között, a szitáló köd egyszerre tompítja is a zibongást, és akusztikai teret ad neki.

Bekanyarodik a faluba az első kamion, aztán a második; lámpákat hoznak, fémállványzatot, a harmadik a színészeket.

Sminkbusz, wc-busz, büfébusz, aggregátor; a határ menti kis falu megtelik a dízelmotorok dörmögésével, fékhanggal, szisszenéssel.

Kiszállnak az emberek, lehajtják a platót, pakolnak.

A falu szélén van egy focipálya, oda parkolnak a személygépkocsik, a színészeket, más stábtagekat szállító transzporterek.

A kerítés túloldalán lakókocsi kerekeit ékelik ki a patakparton; ez lesz a gyártás irodája, innen intézik a transzportokat, az étkeztetést, a papírmunkát, számlázást, a folyamatában is alakuló költségvetést.

Janó, az ötven körüli, lassú beszédű gyártásvezető most lép be a lakókocsi ajtaján. Hordóhasán világos kockás ing feszül, erős vádlijú lábán térd fölé érő oldalzsebes nadrág, úgynevezett bermuda fityeg, a filmforgatások egyik jellemző viselete, benne kulcscsomó csörög, belevegyül a nagydarab férfi horkanásaiba.

Az ajtót nyitva hagyja, odabent nyikorog a padló.

– Segíts már, légy szíves! – szól ki.

Pár méterrel előtte, a kikopott fűvön egy fonott ősz hajú, napszemüveges férfi válogat kábeleket; félbehagyja a munkát, fellép a lakókocsi elé állított falépcsőre, behajol, aztán félrehúzódik, kilép Kati, a felnyírt hajú, kövérkés-fiús gyártási asszisztens, összeütközik a válluk.

Kati rágyújt, és körbenéz.

Követjük a tekintet irányát: a falu házai csöndesek, de a sötét ablakok mögött fejeket lehet sejteni; az utcákon időnként eltekerő falubeli asszonyok és férfiak hosszan bámulják az eseményeket, többnyire kifejezéstelen arccal.

– Ezt a nyomtatót kéne oda átpakolni.

Kati nekitámasztja a hátát a lakókocsinak, és egyszerre farkasszemet néz az összes falubelivel, az egész tájjal.

– Király lesz itt élni ezek között negyedévig.

– Mi van? – kiált ki bentől Janó.

– Semmi – rövid szünet, majd Kati az ajtónyílás felé fordul, és hangozatosan újra belekezd. – Csak azt mondom, hogy nem lesz vidám... – Janó kidugja a fejét. – Hogy kurva szar lesz itt tölteni három hónapot.

– Miért? Félsz a falusi néptől?

– Ezek a szemünket is kilopják. Jut eszembe! Kötöttünk a felszerelésre külön biztosítást?

– Láttad a büdtségben?

– Nem.

– Akkor ne kérdezz hülyeségeket! Majd vigyázunk.

A lakókocsi előtti kis placcon zörrenve nyekken egy rozsdás bicikli, megáll.

– Nem vót jó a kényelmes városi otthon, patkányok? – A középkorú, elnyűtt férfi erős, nehezen meghatározható tájszólásban beszél. – Mi van, cigán'? Mit bámusz? Idejöttök cirkuszóni, oszt nőktök áll föjjebb?

Kati közelebb lép a biciklis férfihoz, és kakaskodva kidüleszti a mellét.

– Fizetünk érte. Nem keveset. Többet, mint amennyit ez a lepra település valaha látott. És miért? – mutatóujjával megböki a férfi vállát – Azért, kislefiam, hogy te ne a szarban fetrengj. – Végigméri a másikat. – Hát ezt a bicajt honnan szerváltad?

A férfi elmosolyodik, nyom egy puszit Kati arcára.

– Cseréltem.

– Hány tyúkot adtál érte, Csipikém?

Csipi felül a biciklire, és kis köröket ró vele a félig feltekert kábelek körül, közben énekel:

*Adtam csontot a kutyának,
Vége lett az ugatásnak.
Adtam szénát a lovaknak,
Vége lett a dobogásnak.
Adtam telcsit a csövesnek,
Adott bicajt a Csipinek.*

– Odaadtad a telódat?

– Csak egy régi törött szart. Ezer éve nem használtam – megáll, közvetlenül Kati előtt. – De a bicaj itt nagy kincs, aranyapám!

Elteker az utca felé, közben fújja tovább:

*Adtam a parasztnak telcsit,
Nyomkodhatja azt napestig...
...Csuhatja te!*

– Hát ez mekkora hülye! – nevet Kati.

– Gyere már be! Ki kéne pakolni.

A napszemüveges pasas kilép a lakókocsi ajtaján, és folytatja a munkát a kábelekkel.

Kati elnyomja a cigit, és bemegy; bentől hallatszik:

– András? Attila?

– András mindjárt érkezik. Attilát nem tudom.

Pár lépésre a „gyártási irodától” kis deszkahíd visz át a patakon, aminek a túlsó partján két másik lakókocsi áll L alakban, tetőik között ponyva feszül, alatta egy nő és egy férfi asztalokat pakolnak ki, azokra kávégépet, sós mogorót, banánt, almát, vizet, végül padokat a nagyobb étkezésekhez.

Jutka, a negyven körüli, még mindig csinos cateringes megáll, kiegyenesedik, csípőre teszi a kezét.

– Te találkoztál már ezzel a Jánossal?

Megáll a férfi is.

– Melyikkel...? Ja, az új Lászlóval? Nem még. Vagyis egyszer láttam. Szimpatikus csávó, így első blikkre. Na, fogd meg azt a szart, hozzuk!

Jutka cipekedés közben folytatja.

– Az egyik sminkes mondta, hogy ettől a „last minute” cserétől majdnem bedőlt a gyártás. Meg hogy a Filmintézetben sem örültek neki.

– Én meg azt hallottam, hogy ez a csávó majdnem ingyen bevállalta a szerepet, úgyhogy az Intézet... – leteszik a padot, nagyot fúj – megbocsátott.

Az egyik magasabban fekvő utcában Robi, a szögletes arcúra borotvált, harminc év körüli első asszisztens lépdel; időnként megáll, hogy körülnézzen, felmérje a terepviszonyokat, benne az éledő stábot.

Az utca a völgyet ölelő dombok egyikének oldalán fut tovább, befelé a völgykatlanba, aminek a közepén a világosító osztály emberei lámpákat szerelnek állványokra, időnként hangosan mérgelődve szortíroznak derítőlapokat, celletteket, frostokat és flegeket, közrefogva Mátét, a cingár lábú, óriás termetű, hatvan körüli hószentgyörgy-fővilágosítót, aki egy almát csócsál, és közben a lámpastatívakkal egyre sűrűbben benőtt, világosodó eget nézi.

A világosítók tömegéből kiválik Ámbris, a túlkoros úr, a nyurga best boy, Máté első embere, szájában barna szivarkával. Odalép a fővil mellé, és egyetlen szó nélkül nézi ő is az eget.

– Húsz perc, azt mondanám.

A falu utolsó házai mögül Péter lép elő, apró termetű, dús szőrzetű fiatalember, szinte futva érkezik, hogy a felsőtestére erősített keresztpántos heveder végein táncolni kezdenek a fém karabinerek.

– Máté, lassan kéne nézni egy képet.

Máté legyint.

– Rengeteg időnk van még, apukám. Azt mondd meg inkább, hogy a kezdőképet felhősnek szeretnéd, vagy naposnak!

Péter is elnéz velük egy irányba.

– Ez pont egál, ahogy nézem.

– Vagyis?

– Legyen akkor napos. Az keményebb. Jobban megy a konfliktushoz.

Ámbris végigméri Pétert.

– Na most akkor kend mégis beáll a kamera mögé?

– Az elején mindenképp. Jánost láttátok már?

Máté benyúl az ingzsebébe, és előhúzza egy kis tasakot.

– Ezt kóstold meg, apukám! Mai örlemény – a levegőt roppant elégedetten fújja ki, miután Péternek átadja a szaténtasakot, törzsét hátradönti, hüvelykujjaival tornáztatja hószentgyörgyét, és figyel, ahogy a fiatal operatőr színlelt szakértelemmel megforgatja kezében a zsákocskát, majd nagy műgonddal belecsúsztatja mutatóujját, kihúzza, és megnyalja.

Ámbris együttérző fintorral figyel Pétert, aki grimasszal próbálja leplezni heveny fájdalmát.

– Ez tényleg friss! Erősebb, mint a... – elfojt egy köhögést – múltkorri. Carolina Reaper?

Máté legyint.

– Dehogy! Saját nemesítés. Naga Jolokia és Habanero.

– De ez van vagy félmillió a... Scoville-skálán, nem?

Máté visszaveszi a tasakot. Ő is nyalint belőle.

– Höhh. Mmm. Valamivel háromszázhetvenezer fölé saccolom. Érdes és édes. Finoman támad, de nem alattomos. Gyorsan érkezik, de nem fek-

tet két vállra. Olyan, mint egy határozott, gyönyörű bestia, akinek nincsenek titkai. Nem csábít, hanem közli a szándékát.

– Hogy megfektessen.

– Például.

Valami felzörög, aztán megjelenik a parasztemberré sminkelt Csipi az ócska biciklijén.

– Hát te, Csipikém? Csak így, bicajjal?

– Úgy ám! Merthogy:

*Mérföldeket gyalogol a cserkésztiszt,
Vele együtt bandukol a segéd tiszt,
Biciklivel karikáz az őrvezető,
S aki autón, taxin jár, a cserkész ő.*

– Te Csipi! – veszi át a szót Péter. – Andrást még mindig nem láttad?

– Most jöttek meg egy perce.

– János is?

– Ki az a János? – értetlenkedik Csipi, kacsázva-karikázva hármójuk körül, hogy tekergetniük kell a nyakukat.

– Na, ne szórakozz már!

– Jaaa! Hogy te a megváltóra gondolsz! Igen, őt is láttam valahol a partakparton.

– Mit csinálna ott?

– Hát osztat én honnan tonnám, éjdesetykomám! Tájn a verágoknak mök a fáknak hérdeti az evangyéliomot!

Csipi továbbkarikázik a sminkbusz felé, közben megint rágyújt egy nótára.

*Az igazi Messiás már eljött,
Sokféle csudákat köztünk tött.
A vizet is borrá tette,
A násznépet vendéglette,
Őt követték tanítványi,
Mint a tyúkot ő fiai,
...háde csuhajja, te!*

Csipi a nótájával együtt lassan beleveszik a tájba.
Feljön a nap.

A sminkesek és fodrászok már javában dolgoznak a színészeken, tükrös asztalaik előtt: öregítenek, fiatalítanak, ráncosítanak, púdereznek, attól függően, hogy a színész kiköltözött városi figurát vagy falubeli őslakost alakít.

A megelégedő fényben és nyüzsgésben két alak sétál, vágna át a sürgölődésen, épp csak tudomásul veszik a körük képzelhető burok falának túloldalán zajló eseményeket: az idősebb egészen kicsi ember, napszemüveges, baseballsapkás, nyakán, csuklóján ezüstékszerek csillannak, bal kezében egy félig majszolt banánnal hadonászik; a fiatalabb magas és vékony, negyven körüli férfi, mosolyráncokkal erősen barázdált arcát ápolt, barna szakáll fedi, váll fölé érő barna haját fején időnként egy kurta mozdulattal hátrasimítja, és láthatóan megszokta, hogy görnyessze a hátát, ha nálánál alacsonyabb emberrel beszél; farmert és kockás inget visel.

Az alacsony férfi András, aki a filmet rendezi, most is épp széles, fürge, a másokra érzéketlen gesztusokkal magyaráz, a magasabb pedig János, aki a filmbeli megváltót játszó amatőr színész. János pillanatokra elmarad a rendezője mögött, hogy kikerülje, átlépje az eléjük kerülő többi stábtagot, de ezt András nem veszi észre, hanem rekedtes, sipítózó hangján magyaráz fáradhatatlanul.

– Idefigyelj, csillagom! Pőre valóságot... Azt akarom, hogy sár és korom! Érted? Abban kell segítened, hogy a korom és a sár... átlényegüljön. A piszok és a sár mától tiszta homok. De sarat! Sarat akarok! Lucskot! Érted, hogy mondom? De brúszviliszos macsizmó nem kell, az a hülye fapofa, ami, érted, hogy mondom! Nekem az kell, hogy a tekintetedben mindig csak az értelem és mások megértése.

– Ezt értem, András, csak azt nem tudom, hogy lehet eljátszani az együttérzést.

András bekapja az utolsó falat banánt, azzal van teli a szája.

– Pofonegyszerű! Nem? Hát érted, te is így voltál előtte, még a városi életedben. Pontosan tudod, hogy megy, másrészt meg mondom, azt ismerted fel, hogy ezek a szélsőségek milyen közel állnak, hogy a tohonyaság és a tettekézség között nincs különbség, egyszerűen, hogy... ugyanaz az ember, csak a gyakorlatban, érted.

– De hát nem éppen az a legnagyobb különbség?

– Nem, csillagom. Csak ha onnan nézzük!

A közelben felbúgnak a kávégépek.

– De hát akkor minek szónokolok, ha egyszer nincs jobb meg rosszabb? Minek akarnám rábeszélni bármire is a közösséget?

– Azt senki nem mondta neked, hogy nincs jobb meg rosszabb, csak attól te még ugyanúgy tudsz az egyikkel is, meg mert... olyan ez, mint a pszichológia, érted: megért mindent, de attól még terel valahová. A kiválságod nem a jóság, hanem a fantázia. Jézus a fantáziájából élt, ugye? Na, helyes! Azért tudta elfogadni az összes embert, mert el tudta képzelni, milyen az, de azért nehegy már! Jézus minden szava maga volt az ítélet. Csak itt most a te esetedben ezt át tudjuk konvertálni gyakorlati normává, érted, hogy mondom? Hogy ebben van egy kibaszott nagy paradoxon... – András odafordul a mellé sodródó szkriptes lányhoz a banánhéjjal –...dobd már ki nekem, bogaram! Köszönöm, imádlak. – Kék lencsájú napszemüvegét leveszi a szeméről, és a baseballsapkája napelenzőjére ülteti –...mert azt nem értjük, hogy a normatív gondolkodás nem feltétlenül morális, hogy úgy mondjam. Az ítélet nem okvetlenül a rossz és a jó megbélyegzése, az ítélet lehet agitáció, felhívás a helyes életre, amitől nem vagy te szarabb, sem jobb, hanem csak közelebb az istenhez. Jó, a mi történetünkben nem ez a fáma, de közelebb a magad... a belső akármidhez. Neked az a bajod, vagyis nem: te azért vagy különc, mert mindenkinek azonnal érted a nyomorát, vagy hogy ugye amit mondtam. Mit miért csinált, ilyesmi. Ha csak meglátod a falusi parasztot, aki most verte félholtra az asszonyát, akkor érted, hogy mi bősztette fel annyira. Azt a szemétséget, ami benne dolgozott, meg felbőszült miatta, azzal neked nincs dolgod, meg hogy átnevelni másmilyen emberré; semmi! Ezzel együtt viszont van az is, hogy amikor beszélsz bármiről, akkor magadat nagyon erőteljesen átadod. Képviseled, valahol ez is egy ítélkezés, csak nem direkt. Indirekt, nem? Ez is csak... te is genetika vagy. Szellemileg is, mint mindenki. Reprodukálni akarod azt, amilyen vagy. Az asszonyverő a gyerekből is asszonyverőt akar faragni, te pedig ezt a mindent-látásodat akarod átadni mindenkinek. Ezért nincs gyereked, és nem is lehet, a te betegséged olyan, ami... tehát nem egyvalakiért felelsz, hanem mindenkiért, egyesével, hogy mindenki legyen olyan, hogy mindenkit megért. Ez azért nehezebb, mint egy kicsinyes szart nevelni a fiadból, sőt, tudod mit? Nem is lehet, de ez a képességed akar reprodukálódni, ez tök logikus.

András befejezi a magyarázatot, és megáll. Épp egy nagyobb tömeg közepén találja magát: mellette Máté, a fővilágosító, Péter, a fiatal operatőr, néhány kameratechnikus, fókuszpuller, Erika, Attila, Réka, Zsombor

és Csipi, valamint a harmadik, a második és az első asszisztense, a szigorú arcú Robi, akinek most ráteszi a vállára a kezét, úgy indítja a beszédét.

– De szépek vagytok! Egy türelmes nyáj – nevet. – Na, kérem! – De már félbe is szakítja magát, és forgatni kezdi a fejét. – Ági! Hol van Ági?

– Itt vagyok – szólal meg a háta mögött a törékeny, óriási szemüveget viselő, kortalan, szkriptes nő.

András felemeli a szabad karját, hogy bújjon be alá Ágnes. Így két ember közé ékelődik, és noha egyik sem magas, ő mégis eltörpül kettejük között.

– Ágikám, az első jelenetünk az építkezés, ugye?

– Nem. Az első az összetűzés a falusiakkal.

András lekapja a kezét a két mellé állóról, tapsol egyet, dörzsölni kezdi a tenyerét.

– Összetűzés-jelenet. Nyilván! Köszönöm, csillagom. Na, figyelmet kérnék! Először csinálunk egy lejárást – felmutat a domboldalra. – Ott van az első jelenetünk, ami a történetben úgy a fele a dolognak. Olvasztatok a könyvet. Nem? Hát akkor meg! A falusiak utálnak téged. – András, mivel egyszerre csak egy emberhez tud beszélni, mindig kiszúr valakit, akihez a szavait intézi. Ez jelenleg Tóth Csabi, az „A” kamera időszedő fókuszpullere. – Erre nem számítasz. Van itt, ugye, ez a konfliktus az almalopással meg a gyerkőcökkel. Ezt akarod tisztázni, ugye! Csak az a baj, hogy nem ez az igazi ok. A parasztok félnek tőled. – Ezen a ponton néhányból kipukkan egy kacaj, a retorikai helyzet nagyon is elképzelhető, Csaba valóban egy érdes modorú ember, mindenesetre András rá se hederít a derűltiségre. – Aki, ugye, fél, az meg mit csinál? Gyanakszik. Aki meg gyanakszik, az elkezd utálkozni. „Mit keresel te itt?” Ez van, ugye! Nem értik, mi a lófaszt akarsz itt a falujukban. Ők ezt a kommunádis játékot nem értik. Nekik a város a gazdagság meg a mittudomén. A kényelem. Mondjuk... jólét, teszem azt. Nem? De! Akkor most mi a faszt akarsz, hogy idejössz? A gyerek csak ürügy. A felnőtt szereti használni a gyerekeket a szarjaira. Érted, hogy mondom! Te meg annyit tudsz, hogy ez a másik erősködni akar, azt meg te is szeretted csinálni. Kakaskodás, mellkidüllesztés, vagy hogy minden ilyen... na, faszmezegetés. De amikor meglátod őket vasakkal jönni, akkor azért már nem csak illegeted magad, hanem komolyan baj van inkább, nem? Hát jönnek tízen vasvillákkal, akkor azért az mégiscsak egy vasvilla! Pláne tíz! Na, mondjuk azért te sem vagy egy cipőkanál, meg épp kapa van a kezében. Mindenkinek, aki itt lesz most. Mert, ugye, olvasztatok a könyvet, itt épp a kertészeti brigád kapálja a földet, hogy majd legyen répája, meg ilyen hippi dolgok. Na de akkor felbukkan János, vagyis László. Gyere ide, csillagom! – int Jánosnak. János odalép mellé, András megfogja a kezét, és el nem engedi, úgyhogy János kezének emelgetésével gesztikulál tovább.

– Itt van ez az ember! Ő többé nem János, hanem László. Ismered jól. – András most véletlenül egy színésznek magyaráz, Erikának, aki Gabit, az egyik városi nőt fogja játszani. – Van egy jelenléte. Mosolyog, és kedves. Magának való figura, de mindig valahogy megjelenik. Igen, László jön, és... egyszerűen jön a mosolyával. Megjelenik köztetek. Igen, csillagom, mint egy jelenés. Most is az erdőből jelenik majd meg, épp itt, mert ő meg a számóca, vagy mittudomén, melyik brigádban... és érted, egyszer csak ott van. Koszos. Tüskék csípték. Jön a kosárral. – András ezen a ponton elengedi János kezét, és élénken játszik; mutatja, hogy cipeli hátán a láthatatlan kosarat. – Aztán leteszi. – Mint egy tehetséges pantomimművész, ezt is eljátsza. – Mert László ilyen, csillagom. Jön, mosolyog, és leteszi. Mindenkiben megáll a szar. Mármint a szeretetszar. Na! – Röhögés. – De innentől nem lehet már haragudni. Meg főleg az, tudod, ahogy oda-lép, ráteszi a válladra a kezét, és azt mondja: „Semmi baj, csillagom.” Ez

van a László szemében. És ez annyira erős, hogy tényleg nincs semmi baj. De ami nagyon fontos! Ez a pasas nem mórlikálja magát. Nem illeg-billeg. Ez a csávó ezt komolyan gondolja. És miért? Ezt magyaráztam eddig a Jánosomnak. Azért, mert tényleg azonnal megérti a másikat. Érti, hogy neked ez szar, hogy mit keresnek itt, kik ezek és miért, és még almát is lopnak, meg minden. Úgyhogy nem a semmibe dumál, hanem azonnal érti, hogy a másiknál mi van. Ezért is tudja elmagyarázni. Ilyen pofonegyszerű a mi Lászlónk! Ugye! Ilyen pofonegyszerű.

András fordulna is meg, hogy azonnal induljon a dolgára, de rájön, hogy még nem fejezte be a gondolatot.

– Ja de várj! Mert itt van még a... na, gyere már ide, bogaram, te is! Az Attikám. Ferenc, ugye! – András nyújtja a karját, hogy ő is jöjjön közelebb, mutakozzon meg a többiek előtt, de Attila nem lép közelebb, csak szóval jelentkezik.

– Igen.

– Na! Mondom. Neked ez probléma, mert ez persze, tudjuk... – gúnyosan elnyújtja a szavakat – ...nyílván tudjuk, hogy demokratikus meg alulról építkező dolog, de azért olyan nyilván hogy nincs, nem volt, soha nem is lesz, szóval azért te főnök vagy. Nem mondja ki senki, de mindenki tudja. Tiéd volt az ötlet is, te hoztad ide a csapatot, persze a falut is te szemelted ki, te beszéltél a polgival... blablabla. Lászlóra viszont jobban hallgatnak, mint rád. Ez itt most még nem a jelenet lényege, de azért elhintetjük. Rólad ezért lesz egy-két közeli. Megmutatjuk, hogy a nagy békülés közepette te azért, komám... Hát, igen! Te ráncolni fogsz. Meg keményen hallgatsz. Neked jobban feküdt a melldőllesztés. A melldőllesztés élére állni. Ugye! Na, ennyi! Csókolom! – És most csakugyan megfordul, és elviharzik.

A tömeg tétlenül áll egy pillanatig, de Robi, az első asszisztens szinte azonnal beáll a kör közepére, ahonnan András épp csak kilépett, és kemény, érces, mély hangján megszólal.

– Jó, még egy kis figyelmet! Egy óra múlva kezdünk. A szállását mindenki elfoglalta, remélem! Ebéd fél egykor. Van „A” menü meg „B” menü. Mindig reggel tízkor tűzi ki a Jutka meg az Ádám a büfébusz oldalára, hogy miből lehet választani. Balázskám, kussolj el egy kicsit, kösz! A diszpóban egyelőre nincs változás, de ha lesz valami, azonnal szólunk. Vacsora héttől nyolcig. A sminknél a kábelekkel vigyázzatok! Ja, igen, és még egy dolog. – lehalkítja a hangját. – A helybeliekkel nem kell nagyon összehaverkodni, mert nem szeretnénk nagy bevonódást, oké? Pajtáskodni majd az utolsó napon lehet. Addig nem. Nincs etetés, nincs ajándékozás, nincs abajgatás, mert a fejünkre nőnek. Csipikém, ez neked is szól. Rendicsek?

Többen bólogatnak.

– Akkor hajrá!

Az előbb mozdulatlan tömeg most megéled, mindenki elindul. A kellékesek berendezik a díszletet, noha a kapáláshoz szükséges dombtető és a rajta lévő kerítés a helyén van, ami ezen felül szükséges, mindössze néhány apróság: magos zsákok, talicska, kapák és gereblyék. Szalmakalapot hoznak, valaki árral szemben kamerát cipel a vállán. Megjelenik a kosár is, Lászlóé; öntik bele a szüretelt terményt.

A beautyosztály vagy a félig nyitott ajtajú lakókocsikban dolgozik a színészek frizuráján és arcán, vagy a kopott fűre kipakolt sminkasztaloknál. Több férfi stábtag szemérmetlenül méregeti az egyik fiatal, platinaszőke sminkeslányt, Rékát.

A kameracapat, az első asszisztens, a rendező és a fővill a jelenet helyszínén áll, keresi a képet.

– Azt akarom – kezdi András, és apró termetét megint hadonászó, széles gesztusokkal próbálja felnagyítani –, hogy kurva nagy tágak legyenek, meg aztán hirtelen arcközei szűkek, close-upok. A kettő között ne legyen semmi!

– Biztonságból azért ne vegyünk fel köztes plánokat is? – kérdezi Robi.

– Nem, csillagom. Nem vaktában lövöldözünk, hogy majd a vágóasztalon találjuk ki a koncepciót. Tűpontosan dolgozunk, hogy a vágóasztalon már csak össze kelljen pászentani a kész anyagot – belekarol Robiba. – Ha szar lesz a film, akkor rossz volt az, amit a fejemben láttam, viszont hinnem kell abban, hogy amit látok, jó. És egyedül jó. Nem körülbelül... meg körülbelülük, meg mindenféle inzertet veszünk fel, mert hátha valamire jó lesz... Az a dilettánsok játszótere. Ezt a filmet kamerába fogjuk vágni. Úgy dolgozunk, mintha szalagra... és kevés szalagunk volna... heheee! – Odafordul a többiekhez, összeüti a tenyerét. – Ez a *Második eljövétel* gyártási mottója: „Kevés a szalag, de rápasszírozzuk az egész Bibliát!”

– Persze hogy kevés, Andris – válaszol Péter, a fiatal operatőr, miközben a motívumkeresőben görnyedt háttal, félig guggolva keresi a megfelelő szöveget –, mert egyáltalán nincs is.

– Na látod, aranyom! Akkor még csak nem is hazudtunk! Kevés a szalag, úgyhogy nem lehet vaktában lövöldözni!

Páran bizonytalanul összenéznek: András vajon viccel, vagy tényleg elfelejtette, hogy digitálisan rögzítenek.

Közben építeni kezdik a darut a domb lábánál.

Aameratechnikusok kiemelik a szivacsosított rakládákból az objektíveket: egy 135-ös telét és egy 35-ös tágot. A gripesek faékekkel igazítják vízszintbe a rövid síneket, amikre mindjárt ráhelyezik a két dollyt, hogy a kamera finom, rövid „kocsizó” mozgást is tudjon végezni felvétellekor.

Nincs morajlás. Pontos, halk vezényszavak, kérések, megállapítások hangzanak el. A legtöbb interakció egy adott részlegen belülre korlátozódik; ezekben a feszült pillanatokban nemigen beszél egymással a sminkes és a világosító.

Máté belesuttog a walkie-talkie-ba:

– A nagy keretet kérem, feles froszttal.

Győző is megjelenik, a kopasz, negyvenes hangmérnök; csípőre teszi a kezét, és nézi vagy talán hallgatja a tágas dombtetőt. Szájához emeli a walkie-talkie-t.

– Kálmi, a portok már fent vannak?

– Nem mindenkin. Van, akit elraboltak a fodrászok portozás előtt.

– Hát, ez fasza! Kösz.

Megjön a négyszer négy méteres óriáskeret, benne a kifeszített feles froszttal, hogy a napfény keménységét egy kicsit lágyítsák. Ketten alul fogják, két-két ember oldalt kifeszített zsinegeken futtatja.

Megérkeznek a kikészített színészek is. Vannak egyszerű parasztnak öltözött falusiak, falusiasabban vannak felöltöztetve, mint az őslakos falusiak, és éppen ettől lehet jól megkülönböztetni őket, és vannak faluba költöző városiak.

Tóth Csabi, a szótlan, durva fókuszpuller kicsapja a centiszalagot, hogy az egyik színész lábától a kameralencséhez feszítse, majd a rádiós gyűrűn jelöli a fókusz távolságot.

– Figyeljetek a mozgásra! – kiáltja el magát Robi. – A kapáló városiakat játszó statisztáktól meg persze a színészekről ügyetlen mozdulatokat kérünk. Döntsétek el magatokban, hogy életekben először vagy másodjára kapáltok. Nagyon tetszik nektek, hogy most nem a billentyűzetet üti-tek az irodában, görnyedt háttal. A falusiakat játszó statisztáktól pedig rá-tartiságot kérnék; komor, leftymáló tekintet. Haragot és félelmet. Zo-

li! Te leszel az, aki majd Csipivel együtt rátámaszkodik az ásójára, és nézi a hülye pestieket. Körülbelül itt. – mutat egy pontra a földön.

Ámbris, az idős úr berogyasztott térdekkel áll a falu határában, és kormozott üveglapján át kémleli a felhő mögé bújt napot, aztán szájához emeli a rádiót.

– Még két perc.

Egyszerre minden rádió recsegye megszólal.

– Felvétel lesz! Csendet kérünk!

Andrea, a másodasszisztens kiált egy nagyot, valahol a falu első házai mögött.

– Felvétel lesz! Csendet!

Miután a stáb teljesen elnémul, Robi, az első asszisztens szólal meg. Kemény és szilaj hangja mindig az erős tartományból érkezik a még erősebbe; fölfelé ível, pontosan úgy, mint a katonai vezényszavak.

– Kertész brigád készüljön!

A színészek beleállnak a földön elhelyezett jelekbe, és lendítésre készítik kapáikat. A pillanat készülsége az úszóversenyek rajt előtti pillanatait idézi.

Csipi elröhögi magát. Nézi a szalmakalapos színészeket, akik paraszti romantikába bújtatott pestieket játszanak.

– Kurva idélenek vagytok.

– Csendet! – harsan fel a walkie-talkie-kból.

– Hang indít! – kiáltja Robi.

– Hang forog! – kiált a hangosztály.

– Kamera forog! – válaszol a fókuszpuller.

A kameratechnikus végigmegy a teleszkópos daru mellett, odatartja a csapót a kamera elé.

– Kilencedik jelenet, első csapó – dörren a hangja.

Csatt.

Miután visszasiet a sátorba, ahonnan Ábel, az „A” kamera operatőre irányítja a technokránt, megáll, és hátrateszi a kezét. A bummos beirányítja a hosszú botja végére rögzített mikrofonját a színész lába mögé.

– Szet.

Robi kinéz Andrára, aki rendezői székében ágaskodva, felcsapott napellenzője alól néz hol a színészeire, hol pedig a daru magasba emelkedő karjára.

Várja, hogy megérkezzen a pillanat.

Visszanéz Robira és bólint.

Robi is megfordul, vissza a színészek felé, és mivel közvetlenül mellettük áll, elég halkán, szinte csak nekik, mintegy bizalmasan szólnia.

– Tessék!

Madártávból látjuk a reggeli falut, a dülöket, rézsűket. Lágy a kép, lágyak a körvonalak, mert a nap fénye bever az objektívbe, és elvakítja a tájat. Itt hallható lesz később az alákevert, távoli faluatmoszféra madarakkal, kópácsolással, fűrészhanggal. A kamera finoman elforog, a nap egy távolabbi domb mögött lebukik; visszahúzódznak a fénydárdák, és a kamera lassan, nagyon lassan aláereszkedik egy dombhátnak, amin kapáló emberek láthatók.

A madártávlat lassan földközeli léptéket vesz föl, a kapáló alakok egyre kivehetőbbek, körvonalazottabbak. Látható a sutaságuk, a lendítések esetlensége, a fél kézzel történő földcséplés, a másik kéz a megbillent törzset támasztja az azonos oldali lábon. Az egyre növekvő, félközvetlen közelségbe kerülő alakok közül néhányan felegyenesednek, megtörlik homlokukat, és elnéznek a pihentető távolba.

A feszültséget nem fogják csillapítani plán-váltással; a kamera lassú közeledésének bírhatatlanságát kitartják egészen egy kapafejig, amely rendületlenül töri a rosszul felásott földet, dühödten csapkod a szikkadt talajból kibújó gyomokra.

Csak ezután vágnak majd a férfi arcára, a tekintetre, amely nem lát mást, csak a földbe írt feladatot. Az arc vicsorog, megfeszül, aztán kiemelkedik a képből. Egész alakos plánban látjuk, ahogy felegyenesedik, nyög, és eldobja a kapát. A férfi félmeztelen. Liheg.

Ismét közeli képkivágatban: a földön vizesflakon hever, érte nyúl, követjük a flakont, ahogy felemeli, iszik.

Csorog a víz a gigáján.

A kép lassan továbbúszik oldalirányban, majd miután megtalálta az éleséget, megállapodik egy háttérben kapirgáló asszonyon. Ő is felegyenesedik.

Újra egy nagytotál a dombhátról; az eszmélés véletlenszerűségével egymás után kiegyenesednek a törzsek, a karok abbahagyják a munkát, a tekintetek egy irányba fordulnak.

HELYI LAKOS

Ezen az ócska homokon nem terem meg semmi, pajtás.

A fonott kerítés túloldalán néhány kemény arcú paraszt áll. Egyikük szétvetett lábakkal, másikuk a ledőfött ásójára támaszkodva.

FERENC

Mi azért megpróbáljuk. Hátha az egyszerű krumplinak mégiscsak jó lesz.

HELYI LAKOS

Nem lesz az jó.

BÁNÁR ANTAL

Nem hát.

Ferenc sóhajt egy nagyot.

FERENC

Mit akarnak? Azt a földet műveljük, amink van.

A falusiak összenéznek, egymásra nevetnek.

BÁNÁR ANTAL

Meghiszem azt, komám. De ez a föld – mutat a tekintetével a kerítésen belülre – nem a maguké. – Kiköp.

– 'nnyi! – kiált Robi.

A jelenet megáll. Sminkesek szaladnak a díszletbe, hogy korrigálják az arcokat.

A stáb a sátorból figyeli a távoli jelenetet. Robi, anélkül hogy levonná tekintetét a rendezőről, halkán beleszól a rádióba.

– Még egyszer fel fogjuk venni.

András lekászálódik a kinyitható székéből, és odasiet Csipihez.

– Figyelj, galambom! Az a baj, hogy nem szartam össze magam. Az írott szöveg, tudom, tudom, az nem olyan beszarus, de akkor is rám figyelj, úgy kell elképzelni ezt a semmi kis párbeszédet, hogy neked már villog a szemed, és csak arra vársz, hogy végre kikönyökölhessen belőled a dühöd, picit provokáld, csak azért, hogy visszaprovokáljon, és akkor végre lebaszhasz neki egyet, érted. Mármint képletesen. Érted?

Csipi bólint. András most Attilához fordul.

– Ez a flegma jó, ez így mehet tovább, rendicsek. A következő mondatnál pedig még egyszer megpróbáld ilyen szordínósan mondani, mint

aki magabiztos, de nem fog sikerülni, úgyhogy akkor majd bum! Jöhet a bomba, Attikám. Sminkhadosztály? Mehetünk?

A fellazult morajlás ismét hallgatásba feszül, mindenki visszaindul a kezdő pozícióba.

A helyi lakosság a fonott kerítéseken át szemléli az eseményeket.

Andrea, a csenevész kis másodasszisztens rövidgatyában és dugig tömött övtáskával a derekán, óriási bakancsban trappol föl-alá a díszletben, melléhez szorított dossziéval, kezében almával, amin reggel óta egyetlen harapásnyom barnul, és közben vékony hangján kiabál.

– Felvesszük még egyszer! Készüljön a kameracsapat! A hangosztályt most hátrébb kérjük. A werkes csapat is húzódjon hátrébb! Képhatáron voltak. Köszönöm!

Győző és Áron, a két bummos fiú összenéznek.

– Mégis hova a picsába hátrébb? – méltatlankodik Győző. Áron megvonja a vállát.

– Leszarom. Majd némafilm lesz.

– Nyilván, bazmeg! – mérgelődik Győző, miközben a kábeleket tekeri fel a karjára. – Csak a végén majd úgy kell összevarrni a hangot a semmi-ből. Mindig ez van. Faszom bele, tényleg!

– Csendet már! – ordít Robi.

– Miért?

– Hogyhogy miért, Győzőkém? Felvétel lesz.

– Most küldtek hátrébb! Ahhoz pedig költözni is kell.

Robi elindul a hangosztály felé, közben belesuttog a rádióba.

– A hang még költözik.

Megáll Győző előtt, felnéz a nálánál másfél fejjel magasabb, kopasz, micisapkás hangmérnökre, és minden erejét arra összpontosítja, hogy milyen dörgő hangját megfékezze.

– Nem pofázol vissza, aranyapám! Ha akadály van, akkor rádión közlöd, csak nekem. Megértettem?

Győző leblokkol, aztán nagy nehezen bólint egyet.

– Egy percek van költözni.

– Ééés... tessék!

FERENC

Ezt a telket megvettük. Nem szeretnék erről vitát nyitni.

BÁNÁR ANTAL

Szóval azt mondja, hogy a maguké?

FERENC

Azt.

BÁNÁR ANTAL

Na és az a telek – mutat a háta mögé a paraszt, – az ugyan kié?

Ferenc megvonja a vállát.

FERENC

Nem tudom. Az nem a miénk.

BÁNÁR ANTAL

(A paraszt elképed. Szemöldöke felszalad.) Neem? Na, tudja, mit, komám!

Igaza van. És azért nem lehet a maguké, mert az enyém.

FERENC

Akkor ezzel rendben is volnánk. *(Ferenc lendíti a kapáját.)*

BÁNÁR ANTAL

Nem hiszem azt! Tegnap este a kölykei lopták az almámat. Na, erre mondjon valami okosat, maga pesti... ember.

GABI

(Előrelép. Fején kendő van, ahogy egy városi a falubeli viseletet elképze-
li.) A mi gyerekeink nem lopnak! Hogy meri egyáltalán a szájára
venni...!

*A falusiak jókedvre derülnek az asszonyi kifakadáson. Az idősebb tesz
is egy önkéntelen mozdulatot az arca előtt, mintha egy legyet hajtana
el. Ferenc megálljt parancsol Gabinak kinyújtott karjával.*

FERENC

Bizonyítsa be!

BÁNÁR ANTAL

(Ferencre mutat.) Óó! Ez lesz itt a főkolompos. (Aztán a kalapos, kö-
zépkorú falusi komolyra fordítja.) Na, figyeljen ide, öcskös! Én mon-
dom magának, nem kell itt a baj. De ha még egyszer bejönnek a ker-
tembe a koszos kölykei, felgyújtom a házukat. Rendben vagyunk?
*Ezt már Ferenc sem tűri. Megindul a kertkapu felé, kezében villanó ka-
pával, de a falusiakon egyáltalán nem látszik ijedség.*

LÁSZLÓ

(Hátulról, képen kívülről kiált. Még mindig Ferenc arcát látjuk, ahogy kér-
dően hátranéz.) Antal, barátom!

*A kerítés mellett László tűnik föl, baljában derekához szorított fonott
kosár, jobbjával egy kacarászó gyerek kezét fogja.*

LÁSZLÓ

Antal! Hoztunk magának friss gyümölcsöket.

*László erősen barázdált, keskeny arca mosolyba feszül, mintha a fel-
ajánlás őt magát érintené. Mögötte feltűnik több lurkó is; a fiúk jóked-
vűen püfölik egymást, a lányok mellettük táncikálnak.*

*Miután László megkerülte a kerítést, a kalapos parasztember előtt meg-
áll. Elengedi a gyerek kezét. Antal előbb lenéz a gyerekekre, aztán vissza
a férfir. László határozottan megfogja Antal felkarját, másikjával fe-
lé nyújtja a kosarat.*

LÁSZLÓ

Együtt szedtük a gyerekekkel.

Csend. Aztán megint László szólal meg.

LÁSZLÓ

Nézze, teljesen megérttem, hogy ez most még nehéz maguknak, és
néha vannak súrlódások. Maguk már nagyon régóta élnek itt, mi
pedig csak most jöttünk. De emiatt nem kell gyanakodnunk egy-
másra. A dolgok változnak, és ez jó. Fogadja el ezt a kosarat! Sze-
retettel adom.

*Miközben László beszél, Antal Ferencsel néz farkasszemet. Aztán meg-
enyhül, de legalábbis egy durva mozdulattal elveszi a kosarat, és elmegy.*

A többi falubeli, a kisfiú, akivel László jött kézen fogva, mind utána.

*A kis lurkó időnként hátranéz, és titokban nyelvet ölt Lászlóra. László
felnevet, aztán hüvelykujját az orrának nyomja, és ujjait megpergeti az
arca előtt. A gyerek kacag, de az apja ránt rajta egyet, úgyhogy inkább
előrefordul, és felveszi a felnőttek lépésének ritmusát.*

*A közösség tagjai előbb Ferencre néznek, aki szúrósan méregeti Lász-
lót, azután Lászlóra, aki nekik háttal, még mindig mosolyogva bámul
a gyerek után.*

FERENC

Már megint mi a faszt csináltál, Laci! (Remeg a dühtől.)

László megfordul, egyenesen Ferenc szemébe néz.

LÁSZLÓ

Gyümölcsöt adtam Antaléknak.

FERENC

Megaláztad. És ha erre rájön, még jobban fog utálni minket.

LÁSZLÓ

Nézd, Ferenc! Nekünk keresni kell a kapcsolatot a helyiekkel, nem elzárkózni előlük. Egy baráti gesztus önmagában biztosan nem kártevő. Ők itt élnek generációk óta. Biztosan furcsa nekik, hogy számukra megmagyarázhatatlan okokból egy sereg városi ember kiköltözik hozzájuk, miközben a falu lassan elnéptelenedik a városba költözők miatt. Gőgösnek tartanak minket, döllyfősnek. Érdemes ezeket a vélt vagy valós előítéleteket leépíteni.

Ferenc alig tudja kivárni László kissé túl nyugodtra hangszerelt okfejtését, válaszával szinte rákiált Lászlóra.

FERENC

Ne legyél már ilyen kibaszott naiv! Soha nem leszünk jóban. A világtörténelemben ilyen még nem volt. Nem neked fog sikerülni. A kérdés az, hogy alámegyünk-e a fenyegetéseknek, vagy sem. Irányítasz, vagy sem. Itt nincs köztesesség. Ha nem akarod, hogy felfaljanak egy héten belül, belevágod a kapát a lábába, és akkor talán tisztelni fog.

László közelebb lép a ziháló Ferenchez.

LÁSZLÓ

Tévedsz. Ez csak a te félelmed.

László visszaindul az erdőbe. A közösség tagjai leforrázva hallgatták a párbeszédet. Néhányan a távozó László után fordulnak.

FERENC

Bassza meg!

Ferenc tiszta erőből belevágja a kapát a földbe.

—...’nnnyi! Köszönjük!

■ **Gerőcs Péter** író, esszéista. Eddig három regénye és három elbeszéléskötete jelent meg.

A humanizmus kora

A tobulárok harminc éve készülődtek a hegy gyomrában, hogy átvegyék a kisváros feletti irányítást. Addigra már rengeteg kozmikus gappát halmoztak fel. A gappa fekete kavicshoz hasonlatos képződmény, amit le kell nyelni, hogy olvadó tintahalként elkezdje besugározni a tudattalan szivacsos szerkezetét. Ha valaki a megfelelő gappa-adagolásban részesült, akkor a tobulárok – minden undoruk ellenére is – beléptek az emberek ösztönháztartásába, együtt úsztak velük a lédús magányban. Persze az emberek nem tudták, hogy vannak megfigyelők a vágyaikban, hiszen mindig úgy gondolták, csak önmaguk lehetnek önmaguk ellenségei. Pedig már generációk óta nem voltak egyedül saját tudatukban. A tobulárok valódi formájukban nem mutakozhattak az emberek között, ezért az álmohatásokkal kondicionált ügynökeiken keresztül avatkoztak be a város életébe. Az általános iskola tanári karát már teljesen az irányításuk alá vették, és megpróbálták minél több gyermeki testbe gappát adagolni, mert a fiatalok agyi működése nem csupán fogyasztotta, hanem termelte is a gappát. A friss, fekete kavicssembriók éjszakánként kimásztak a gyerekekből, hogy aztán a szülők lavórba szedhessék a termést. A kisváros lassan a naprendszer egyik legjobban működő gappa-farmjává változott, melynek csodájára jártak a legtávolabbi helyekről is. A tobulároknak azonban szembe kellett nézniük azzal, hogy a gappa dicsőséges körforgása idővel elhasználja az emberi idegrendszert. A tudat ugyanis nem a magánytól roppan össze, hanem attól a boldogságtól, ahogy a gondolat mindig visszagondol ránk. A hegy gyomrában tanakodtak a tobulárok, hajtogatták az álomtérképeket, és bökdösték a traumatikus ligeteket, míg végül két csoportra szakadt a közösség. A naturalisták szerint nincs értelme kívánni az

emberi hordozók kifejlődését, hiszen az agyakat lehetne közvetlenül tenyészteni, akár a hegy belsejében is, a külvilág teljes kizárásával, amivel sikerülne megőrizni az erőforrásokat és állandósítani a termelést. A humanisták azonban azon az állásponton voltak, hogy az emberi gappa lényege épp azokból a tapasztalatokból adódik, melyek az egyedfejlődés során meghatározzák és kísértik az embert. Nem agyakat nevelünk, hanem a vágyat komponáljuk, mondta Xerxész, a humanisták vezetője, ebből a szempontból teljesen lényegtelen, hogy a gappa előállítása során kiég a faj. A gappa ennek a szerves máglyának a füstje, álomból szőtt halotti pompa, mely tűnékeny fátyolként díszíti majd a néptelen bolygót! Szónoklatát viharos taps fogadta, a kérdés eldőlt, beköszöntött a humanizmus kora.

Helikopterekkel sárkányok ellen

Mikor a kőtojás meghasadt, nem volt neki neve, de áttört az üres látszaton, s így Szun Vu-kung leve. A majomkirály Nyugati Utazásra indult, és érkezett Nyárádra. Ott Márióval találkozott, és megküzdöttek a Vízi Ördöggel, aki a Bitva patakban, az artézi kutakban, és a csapokban lakott. Küzdelmük ötmillió évig tartott, majd 1989-ben a Vízi Ördög elbukott, de addigra már az egész falu Vízi Ördöggé változott. A harc tehát sosem érhet véget, hiszen amíg az ember vizet iszik, addig az Ördög holtában is él. Hála Buddhának!

Szun Vu-kunggal páratlanok vagyunk, mert szeretjük nyelvünk szaporítani. A harc sosem érhet véget az erőforrások ellen. Az 1999-es napfogyatkozáshoz Vangelis csinálta a zenét, a falu apraja-nagyja védőszemüvegben hallgatta a szintetizátort. A majomkirállyal belenéztünk a sötétségbe, mely a gyerekkor volt, de nem vakultunk meg. Buddha – a lelked, s a lelked – Buddha. Bezzeg, amikor 1842-ben, Petőfi Pápa határában nézte Jókaival meg Petrich Somával ugyanezt! „Teremtő isten! Szemeimre / A vakságot tán csak nem küldöd? / Mi lesz belőlem, hogyha többé / Nem láthatok lyányt s pipafüstöt!”

A Nagy Féregfutam jegyében felhőbukfencezés következik, a NATO-gépek összezavarodnak, mert nem megyünk se Keletre, se Nyugatra, a kőtojasba megyünk befelé. A kőtojasban újra ott van Nyárád, amiben újra van egy kőtojas, és így tovább. Buddha megette Buddhát, aki megette Buddhát, aki megette a lehangoló páratlanságot. A kőtojasvilágokon keresztül ugrálunk platformról platformra, hogy igazságot szolgáltatassunk Zubály Sándornak. Légy üdvözölve, képzeletharcos!

Szun Vu-kung trónol Nyárád tetején és mélyén. Nem tudunk jól majmokat rajzolni, ezért inkább mindenkit majomnak rajzolunk. És akkor felhangzik Vangelis *Oceanic* (1996) albuma! Ezt a világot félistenek, technokrata harcosok, szupergépezetek, nagy hatalmú mágusok, borzalmas szörnyetegek és sohasem látott lények népesítik be, akik szörnyű harcukat vívják egymás ellen. Ötmillió év alatt nem rajzoltunk annyit, mint most, de összesen csak 24 életerőpontot gyűjtöttünk.

Az *Oceanic* felébresztette a Vízi Ördögöt tetszhalott állapotából. A harc sohasem érhet véget. Haragom zengem. Hamarosan egy művészi kidolgozású, valamikor feltehetően áldozási ceremóniákon használatos kristálymedencéhez érkezünk. Halld hát első kérdésemet: „*Ősidőknek legendája / Leon Silver boszorkánya, / Él-e még, vagy már holt? / S hány testvérbátyja volt?*”

Szun Vu-Kung Cherubion hőse. A síkság gigantikus lepényként terül el előtte. Gurulunk, mindenki a saját kőtojasában, és néha ütközünk, mintha dodzsempartin volnánk. Ez nem verseny, és nem is szintlépés, hanem zsebuniverzum. Tegyel szerencsepróbát! Csak dobókocka, papír, ceruza és radír szükséges, s máris indulhatunk.

■ **Nemes Z. Márió** (1982) költő, kritikus, esztéta. Legutóbbi kötete: *Ektoplazma* (képzőművészeti írások, Symposium, 2020). Budapesten él.

Emlékek

– a selmeci különös hölgy legendáriumából* –

városa

Messze van még? Már fél órája jövünk. Ráadásul folyton fölfelé.

Szóltam előre, hogy ez egy ilyen hely.

De azt nem mondtad, hogy nincs taxi. Vagy legalább egy nyomorult busz. Sajnálom, hogy nehézséget okozok. Amúgy olyan édesen pihegsz!

Te meg fújtatsz, mint egy agyonhajsolt ló.

Mert öreg vagyok. Vén szivar! Anyám mondta ezt mindig azokra a pasasokra, akik úgy gondolták, lenne még esélyük nála, ezért hosszan ácsorogtak a trafikban vagy előtte, akár záróraig is. Hazakísérésről azonban szó sem lehetett. Mit gondolna Lajos – dohogott anyám –, hogy én akárkivel sétálgatok este az utcán...

Lajos?

Az apámat hívták Lajosnak. Hároméves voltam, amikor meghalt. Azután költöztünk el innen.

Hát az nem tegnap volt!

Nem bizony! Több mint fél évszázada, kimondani is sok. Azóta nem jártam itt.

Hogyhogy? A temetőben se?

Anyám számára elveszett paradicsom lett ez a város. Nem tudott visszajönni. Látogatóba se, pedig volt néhány egészen szoros barátsága. Amúgy a Paradicsom-hegy alatt laktunk. Az itteniek szerint a Paradajz lábánál.

Fura, hogy angol neve van.

Nem angol. Inkább német.

Itt nem csehek laknak?

De, laknak csehek is meg szlovákok. Régebben magyarok és németek.

S te mi vagy?

Otthon magyarul beszéltünk. Anyámmal egészen a haláláig. Az iskola szlovák volt, a nyomdász is, akinél tipográfusnak tanultam. Most ezek közül az egyik nyelvet se használom. Akkor mi vagyok?

Hát egy englishman!

Az. Egy jöttment Londonban.

* A szerző a szöveg írása idején a Kisebbségi Kulturális Alap ösztöndíjában részesült.

Ugyan! Hiszen szép családot, műtermed van, elhalmoznak megrendelésekkel, neved van! Paul és Johnny ódákat zeng rólad! Azt mondták a múltkor, olyan vagy, mint az apjuk. Sőt: még jobb is.

Helyes fiúk, bírom őket én is. De ez túlzás.

Egyáltalán nem. Tényleg remek képeket csináltál róluk. Ó, azok a koncertfotók! Meg a levegőbe ugrálások! Nélküled nem itt tartanának.

Ugyan, Sandy, ne dicsérj már annyit.

Jó, akkor nyafogok. Fájt a lábszáram ettől a hülye utcától. Egyáltalán: jó irányba megyünk? Emlékezhetsz ennyi év után?

Éles képek vannak bennem.

A te híres fotós agyad!

Gyerekként fényképezőgép nélkül rögzítettem mindent. Balra a szivargyárat látod.

Mekkora épület!

Gyerekkoromban még nagyobbnak tűnt. Szerettem, mert anyám itt dolgozott, és engem is hordott magával. A gyáros kisdedóvót rendezett be az egyik földszinti teremben, az anyák ebédszünetben bejöhettek hozzánk. Mindegyiknek finom dohányillata volt, ahogy a hajunkba túrtak vagy megsimogatták az arcunkat.

Ahá! Ezért vagy olyan erős dohányos!

Dehogy! Anyám sokáig tiltotta is, a katonaságnál szoktam rá, azután már nem tehetett semmit. Meg el is költöztem tőle, nem tudott ellenőrizni. Ne álljunk meg egy kicsit?

Meg akarod nézni?

Nem. Pontosan látom magam előtt az alacsony asztalokat, a piros padlót, a fából készült játékokat. Nincs miért odamennem. Csak gondoltam, pihenhetnénk.

Nincs kedvem ácsorogni az utcán.

Beülhetnénk valahova.

Láttál eddig valami alkalmas helyet?

Hát ez nem London vagy Párizs, hogy lépten-nyomon kávéház vagy bár legyen. Bár volt idő, hogy Magyarország harmadik legnagyobb városának számított. Feljebb, a belvárosban csak akad valami.

Elég lepusztult hely, kétlem.

Színes házakra és kedélyes emberekre emlékszem. Szerettem a macskaköveket.

Engem meg idegesítenek. Folyton beszorul a cipőm sarka, attól félek, leválik! Vagy kibicsaklik a bokám.

Hát majd mész meztláb!

Nagyon vicces!

Hiszen a színpadon is mindig meztláb állsz.

Meg is szóltak érte!

Valakinek meg pont emiatt jössz be!

A kolléganők imádják a tűsarkúkat meg emeletes cipőket. Én attól tartok, éneklés közben nem tudok a lábamra figyelni, belegabalyodok a mikrofon zsinórjába, vagy elbotlok a saját lábamban.

Nem vagy azért olyan ügyetlen, baby!

Ez a bratislavai színpad amúgy egészen jó volt. Nem gondoltam, hogy a kommunisták is tudnak ilyen szintet.

Rangos fesztivál. Meg kell mutatni a nyugati kapitalistáknak, hogy nem probléma felvenni velük a versenyt.

De a sajtósok katasztrofálisak voltak. A kiejtésük! A buta kérdéseik...

Protekcióval jutnak be a tévébe vagy a rádióba, sőt a nagyobb lapokba is, nem a felkészültségük vagy a tehetségük alapján. A legtöbbjük az állampárt tagja vagy valamelyik nagykutyának valakije, másképp nem kapna pozíciót. A kérdéseket előre cenzúrázzák, főleg, ha nyugatról jön valaki.

Borzasztó.

Nagyon megválogatják a fellépőket is. Nehogy kitörjön valami forradalom. A rock and roll amúgy is gyanús.

Ezek szerint én nem vagyok veszélyes?

Édes nőci vagy, szeretik a dalaidat egész Európában. Úgy tűnik, a komcsik is.

Lehet, hogy egy szót sem értenek a szövegeimből?

Ne aggódj, vannak embereik, akik jól tudnak angolul. Örülök, hogy átmentél a rostán. A jelek szerint az itteni közönséget is levette a lábáról.

Lehet. Az a hatalmas szegfűcsokor...

Szinte elvesztél mögötte, egész jó lett a fotó is, ahogy kikandikálsz a huncut szemeddel.

Sose kaptam szegfűcsokrot.

Itt most ez a divat, úgy látszik.

Meglepődtem, hogy illata is volt.

Nemesítik, varázsolják.

Varázsolják? Ez tetszik! Kár, hogy itt kell hagynom.

De még két napig gyönyörködhetsz benne.

Már csak egy, ha a mait leszámítjuk.

Ez igaz.

Ez már a belváros?

Lassan odaérünk, azt hiszem.

Magasabbak az épületek.

Az emelkedő is teszi.

Az az érzésem, senki nem lakik az emeleti lakásokban.

Nekem is az a benyomásom.

Pedig némelyik ház egészen szép. De akkor hol vannak az emberek? Elköltöztek másik városba?

Egy részük biztosan. A többi meg azokban a bérházakban élhet, amelyek között eljöttünk, még a szivargyár előtt.

Azokban a semmitmondóan szürke épületekben?

Szerintem igen. Ezeket alighanem idejétmúltnak, elavultnak gondolták. A kommunisták a régi világot amúgy is igyekeznek elfelejteni. Vagy inkább elfeledtetni. Túl sokat nem tudok ezekről a dolgokról. Mi az első háború alatt költöztünk el innen, a második előtt kerültem nyugatra, csak annyit tudok, amennyit a régi barátaim mesélnek, ha Prágába vagy Pozsonyba jövök valamelyik sztár kíséretében.

Kísértetváros.

Vasárnap délután van. Ha más napon és korábban érkezünk, biztosan kicsit mozgalmasabb utcakép fogad...

Látsz itt boltot?

Persze, itt egy húsbolt, a másik oldalon egy cipős, amott textilüzlet, az meg vegyeskereskedés.

Egyiknek sincs kirakata.

Talán nincs szükség rá. Az emberek tudják, miféle kínálatra számíthatnak.

Bratislavában sincs túl nagy választék, akkor itt mi lehet... nem is akarom elképzelni.

Gyere, felmegyünk a trotuárra.

Hogy mire?

Arra a teraszra, ott. Azon jártunk anyámmal, hazafelé mindig örültem, hogy már nem vagyunk messze.

Tényleg nem vagyunk messze? Végre egy jó hír!

Sandy, te akartad, hogy elhozzalak ide...

Úgy beszéltél róla idefelé a repülőn, mint egy mesevárosról. Várral, királlyal, királynéval, lovagokkal. Ezüst utca, arany utca, bányákban dolgozó törpék... Kíváncsivá tettél. Ehhez képest elég kiábrándító.

Az emlékeim városát meséltem. Amit egy nagyjából hároméves gyerek rögzített, később meg hozzáálmodott mindenfélét az anyja meséi nyomán. Amit most látunk, egy másik hely... Erről a korlátról egyszer csúnyán leestem. Dőlt a számból a vér, mert esés közben beleharaptam. Egy járókelő ráripakodott anyámra, miért nem vigyáz jobban a gyerekére. Én nem is az eséstől vagy a vérző számtól ijedtem meg, hanem a szúrós tekintetű rikácsoló asszonytól. Anyám pedig az aggodalomtól és a megalázottságtól zokogott.

Gondolom, többet nem akartál felmászni a korlátra.

Anyám a trotuárt is el akarta kerülni az eset után, mindig átterelt a másik oldalra, de aztán addig könyörögtem, amíg visszatértünk a régi útvonalunkra. A trotuárról minden sokkal jobban látszott, izgalmas nézőszög volt lefelé is, felfelé is. Nézd, mondjuk innen, azt a két tornyot!

Szépek!

Enyhén kanyarodik és emelkedik az utca, ezért öt-hat lépés után teljesen mást láatsz majd. Valóban... mintha nem is ugyanott lennék.

Nekem elég sokszor volt ilyen érzésem életem során. De sose nyugtalanított, talán éppen azért, mert itt hozzászoktam a változatossághoz.

Egyre meredekebb az utca!

Ez most már így lesz. A templom mellett felkanyarodunk a térre, és nemsokára odaérünk. Tényleg.

Ez a centrum?

Igen. Szép terecske lehetett valaha.

Ez is kihalt, mint előbb az utca. Itt még boltok sincsenek.

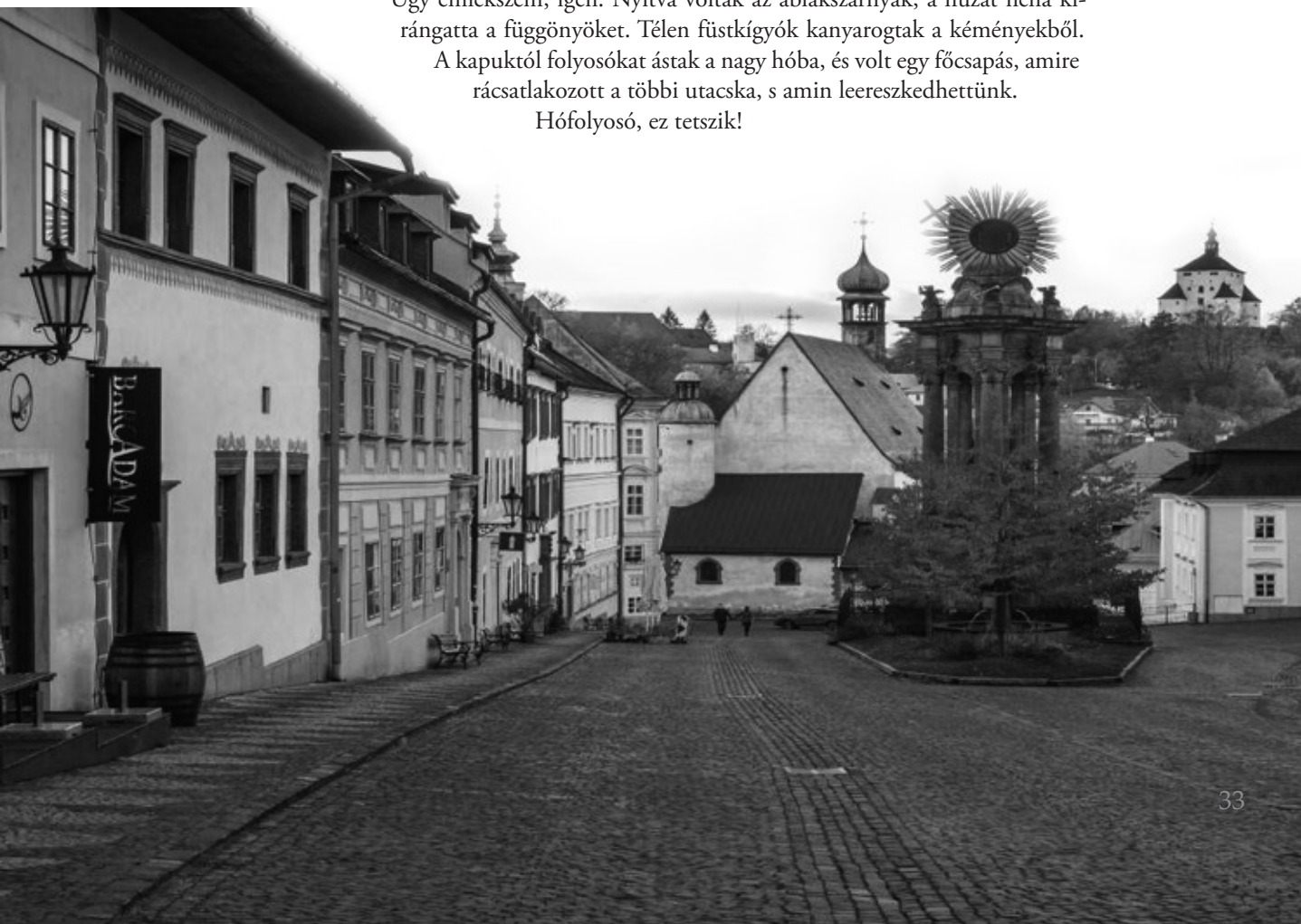
És nem lakja senki a házakat. Pedig micsoda gazdagságra volt szükség, hogy felépíthessék őket!

Gyerekkorodban még voltak lakóik?

Úgy emlékszem, igen. Nyitva voltak az ablakszárnyak, a huzat néha kitérítette a függönyöket. Télen füstkígyók kanyarogtak a kéményekből.

A kapuktól folyosókat ástak a nagy hóba, és volt egy főcsapás, amire rácsatlakozott a többi utacska, s amin leereszkehdhettünk.

Hófolyosó, ez tetszik!

Apám egy nyomdásznál dolgozott, talán ebben a házban, milyen kár, hogy hagyják pusztulni, anyámmal ide is betértünk hazafelé, néha együtt mentünk hárman, sokat nevettek, én is velük, pedig nem is értettem, min nevetnek. Köztük mentem, fogták a kezem, olykor hintáztattak, amit nagyon szerettem.

Szép gyerekkorod lehetett.

Lehetett volna, ha apám nem hal meg olyan hirtelen. Fordulj csak meg! Nézd! Ha a tekinteted a templom tornyáról felemeled, ott a vár, amiről meséltem.

Milyen pici!

Persze, innen! Mint egy játékvár.

De szép.

Anyám azt mesélte, egy boszorkány lakott benne réges-rég.

És te elhitted?

Anyám nagyon meggyőzően mesélt. A leghihetlenebb dolgokat is a legnagyobb természetességgel fogadtam el. Egyébként nemcsak én, hanem bárki, aki hallgatta. Azt gondolom, a mesélés volt a legmélyebb vigasza. Nagyon korán megöszvegyült.

És ez a nagy épület?

Iskolának nézem. Nem tudok semmit mondani róla. Fogalmam sincs, kik járhattak ide. Anyámmal hajnalban mentünk a szivargyárba, és késő délután jöttünk visszafelé, egyik napszakban sem volt semmi mozgás erre.

Úgy tűnik, elfogy az utca.

Az utca nem, csak a tér ér véget. Ész ott az a piros ház, látod? Amelyik mintha eltorlaszolná a teret. Egyszerűen ráfordul az útra. Nem enged tovább.

Aha!

Hát itt születtem.

Nem ilyennek képzeltem.

Hát?

Mézeskalács-házikónak.

Hiszen az!

Dehogyis.

Ha annak akarod látni, az.

A szemem nem csal.

A képzeletedet kéne ráborítani.

Hát majd igyekszem. Mit akarsz csinálni?

Bekopogok.

Egy vadidegen házba?

Nem vadidegen, a szülőházam.

Momentán vadidegenek lakják, nem gondolod?

Nem számít. Bekopogok.

Lehet, hogy itthon sincsenek!

Dehogynem, már jön is valaki...

És milyen nyelven fogod megszólítani?

Jó napot!

Jó napot.

Ért magyarul, ez elég furcsa. Szemrevaló lányka.

Kit keres?

Nem mondhatom neki, hogy egy hároméves kislányt. Valakit, aki itt lakik.

A nagymamámat?

Igen, a nagymamádat.

Mamuska, itt áll egy ember, és magát keresi.

Magamat keresem, milyen jól mondja ez a kislány.

Mondd neki, hogy nincs kiadó szobánk.

Nincs szándékomban itt éjszakázni.

Akkor mit akar?

Kérem, ha megengedné, hogy bejöjjünk a társammal a házba.

Ki maga?
Fotóriporter vagyok.
Hogy mi?
Újságoknak készítek fényképeket.
Itt nincs mit fényképezni. Nem látja, milyen ütött-kopott a ház?

Ez a szülőházam. Szeretném megnézni, mi változott bent.
Mit bámul rajtam ez az asszony?

Szerintem semmi. De maga... járt már itt egyszer, úgy rémlik.

Ennek nincs ki mind a négy kereke. Én ugyan nem!

De igen. Még a háború előtt, 32-ben vagy 33-ban.

Az lehetetlen. *Összetéveszt valakivel.*

Akkor is egy nővel volt.

Milyen nővel lehettem itt, ugyan...

Most rólam beszél? Merthogy rám nézett.

Nem, nem rólad beszél.

Méghez a egy nagyon csinos nővel. Hedi vagy Heda, vagy valami hasonló neve volt.

Heda? Egyetlen Hedát ismertem. Heda Kieslert. De mit kerestem volna vele itt?

Nagyon meglepődtek, hogy egy kocsmá működik a házban, az apámé. Akkor úgy 15 éves lehettem. Ez a Hedi nagyon más volt, mint azok a nők, akiket ismertem. A frizurája, az öltözképe.

Most mi van? Mit karattyol ez az asszony?

Azt állítja, jártam már itt. Egy Hedi nevű lánnyal. *Heda Kieslerrel. Honnan ismeri ezt a nevet egyáltalán?* De minek jöttünk volna ide?

Biztosan könnyögött, hogy mutasd meg neki a szülőházadat. Neki is ugyanúgy mesélhettél a mesevárosodról, mint nekem.

Nem emlékszem.

No, jöjjenek be. Itt volt a pult. Ebben a sarokban volt egy kis asztal, két személynek. Ott ültek egy éjszakán át. Apám megengedte, hogy zárás után is maradjanak. Pedig ilyet soha nem tett se azelőtt, se azután. Az a nő gyönyörű volt, apámat teljesen levette a lábáról. Kétszer olyan hosszú ideig rámost, mint máskor, hogy tovább lehessen a nő közelében. Pezsgőt akartak, de azt nem tartottunk, itt senki nem ivott pezsgőt se azelőtt, se azután. Hajnalig beszélgettek, nevetgéltek. Hallottam a hálókamrában.

Nem emlékszem. *Lehet, hogy álmodta az egészet?* Biztosan én voltam?

Tudja, nálunk nagyon sok vendég megfordult az évek során. De ez az éjszaka különleges volt, ezért megmaradt az emlékezetemben. A nő kacagása, a maga dörmögése.

Mit mond?

Azt bizonygatja, hogy jártam itt a harmincas évek elején.

Nem azt mondtad, hogy három éves korod óta nem tetted be ide a lábad?

De. Csak ez az asszony mást állít. Nem tudom elképzelni, hogy Heda eljött volna velem ide.

Heda? A barátnőd volt? Úgy gondolom, a szerelmed...

Nem, csak a jóakaróm vagy pártfogóm. Teljesen véletlenül ismerkedtünk meg. Tüzet kért egy prahai sikátorban. Pont tőlem! Aztán valahogy szóba elegyedtünk. Kérdezte, mivel foglalkozom. Én meg elmeséltem a nagy filmes álmomat. Erre beajánlott Hellerhez az AB stúdióba. Később egy párizsi utat is kieszközölt nekem, jó kapcsolatai voltak már egész fiatalon, egy amerikai filmtársaságnál dolgozhattam egy évig. Sokat köszönhetek neki. Filmszillag lett, előbb itt, Európában, aztán Hollywoodban. De akkor már Hedy Lamarrnak hívták.

Hedy Lamarr? Hiszen ő a kedvenc színésznő! Te személyesen ismerted? Nahát, mi csoda szerencsés ember vagy! Csupa sztár körül forogsz!

Most éppen körülötted...

Oké, na de hogy Lamarr-ral barátkoztál...

Igazán csak egy kis ideig.

Mély barátság lehetett, ha még ide is eljött veled...

De én erre valóban nem emlékszem.

Nézze ezt a sálát. Azé a nőé volt. Lecsúszott az asztal alá, nem vette észre, én is csak másnap találtam meg, amikor takarítottam, és amikor maguk már hét határon túl jártak.

S azóta őrizgeti? *Volt egy mozdulata, ahogy a hosszú ujjáival kéjesen beletúrt a halványli-la selyembe, és lassan lehúzta a nyakáról, miközben félig leeresztette a szempilláit, és oldalt hajtotta a fejét, hogy az arcát végigsimítsa a sál finom anyaga...*

Több, mint harminc éve, igen.

Szép sál. Felismered?

Nem is tudom... Hedy valóban hordott mindenféle sálakat meg kendőket, sokszor a fejére is tekerte őket. Minden jól állt neki, hisz gyönyörű nő.

Tudom. Van egy-két képem róla. Ez a sál elég komoly bizonyíték, nem gondolod?

Ej, egyáltalán nem biztos! Ennyi év után hogyan emlékezhetnék egy sálra...

Igazad van, én sem tudom felidézni, hogy pl. három hónapja milyen ruhában léptem fel Wienben.

Még jó, hogy vannak fotók.

Ja. Csak a fekete-fehér fotók alapján bizony nem tudom azonosítani a színéket.

Az a furcsa, hogy ez a sál egyáltalán nem mutatja a korát.

Talán a kiváló minősége miatt.

És hát nem volt használva.

Egyszer sem vette fel ezt a sálát?

Nem, hiszen nem az enyém volt.

De maga találta meg. És biztos lehetett abban, hogy a gazdája nem jön érte vissza.

Igen, biztos voltam benne, még ha nem száz százalékosan is. De hát hova vettem volna fel? Milyen ruhához? Nem jártam sehova, csak esetleg ide az udvarra. Egész nap mosogattam. Ahhoz nem kell selymekendő. De azért néha elővettem, szellőztettem. Vigyáztam rá egyszóval.

Jól tette.

Üljenek le. Nem sok mindennel tudom megkínálni magukat.

Ne fáradjon.

Főzők egy teát.

Mit mondott?

Hoz nekünk teát.

Inkább kávét innék...

Nem hiszem, hogy választhatsz, látod, milyenek itt a körülmények.

Na, jó. Akkor beérem egy teával.

Heda. Lustán mozog a kamera előtt. Heda kéjesen elnyílt szájjal. Gustav arra kéri, gombolja ki a blúzát, és engedje le a vállán, amíg nem szégyelli. A blúz a derekánál áll meg, szép redőkben. Így jó? Ha akarja, a melltartót is kikapcsolom. A teremben – Heller kivételével – min-

denki megmerevedik. Nem várja meg a választ. A melltartó csipkéje rácsusszan a blúz redőire. A tökéletes test lassan fordul felénk. Mintha egy márványszobrot tanulmányoznánk. Hallom a torkomban a szívemet. Heller a kamera mögött zaklatottan szuszog. Heda felkacag: na, mi van, nem láttak még pucér női?

Mi van veled? Valahogy megnémultál.

Kutatok az emlékeim között. Nem megy a fejembe ez a sál-história.

Nekem meg az nem megy a fejembe, hogyan felejtethsz el egy ilyen kivételes eseményt.

Tudod, volt egy komoly fejsérülésem...

Verekedés?

Úgy is mondhatjuk. A normandiai partraszálláskor...

Dezo, ez most vicc?

Haditudósító voltam, nem vicc.

Micsoda kalandos élet!

Kicsit kockázatos kaland, de belementem.

Szóval megsérültél.

Háromszor is, jellemzően mindig a fejemet érte valami, de a harmadik majdnem végzetes volt. Egy időre emlékezetkiesésem lett.

Na, akkor itt a magyarázat.

Hogy pont ezt az utazást törölte volna az agyam?

Lehetséges. De talán nem törölte teljesen. Hiszen olyan határozottan vezettél végig a városon. Furának tartom, sőt kétségesnek, hogy egy hároméves gyerek egy életre így megjegyezte volna az utcákat.

Mondom, anyám folyton mesélte, melyik házban ki lakik, ki kivel van jóban, melyik kapualjat kedveli s melyiket nem. És amikor elköltöztünk, folytatta, ismételte, egyszer ál-mában sírva utcaneveket kiabált, talán így őrizte meg a maga számára a boldog világot. Az én fejemben meg szinte térképpé állt össze. A nyomdában, ahol apám dolgozott, láttam néhány rézmetszett térképet, azokra hasonlított az én álombeli térképem.

Biztosan akkor is vonattal érkeztetek. Talán Prahából?

De mit kerestünk volna itt?

Valami különleges hangulatot.

Az isten háta mögött?

Néha a leghetetlenebb helyek tartogatják a legtöbb meglepetést.

Lehet. Heda szerette a meglepetéseket. És elég gyakran volt késztetése arra, hogy megszökjön.

Honnan?

Mindenhonnan, ahol unatkozott.

Lehet, hogy elege lett a forgatásból?

Elképzelhető... De ha tényleg eljöttem vele, akkor elég sokat kockáztattam.

Azzal, hogy megszöktetted?

Azzal, hogy legalább két nap nem mentem be a stúdióba. Elveszíthettem volna Heller bizalmát. S azzal minden további lehetőséget.

De ez nem következett be.

Szerencsére nem. Tehát lehet, hogy mégsem jöttem el?

Tessék parancsolni. Itt a tea.

Köszönjük. Milyen különös illata van! A csorba bögre fölé hajol, hajhullámai rimel-

nek a felszálló páragőz kacsaringóival. Félig leereszti a pilláit. Belekóstol. Fintorog. Meg akar ölni ez a kislány. Kacag, feje hátrabillen. A sál lecsúszik a fejéről. Keserű. Újra kortyol. Keserű. Finom. Még.

Miből készült?

Ezerjófűből. Az unokám szedte.

Mit mond?

Nem tudom az angol nevét sajnos. Egy gyógynövény.

Mondja meg neki, ha megissza, egy darabig nem fog fájni a gyomra.

Ez jó hír! Ha megiszod, elbúcsúzhatsz a gyomorbántalmaktól.

Az a nő, akivel annak idején itt járt, hajnalban teát kért. Annyit nevetett, hogy megfájdult a gyomra. Akkor is ezerjófűből főztem, amit én szedtem. Nem volt más itthon. Nagyon keserűnek találta, fintorgott. De azért megitta.

Úgy látom, Sandynek ízlik.

Imádom a keserűt. Ezek szerint nem vagyunk egyformák Hedyvel. Látod, engem megszöktetned se kellett. És senki bizalmát nem veszítetted el azzal, hogy teljesítetted egy kívánságomat.

Lejött a rúzs a szájáról. Kérdezte, hol van tükör. A hálókamrában a lavór fölött volt egy kicsi tükrünk, de nagyon torzított. Amikor belenézett, nagyot nevetett. Csücsörített, grimaszkodott. A rúzzsal körberajzolta a tükörképén a száját.

Égővörös ajkak közt egy kecses cigaretta. Mesélj még. Hol volt a szerelmesek találkahelye? Melyik kapualj a legnagyobb szenvedélyek tanúja?

Erre sem emlékszel?

Amikor elmentek, az a nő magába karolt, mert a cipősarka csúszkált a macskaköveken. Szemergett az eső. Apám nem fogadott el pénzt. Napokig szórtan volt, sokszor kiállt az ajtóba, mintha várna valakit. Pedig tudhatta, hogy nem jönnek vissza.

Mit mond?

Hogy nem jövök vissza soha többé.

De hiszen itt vagy...

Hosszú pillák, vállra zuhanó sötét fürtök, parfüm és cigarettafüst. Egymásba csúszó arcok. Hedy. Sandy. A gyerekkori városba visszatérni olyan, mint kizuhanni egy álomból. ■ ■ ■

■ **N.Tóth Anikó** (1967) író, irodalomtörténész. Könyvei a Kalligramnál: *Fényszilánkok* (2005, 2012), *Szövegvándor* (2006), *Tükörkönyv* (2008), *A varietas öröme* (2011), *Szabad ez a hely?* (2017). Ipolyságon és Szetén él.

Szil

Listát készítve sorba veszem
hajad, homlokod, halántékod
dudora szélén a két szálat,
mely nem követi a rendet és
kunkorodva nő, két szemedet,
orcád, a szádat és a füled.
Shakespeare-rel szólva: és így tovább.
Hónaljad alatt bőröd pöttyét
is cipeled, mit senki nem lát.
Szétvegyülsz idővel, miként a
festékben a képmás, a pontos
leltárban a följegyző keze,
árnyékként a kertben, amikor
visszajársz és menten elillansz,
foltot vetve a szilfa alá,
hogyan abban légy jelen, és ne légy.

Gécz János (1954) József Attila-díjas író és képzőművész. Ősszegyűjtött versei 2021-ben jelennek meg a Kalligram Kiadónál.

Ősi meleg

Megérinti lánya hátát a felcsúszott pizsamafelső és a nadrág közti kis résben, kilóg a cetli, márka és méret, meg apróbetűs részek, és a pelenka vékony sávja. Ellenőrzi, nincs-e melege.

Lánya lelkén az apróbetűs részek a legszebbek, fut át az agyán. Jól hangzik, de nem tudja, mikor ki betűi hagynak rajta nyomot, mikor ki szavai vésődnek legmélyebben belé.

A dereka és a nyaka is meleg, az alsó tincsek nedvesek, pedig csak félig takarta be őt, hosszában, hogy bármerre is mozdul éjszaka, ne tudja lerúgni magáról a takarót. Túl nyughatatlan. Éjjel-nappal szüntelen mocorog.

A lábát szabadon hagyja, hogy legalább ott elillan hasson a hő.

Hajnalra lehül a lakás, kikapcsol a fűtés, mert hidegben aludni egészséges, de attól tart, kitakarva megfázhat. Lerúgja a takarót vagy lecsúszik. Nem marad meg rajta. Ezért jár át, ezért takargat. Éjszaka többször is árcsoszog félálomban az előszobán, vagy egyszerűen két gyermeke mellett marad. Három test, mint gyufák a skatulyában, kezdetben párhuzamosan, majd mintha megráznák a dobozt.

Sokszor kérik, hogy maradjon testközelben. Néha beadja a derekát, de hozzáérnek, ébersztik.

Nem alussza ki magát.

Bár ide-oda járni sem pihentető.

A lányát kell főképp takarni, a fia kevesebbet mozog. Őt viszont nyugtatni kell. Messziről egyiket sem lehet.

Nem merek megszólalni, annyira félek, mondja a fia.

Hiába szereti a bébiőr fénylő angyalalakját, hiába bízik benne, fénye kevés, a félelem belé fagyasztja a szót. Nem akarja anyát ébreszteni, de nem várhat reggelig. A reggel távol van. Éjszaka a reggel van a legtávolabb.

Ha anya mellette marad, a félelem szertefoszlik.

Formát ölteni sincsen ideje.

A mi félelmeinket cipelik tovább?, teszi fel a kérdést anya. Sötétől, vadállatoktól? Átöröklődik génekből, ősi időktől nemzedékről nemzedékre adjuk tovább? Meddig nyújt biztonságot az anyaközel? S ha már nincs rá szükség, hiányozni fog-e?

És az anyák félelmét ki csitítja?

Miközben gyermekeit nyugtatja, maga is megnyugszik.

Egykori önmagát is nyugtatja gyermekeiben. Egykori szellemeit is elűzi. Mert vele maradtak a gyerekkortól. Ágy alatt és sarkakban megbúvó fekete lények.

Régen kiabált is. A szörnyek csak reggelre porladtak szét, az első fénnel. A szellőztetéssel. Fia csak nyöszörög, de a félelem legalább akkora, mint egykor az övé. Temérdek félelem elfér apró testekben.

Babakorukban még nem rohamozták gyermekeit rossz álmok. És a takarással sem volt gond. Úgy ébredtek, ahogy elaludtak. Nem mozdult rajtuk a pokróc.

Azt mondták, egyre könnyebb lesz.

Kinek?

Akkor még jó volt maga mellett tudni őket. De nőttek, nagyobbbat mozdul a közös matrac, megsokasodtak az érintések. Vagy összezsugorodott a tér.

A kényelmes, méretes kezeslábasokba bújtatott testek idővel az egész ágyat bejárták. Anyjuk szabad akaratával és mozgásterével mit sem törődve.

Aztán a hálózásokba csak elalvás után tudta belebújtatni őket, majd egyáltalán nem. Túllontúl korlátozta őket. Reggel mérgelődve ráncigálták le magukról.

Maradt hát a takaró. És a takargatás.

Hetek óra a takarózáson kattog az agya. Megtanítható-e, és ha igen, hogyan. Meg kell-e tanítani, vagy bízva rájuk, megtanulják maguktól. Ellesik a felnőttektől, mint oly sok mindent.

De hogy lehet megfigyelni egy felnőtt takarózását?

És hogyan magyarázható el?

Eligazgatja lánya körül a takarót, de az máris lerúgja.

Ha elalszol, nem tudsz betakarózni, jelenti ki. Beszippant az öntudatlanság, toldja meg hangosan.

A lánya más szavakra vágynak. Mesésekre, ringatókra.

Meg kellett várnia az elalvást. És utána takargatni. Míg altatott, takarásmódszertant dolgozott ki. Technikákat. Hogy minél kevesebb tennivalója legyen. Minél hamarabb kidőlhessen a saját ágyában. Minél több alvással tölthesse az éjszakát.

A lényeg, hogy ne hosszában rakja a takarót. Hanem szélkében, vagyis keresztbe, kicsit a derék alá. Óvatosan fonja körbe az alvó gyereket, mint egy örök éber anyai kar. De csak annyira, hogy a test alatt ne folytatódjon, ne zavarja a hasat vagy a hátat. Attól függően, mi van alul. De felül se nyomja, ne nehezdedjen rá teherként, testet súroló alacsony hídként emelkedjen fölé. Kéznel legyen, ne keressék, de ne is melegítse őket, ám ha megmozdulnak, mozduljon velük. Ne legyen lerúgható. De a lábat könnyen kidughassák, behúzhassák.

A mellkas, a hát és a derék mindig takaró alatt legyen, de combtól lefelé kikandikálhat a test. A nyaknál és a mellkasnál is maradjon jókora lélegzetnyi hely.

A fia felül az éjszaka közepén, pár másodpercig maga elé néz, vagy csukott szemmel üldögel, aztán a másik irányba dől. Hiába minden anyai igyekezet, felborulnak a tervek, a paplan a test alá kerül.

Hogyan takarjon másképp? Hogyan tekerjen paplanba? Hogyan erősítse, kapcsolja, kösse rájuk? Ha helyzetet változtatnak, a takarót hogyan vigyék magukkal? Hogyan vigyen öntudatot öntudatlan állapotokra?

És hogyan ne takarjon, amikor nem kell?

Hogyan fogadja el, hogy nem takarózni is elfogadható, sőt kellemes. Hogyan ne takarjon egy nyakig betakarózó? Aki éjszakára puha takarókoporsóba zárja a testét, kinn ne felejtődjék lapocka vagy mellkas, mert belekúszik az ízületekbe a recsegés-ropogás, torokba a köhögés. Ha köhög, nyakán sál, lábán meleg frottírzokni. Mégis kipárolog a meleg, nem tudja megtartani testében, a teste körül. Elillan.

Hogyan fogadja el, hogy egy gyerektestben több melegség fér meg?

Hogy kitakarózva is aludhat ember?

Hogyan ne ellenőrizze, elég meleg-e a kis testek?

Hogyan ne riasszon fel ellenőrző hideg keze?

Nem és nem megy a fejébe, honnan ez a melegség. Azért vagyok meleg, mert meleget eszem, magyarázta egyszer a lánya. Bezzeg ő bármit evett, nem segített. Sem a takaró. Nincs benne elég élet, nem izzik benne, állapította meg. Vagy gyermekeinek adta át a meleget? Hogyan ajándékozott ennyi didergéssel ennyi meleget? Vagy azért didereg, mert már mind elajándékozta? Volt benne melegség valaha?

Nem emlékszik az anyaság előtti időkre.

Kénytelen elfogadni, hogy a gyerekei vékony kabátban sem fáznak a leghidegebb téiben. És rájön, hogy egyre jobban értik a fázását.

Amikor lánya kabátot próbál, megkérdezi, nem kéne-e neki is egy melegebb kabát.

A fejét ingatja.

Ha fázna, addig dörgölöm a hátad, míg be nem melegszel, mormolja a lánya.

Én meg addig, amíg el nem olvad a hó, toldja meg a fia.

És anya bemelegszik. Leguggol, tekintete összeolvad gyerekeivel, behull valami közös ősmegbe. ■ ■ ■

Pénzes Tímea (1976, Érsekújvár) magyar és német nyelvtanári szakon végzett az ELTE-n, ugyanott doktorált fordítástudományból. Németből, csehéből és szlovákból fordít, tizenegy saját könyve és tíz műfordításkötete jelent meg. Több műfajban próbálta ki magát: ír verset, elbeszélést, drámát, továbbá útinaplókat. Legutóbb megjelent kötete az *Ikeranyaverek*. Budapesten él.

Mérgezés

Lassan nincs bennem semmi,
a harag is kiürült. Remegve
öklendezek a porcelánkagyló fölött.
Mérgezés lehet.

Nem kellett volna
a szobanövényeket kóstolgatni,
tudhattam volna,
a legtöbbjük mérgező.
Beférkőznek, pompáznak,
de időzített bombák.

Vérízű a szám. Üveg a bőröm,
alatta látványkonyha a sok kanyargó ér,
megannyi visszafordult, elvékonyodó
gondolat.

Aki ragadozó akar lenni, miért
a virágoknak esik neki?

Maradék sörrel olyan csodásan meg lehet
tisztítani a búcsúleveleket,
hogy tükröződnek bennük a tekintetek.

Csak egyszer láttam apám arcán őszinte
csodálatot:

csillogó szemmel arról mesélt,
a kocsmában egy ismerőse
leharapta a söröspohár szélét,
megrágta és le is nyelte azt.

Kőfejtő

Sivatagi por égeti a látványt
milliárd parányi prizmán
a fény rommá töri magát
szemben elpattant nyalábok gyúlnak

a csapadékot megszínezheti
végre akár vérezhet is a hó

a konyhában fáradó olaj keni
az odakozmált levegőt a mikrószűrő
pislákoló zsarátnok
s az ajtó mögött forogva szédül az alkony

visszaszámol a digitális óra
sercegve fröccsenek ki a csillagok
egyesével égnek az éjszaka bőrébe
akár a délszláv háború idején
a házfalak golyók ütötte sebei

ahogy a forrni készülő tej bőrére fújunk
úgy leplezi le finom ráncainkat
és fagyasztja arcunkra
a rideg februári szél

Zsebtelep

a hétköznapiak bármit hangszerré tehetnek
péntekre az üres üvegek
az erkélyen épp megfelelő szögben állnak
hogy szájukon át fejhangon fakadjon dalra a szél
mélyíti szólamát férfiasabbnak tűnne
de pont ettől olyan törekeny ez a süvöltés

mindig ide vágytam
a panel kopott geometriájába
úgy véltem itt lakik aki családban él
az igazi otthonnak téglatest vagy kocka kell
hittem egy egész falat betöltő egzotikus posztertáj
a tengertapéta partra mossza éjjelente igazgyöngyeit
a távoli havas csúcs hegymászóvá teheti
az összes telepi gyereket

arra gondolni sem mertem soha hogy
a tömbház is lehet tajgetosz
ahonnan csalódott fiatalok eregetik mélybe szüleiket
a göngyöleg visszaváltódik
helyére mások üresednek

a rosszul felcsavazott nyolcas házszám az oldalára billen
s kiszáradt szemmel bámul a végtelen
ez a város túl sűrű alig enged be némi huzatot
ami újra átírhatná a régi dalokat a palackok ajkain.

■ **Juhász Róbert** 1980-ban született Zalaszentgróton, mikor még ott is lehetett. Német nyelv és irodalom tanár, művei többek között megjelentek a Hévíz, a Székelyföld, a KULTer.hu, a Tiszatáj és a Bárka hasábjain. Első kötetének címe és a szerzője már megvan.

A VÖRÖS

m i n d e n k i b ől l e h e t á l d o z a t

KORONA

Farkas Jakab János nagytiszteletű úr és futballedző a szintézis embere volt. Gyakran kínoztta az élet értelmetlensége, mely váratlan hullámokban tört rá, ezért szüntelenül összefüggéseket keresett, és aki keres, az talál. Tevékenysége eképpen nem korlátozódott a fenti két területre, bár már ez is elég szép teljesítmény lett volna tőle, egyik gyülekezetének a lelki, másikénak a testi kondíciója feletti örökös. Ami több is volt örökösénél, hiszen a gyülekezetét is, mondhatni, trenírozta, s a csapatát ugyancsak Isten nevében küldte harcba vasárnaponta. Az egész mérkőzés meg van írva előre a sors könyvében, most szépen kifutott a pályára, és elolvassátok, de aki hibásan olvas, azt meccs után nyakon verem – imígy szólott az ige a nagytiszteletű Ordibá szájából a vasárnapi derbi előtt, amelyet a megyei liga, akceptálandó az ő más természetű elfoglaltságait, mindig a délutáni órákra írt ki.

Nem tudni pontosan, hogy becenevét a vezetékneve játékos továbbgondolásából, dörgő hangú prédikációiról vagy egész pályát átívelően osztogatott instrukcióiról kapta, legyetek okosak, mint a kígyó, és kemények, mint a kád széle – mondta még az öltözőben.

Abban az időben a reformátusok csillaga magasra hágott hazánkban, egy

lelkészből bármi lehetett, akár főminiszter is, ha úgy akarta Isten.

De Jakab lelkész nem vágyott ilyen magasra. Megelégedett az-

zal, hogy a traktorokat javíthatta, mert egy gyerekkori fél-

reértésből fakadóan (Épészmérnök) annyira megtetszett

neki ez a hivatás, hogy mikor rájött a tévedésére, már

gyökeret vert a fejében a gondolat, hogy a lelkek ápo-

lása és a test edzése mellett az ép ész is a fennhatósá-

ga alá kell, hogy tartozzék, így hozván létre ennen

tanulmányaiban és tevékenységében is a szóma,

psziché, pneuma szép hármasságát és szintézisét.

Kérjete, és adatik, mondá az Úr, de Ordibá

bölcs önmérsékletet tanúsított, amikor kérhetett,

vagyis nem álmodott stadiont a tízegynéhány

ezer lelkes városkába, noha abban az időben

kisebb falvak is részesültek ebben az áldásban,

mindössze a klubház felújítását kérte és kapta,

valamint az utánpótlásra fordítható szerény összeg szerény növelését. A városi könyvtárral azonban nem bánt olyan kegyesen a sors, mint a BSZP FC-vel (BoldogSzentPál Football Club), így a nagytiszteletű úr hosszas lelki vívódást követően bizony sikkasztott az utánpótlás nevelésére érkező támogatásból a könyvtár javára. A nehéz dilemmát úgy oldotta fel, hogy kis tanítványait kötelezte az olvasásra, így egyszerre biztosította az utánpótlás testi-szellemi lelki fejlődését, és nyugtatta meg saját lelki ismeretét.

Ilyen gondosan eltervezte és meg is valósította az életében az emberi létezés különféle aspektusainak szintézisét. Mégis előfordult vele, sőt, az utóbbi időben egyre gyakrabban, hogy azon kapta magát a hívei között, hogy az jutott eszébe, valami hiányzik, talán a labda nélküli együttes mozgásról kellene beszélnie inkább, hogy a közösség erősödjön. Edzésen viszont úgy érezte, jobb lenne karburátort szerelni, mert olajos meg bűdös ugyan, de nem pofázik vissza, és fel sem merül, hogy a kapu mögé csavarja a szögletet. A gépállomáson viszont egy-egy verssor tolakodott az agyába macskul, ám képtelen volt felidézni az előzőt és a következőt, és legszívesebben azonnal a könyvtárba rohant volna, hogy megnézzze. A könyvtár csendje viszont Isten hiányát idézte föl benne, és sóvárogni kezdett, és így tovább, és körbe, míg végül megfogalmazta magának, hogy úgy látszik, mindig rosszkor van jó helyen.

Egy hűvös reggelen öltözködés közben az a furcsa érzés fogta el, hogy megállt az idő. Vagy nem is az, hogy az idő állt meg, hanem ő maradt úgy, a hajnal előtti didergős derengésben az öltözőszekrény nyitott ajtaja előtt, amint fázósan megállt, és kivett egy fekete alsót, majd egy fekete zoknit és végül egy trikót is, és ezeket bal kezébe fogva jobb kézzel becsukta a szekrényajtót. Azaz hogy becsukta volna, amikor a szíven apró szúrások cikáztak keresztül, mint ahogy egy nem eléggé edzett teáskanna, mikor belekerül a forró víz, hallható, amint reped, de a forró vizet nem engedi át, legfeljebb ha gyöngyözik imitt-amott. Pár másodperccel később már az is valószínűtlen, hallatszott-e bármilyen hang, történt-e bármi, vagy csak a tudat, a képzelet, a félálom játéka volt csupán, nincs semmi biztos, a szúrások végigviharoztak a szíven, és elenyésztek a lapocka és a vállízület magasságában, mindössze megtorpantották, bal kezében a fekete színű fehéreneműjével, jobb kezével előrenyúlva a szekrényajtó felé.

Ilyen lenne a halál, gondolta, és valami nagyon könnyűt gondolt, úgy érezte, most el tudná engedni az egészszet, egy olyan reggelen, amely semmiben sem különbözik a többitől. A többség alatt ez esetben a mostanábanságot értette, vagyis az utóbbi néhány reggelt. Amikor ugyanilyen gomolygó feketeségből lett lassan gomolygó szürkesség, előzőleg pedig nyugodt és kellő mennyiségű alvásból ébredést, a komótosságot és azt, hogy nem is számít másra, nem vár semmi váratlanra, és nem is történik semmi más. És ennek a kiszámítható és biztonságos és nyugalmas sorozatnak az egyik pontján (most) vége szakad, éppen itt és éppen most, csak úgy. Nem is lenne rossz, de jó sem, semmilyen nem lenne, egyszerűen csak nem világosodna tovább az ég, ő meg nem venné föl a fekete fehéreneműt, és nem indulna el a fürdőszobába meginni az első pohár vizet, nem kapcsolná be a teafőzőt és a szendvicssütőt, nem ballagna vissza ablakot nyitni és felhúzni a nadrágját, és nem is konstatálná mindezt, mert már nem lenne.

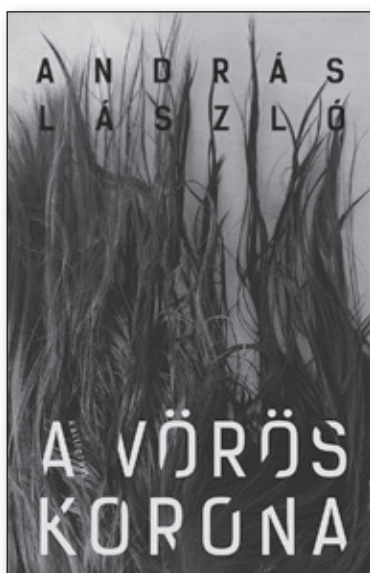
Olyan békés volt ez a gondolat, hogy elmosolyodott, aztán becsukta a szekrényt, és megdörzsölte a szívét, de már nem érezte a repedéseket, elmúlt, ahogy az előző érzés is, mindössze pár másodperc lehetett. A nyugalom azonban kitartott egész nap, és a türelme is nagyobb volt, meg a figyelme is. Lassú volt, mégis, mint aki látja a mátrixot, kiélesedtek az

érzékei, élesen érzélte az arcokat, arcvonásokat, a mimikát. A tekintetekből olvasott, érzélte a mozgást, az emberek sokféle mozgását, ahogy közlekedtek vagy gesztikuláltak. Tisztán hallotta a szavakat, akkor is, ha elmosódva ejtették azokat, és délutánra csordul-tig megtelt a szíve szeretettel és szánalommal minden ember iránt, akivel aznap találkozott. Sírással küszködött. Sajnálta őket, és szomorú volt miattuk, mert meg fognak halni.

Jakab nagytiszteletű úr természetesen önmagát sajnálta amiatt, hogy meg fog halni, de akikkel találkozott, azoknak bizony nagyon is jólesett ez a szokatlan, vagyis a szokottnál is mélyebb, odafordulóbb figyelem, együttérzés és segítőkészség. Persze ez is csak ideig-órá-ig tartott, mert aztán előntötte a soron következő érzés, miszerint „nem akarok meghalni, nem akarok meghalni!”, de erről sem volt tudomása, csak azt tapasztalta, hogy a délutá-nig tartó lassú szelídég átadja a helyét valami szokatlan dinamizmusnak, tenni akarásnak, úgynevezett kirobbanó formának, ahogyan sportpályák környékén mondanák.

A kirobbanó forma kitartott a következő napokban is, és egy csapásra helyrerakott min-dent. Fel sem merült benne a szökés gondolata élete egyik területéről a másikra, a legna-gyobb gondossággal vetette bele magát a munkájába, egyikbe a másik után. Rákövetke-ző reggel csak egy pillanatra torpant meg az öltözőszekrény előtt, de semmi sem utalt az előző nap történetek megismétlődésére, ellenben hallotta a szívét dobbanni, mintha valaki megdöngetne egy ajtót. Gyerünk hát! – mondta magának, s úgy tekert ki a városból, fel a tóhoz, egyetlen lendülettel, úgy guggolt, nyújtott, hajladozott, majd kezdte róni a köreit, mint aki bizonyosságot szerzett arról, hogy minden mozdulatának felsőbb értelme és célja van. Miután végzett, hazaért és lezuhanyozott, nekilátott megírni a vasárnapi prédikáció-ját, szokás szerint tollal, papírra, a fel-felbukkanó töredék verssorokat csak odafirkantotta a lap szélére, azzal, hogy majd este megnézi a könyvtárban, nem állt neki keresgélni és el-veszni az internet bugyraiban, mint más, tétovább, kísértésekkel telibb, erőtlenebb napo-kon tette volna. Tízórai után – joghurt, mellyel egyszerre tett eleget a böjt kíváncsainak és az öregfiúk szezonra való felkészülésnek, valamint a szív titkos támadói elleni minden-napos védekezésnek – a gépállomáson olajcsere közben rádöbbsent, hogy boldog. ■ ■ ■

■ ■ ■
András László (1966) író, költő, Piliscsabán él. A *Vörös korona* című regénye a Kalligramnál jelenik meg az idei könyvhétre.

c.1. túl tompa

vékony vagy, te fogytál? kérdezed,
aztán elszomorodsz. a zsebedet
piszkálsz, vagy nagyon eláll, vagy
nem áll el a combodtól eléggé.
az autóban halkán növvő szobafenyő,
hangfal, olvasószék, ingek vállfán
a tetején, légtér, lágyan kitöltve.
kanyarban az egész megbillen, hátra
se látsz, nézni nem is néznél, érkezéskor
nálad sréhan kell betolatni. a szöget
elsőre nem találod, ez itt nem gond,
a forgalom miattad áll, jólesik,
slusszkulcs ki, ilyenkor perceg még
valami, lassú benzinpára, a hő vétlen
ingadozása. a kocsisor nem indul,
minden motor jár, üresben, órákig.

c.2. kontúros forróság

a tónus volt túl barátságos. a bal
hátsó kereket a kerületi kutyák
mindig levizelik, az aszfalton mély,
fekete foltok, könnyű meleg,
határozott körvonalak. ha van is
harag, hamar párolog, hátadon
az izzadság, a keserű és a sós az
édes hiánya minden folyadékban.
elsercen a gyufa, méltatlankodsz.
a hamu keserű, ami iható, már égés
közben kiszárad belőle, a fekete
a fehér hiánya az átlátszóban.
érezd-e a méreg hagyta ízeket.

Mezei Gábor (Gyöngyös, 1982) költő, a Műút szépirodalmi szerkesztője. Legutóbbi verseskötete: *natúr öntvény* (Kalligram, 2016).

Szotyola a padon

Szabályos, színes négyzet a piszkosfehér bérpaloták között. A későnyári fény összefolyik középen, mint víz a sietősen leválasztott fürdőszobák lefolyójánál. A gesztenyefák napsárga foltokat vetítenek a gumifelületre, az egyikben két év körüli kisfiú egyengeti a hangyák útját egy vékony ággal. Üresen leng a hinta, csak a szél kószolgatja ráérősen az utolsó utas zsebéből kipergő morzsákat. Mintha tölcserből szólna, a 4-es-6-os villamos hangja tompán csorog a térre, a mellékutcák kánonban ismétlik, majd a Röck Szilárd utcai torkolatban végleg elcsitul.

Fárad a nap is: még hagyja, hogy sugaraival pingpongozzanak egy kört a tér házai, hogy aztán átadja a helyét a szürkületnek. Abban a pillanatban, hogy az utolsó narancssárga csík a tetőtér szintje alá csúszik, a Gutenberg Otthon ötödik emeletének saroklakásában felgyullad a villany. Aztán kialszik. Majd újra fel – összesen tízszer. Egy percnyi sötét, majd nyílik a ház kapuja: a csíkot éppen magába szívta az aszfalt, hogy évtizedek óta gyakorolt komótos ártatlansággal hajnalban majd kiengedje.

Alig néhány levegővétel után ugyanígy lép be a nő a játszótérre a Mária utcai bejáraton. Ahogy becsukja a kaput, nyílik a szemközti: a teret kettészelő átló végpontján sárga mel-lény tűnik fel. A férfi udvariasan megkéri a kétéves kisfiú szüleit, hogy hagyják el a parkot, napnyugtával be kell zárnia. A nő odaér a rugós lovacskához, megkapaszkodik a műanyag sörényben, bizonytalanul rálép a lábtartóra, és ötvenkilós testének minden erejét megfeszítve átlendíti magát. Otthonkája félrecsúszik a vállán, tekintetét mereven előre szegezi: igyekszik megnyugtatni ziháló mellkasát.

A férfi megvárja, míg a család felszedelőzködik, biccent nekik, ahogy elindulnak a Rákóczi tér felé, és bezárja a játszótér kapuját. Mintha mérnöki kéz vezetné, szigorúan a képzeletbeli átlón lépkedve elmegy a libikóka melletti padhoz, leül, kibontja az ott talált szotyolás zacskót és – mintha állkapcsával csak sétáját folytatná – ütemesen rágni kezd.

A nő közben kiengedi haját, sovány, eres kezével megmarkolja a fogantyút a ló fejénél, és elkezd előre-hátra mozogni. A töredezett, ősz hajsálak egyre nagyobb lendülettel verdesik a vállát, az otthonka alja is fel-felibben, majd a következő mozdulatnál a visszeres lábakról leesik a műanyag papucs. Ahogy becsukódnak a mélykék szemek, nyílik a vonalvékony száj, és gurulnak elő az első szavak: „Elringattad a szívemet minden jóval, csupa vágyteli színes szóval, fel is lobbant azonnal a láng.”

A férfi az átlót vizsgálja szemével, közben újra és újra belemarkol a szotyolába. A hámozást már a nyelve végzi, a héjak türelmesen várakoznak a szájüreg egyik szegletében, hogy aztán egy csíkos vászon zsebkendőbe köpje őket. Alig hallhatóan dúdolni kezd: „Jó volt égni az új szerelemben, vágyban, nem a földön, a mennyben jártam, ha a csókod perzselte a szám.”

A nő már szinte áll a lovon, talpa el-elengedi a tartót, az előre-hátra mozgásba kisebb szüneteket tesz, ahogy teli torokból énekl: „Nem, nem, nem! Soha nem, nem, nem!” Hangja megremegetti a bérpaloták ablakait, majd elkopog a mellékutcák kövezetén. Ráncaiban

verejtékcseppek izzanak, most két kezét veszi le a fogantyúról és tárja szét őket, tekintete lyukat éget a Gutenberg Otthon százéves falába: „Én nem leszek sohasem a játékszered!” Ahogy visszazökken, újra behunyja szemét, felsőtestével körözni kezd, egy ütemmel később csatlakozik hozzá a csípő, és mintha a rugós szerkezet is elmozdulna helyéről. Pörög-forog ló és lovása, sóhajtásnyi szünet, és ébred újra a hang: „Jó volt várni az éjt, amíg csendben leszállt, míg a két karod engem bezárt, és az égről eltűnik a fény.”

A férfi markol, hámoz, rág, köp – talán egy árnyalatnyival gyorsabban, mint eddig – és figyel. Ő is dúdol tovább, nézi a napsárga foltok láthatatlan helyét a szürke térköveken, ismerős türelemmel vár. Ahogy meghallja, hogy „csókod is a másé lehet, a szerelem csak játék neked”, kiköpi az utolsó adag szotyit, kimérten összegyűri a zsebkendőt, másik kezével előveszi zsebéből kulcsomóját. Mire feláll a padról, a nő már éppen csak suttozja: „nem leszek játékszered, ha már a mindened nem lehetek, soha én”. Ráborul a ló fejére, haja betakarja a műanyag sörényt, zihál, de lába már keresi is a papucsot. Ahogy belebújik, fejét is felemeli, óvatosan lelép a gumifelületre, megigazítja otthonkáját, és amennyire határozottan csak tud, elindul a kijárat felé. A férfi a kitárt kapunál áll, fogja a kilincset, a nő ki-megy, nem néznek egymásra. A férfi kiönti a szotyolahéjat a kukába, utánadobja az üres zacskót, majd kívülről bezárja a parkot, és a Békési utcán elindul következő állomása felé.

A nő imbolygó léptekkel bemegy a sarki éjjel-nappaliba, az eladó felnéz telefonjából, arca felderül, hátranyúl a polcra, és odafordul a nőhöz: – A szokásos szotyola, asszonyom.

Taps

■ All a 99-es a Kálvária térnél. Most kanyarodott be a Baross utcáról, menne tovább a Diószegi felé, de lassú fékezés – megáll.

Az utasok türelmesek. A busz hátuljából videó hangjai és harsány kamasznevetés hallatszik, máshol csendben világítanak a telefonok, egy néni lehunyt szemmel ül, botjára támaszkodik. Baloldalt egy pár szotyizik, valami slágert dúdolnak, középen egy férfi kapaszkodik, az ablakon bámul kifelé, alig hallhatóan sóhajt.

Jár a motor, a sofőr két kézzel a kormányra dől, bajsza kimérten emelkedik és süllyed a rágózás üteme szerint. Vár.

Az úttesten egy fiatal fiú, húsz körül lehet, üt, rúg, pörög, forog. Hirtelen mozdulatok sorozata, külső megfigyelőnek érthetetlen koreográfia, a tört ritmusokat rövid, éles kiabálások teszik hangsúlyosabbá. Látszik rajta: ha ez harc, nem első vérig tart, és nem is ez az első napja. Kiszámíthatatlannak tűnik a mozgás, de szigorúan a sávon belül marad, a másik kettőben a szokott tempóban halad a forgalom. Itt azonban semmi: sehol egy autó, mintha a koranyár rózsaszínje magába szívta volna őket, hogy kiköpje majd mindet Kőbányán vagy a Gellérthegyen. A fiú jobb kezében műanyag zacskó, három ujjal fogja, a gyűrűs és a kisujj szabadon játszik, a test többi részéhez csatlakozva vezényeli a belső zenekart.

– Nézd már, az Aladár megint magával verekszik! – szólal meg a szotyizó nő. Párjával együtt kihajolnak az ablakon, de már nem dúdolnak, érzik, más zene szól a srácban, megzavarnák az előadást.

A kamaszok is kikapcsolják a Youtube-ot, odalépnek egy ablakhoz, és röhögnek teli szájjal.

A néni meg-megrezzen az élesebb kiabálásoknál, de nem nyitja ki a szemét, a férfi ki-tartóan néz az ellenkező irányba, de a sóhajok ritmusa észrevétlenül összehangolódik a fiú

mozgásával: ahogy Aladár két lábbal elemelkedik a talajtól, telik a tüdő, és ahogy visszaérkezik – gyakran egész testtel –, távozik a levegő. Most már a sofőr is így rágózik.

Jár a motor, Aladár üvölt, inas teste a földhöz verődik, majd fel az égbe. Alkarján forradások, csupasz mellkasának egyik felén egy álló, a másikon egy fekvő nyolcas, házi tetoválás mindkettő.

– Nyissa már ki az ajtót, bátya! Legyen szíves! – szól előre az egyik kamasz, és a menő grimasz mögött látni a reményt, hogy a sofőr nemet mond, a kerék fölött állva valahogy olyan megnyugtató érezni a jármű rázkódását, kint meg csak a váratlan mozdulatok, és Aladárnak hiába is grimaszolna.

A sofőr nem mond semmit, majd óvatosan, mintha kottát lapozna, leállítja a motort, de az ajtókat nem nyitja ki.

Egy elnyújtott, vonyításszerű hang után csendesedik a mozgás, mintha megbicsaklana térd, kifordulna boka, de a végén nem omlik össze a fiú, csak leül törökülésben éppen a buszszal szemben. A szájához emeli a zacskót, mélyet szív belőle, és még le se cseppen a nyála az aszfaltra, felpattan, hátravágja fejét, és ordítani kezd. Gurgulázó, a torok legrejtettebb rétegeiből felszakadó hang, körbefolyja a teret, körbe benzinkutat, buszmegállót, irodaházat, orvosi rendelőt, színházat és könyvtárat, az állateledelboltnál visszatér Aladárhoz, aki – mintha csak a fulladás elől menekülne – kézzel-lábbal kalimpál, fejét rázza, majd hirtelen megmerevedik. Bal lába elől, jobb keze kinyújtva, az utórezgésektől ujjai között még lengedezik a zacskó, szemével mintha keresne valamit a Lujza utcai tűzfalakon.

Kopogtatnak a vezetőfülke ablakán. Egy fekete szemű fiatal férfi az, hátrafésült, vékony szálú, szintén fekete haj, sötétszürke ing, fekete farmer. Fejével az első ajtó felé int, és a sofőr rutinszerű természetességgel ki is nyitja neki.

A férfi leszáll, határozott léptekkel odasétál Aladárhoz, és megáll vele szemben. Bal lába elől, jobb keze kinyújtva, csuklóján hátrébb csúszik az ingujj, elnéz Aladár feje fölött, mintha keresne valamit a Diószegi utcai lombokban. Most a középkorú férfi is elfelejt levegőt venni, a néni tenyere elválk botjától, és abban a pillanatban, ahogy az a busz padlóján koppan, lent megmozdul Aladár. Egyenes vonalon siklik a karja, nem is úzás ez, inkább mintha függőnyt húzna el finoman, majd azonnal nyúlik vissza a fiatal férfi irányába. A tört ritmusok helyébe most egy összefüggő, folytonos mozdulat lép, a férfi pedig tükrözi, bal karral hátra, és ő is előre. Újabb kar csatlakozik, Aladár ballal, a férfi jobbal, nem érnek egymáshoz, mégis mintha egy test mozogna, a térdek rugóznak, majd – akár hulló falevél elől térnének ki – a lábak is ellépnek a helyükről.

Forog a két ember, tekintetük valahol távol, de a testük jelen, és a sofőr még azt is látja, hogy táncukkal nyolcasokat írnak az aszfaltra, talpuk alatt ropog a szotyola.

A következő nyolcas végén a férfi a busz nyitott ajtajához ér, leengedi kezét, és Aladár is megáll. Várnak, szoktatják magukat a mozdulatlansághoz, mint hajósok a szárazföldhöz utazás után. Ahogy a férfi felszáll a buszra, Aladár hátralép a járdára, néznek egymás felé, de csak a hajszálok tetejét ha súrolja a szemük.

A sofőr becsukja az első ajtót, beindítja a motort, és elindul a 99-es a Diószegi felé. Aladár már a tér korlátjának dőlve guggol, amikor a Kőrös utcai megálló magasságában felhangzik az első, bátortalan taps a szotyizó pártól, hogy majd – miután beszállnak a kamaszok, a középkorú férfi és maga a néni is botját ritmusra a padlóhoz koppantva – körbefolyja Külső-Józsefvárost az Orczy úttól a Mátyás térig. Talán épp egy nyolcast formázva.

■ ■ ■

Nem konvex

Lili talált egy furcsa animációt a neten. Az egyik ismerőse tette fel, hogyan csinálnak férfi nemi szervből nőit. Lili belenézett a bugyijába, aztán megfogta hatalmasra nőtt melleit. Ha ezen múlik, nő vagyok, mondta hangosan bele a koliszoba csendjébe.

Nagyon megrázta a test ilyen skizofréniája. Hogy van, akinek ugyanolyanja van, mint neki, de ő maga sem ott belül, sem kívül nincsen szinkronban az adottságaival. Soha nem gondolt arra, hogy ez lehet így. Az iskolában heteró, fehér, hívő vagy nem hívő férfiak érzelmeit, gondolatait meg felfedezéseit tanították, eddig nem is gondolta, hogy foglalkoznia kellene mással. Lerakta a telefonját, ledőlt az ágyra, és kibámult az ablakon. Erősen felhős volt az ég, áprilisillat és madárcsicsergés egyvelege áradt be az ablakból. Nem volt kedve kimenni. Csak úgy ki akart bambulni a fejéből. Hagyni akarta, hogy a gondolatai úgy áramoljanak, mint a tavasz. Csend volt, mindenki kiment a városba, vagy a Szénába. Még az udvarról sem szűrődött be emberi hang. Pont jó a csak úgy vanásra, gondolta Lili, és a tarkójára tette kezeit, a lábait a bokájánál összekulcsolta. Szerette ezt. Újra a testre, a szexre gondolt. Arra, hogy nem szűz. A saját akaratából. És hogy annak ellenére, hogy akkor, mikor hajtotta a fiúkat, amikor odakerült a sor, hogy lefekszik velük, nem érzett semmit. Minél inkább így volt, annál inkább cserélgette a fiúkat, hátha csak rossz alanyra tett szert. Utálta már magát ezért, nem akart több csalódást, nem akart több fiút. Már az orrából is hús folyt, mint egy darálóból, úgy érezte, belefullad, mint nagymama öreg vályogházában a dunyhába, a sok testbe. Megfogadta, nem fekszik le senkivel, csak ha úgy érzi, nagyon vágyik a másikra, csakis őrá, test nélkül. De hogy lehet test nélkül lefeküdni valakivel? Test nélkül vágyani. Ezt maga sem értette, hogy is gondolja, csak érezte, mit akar ezzel kimondani magának. Arra a vasárnap esti fiúra gondolt. Többször látta a Szénában, néhányszor majdnem egymás mellett ültek, ittak, és mással beszélgettek. Aztán Lili mindig lelépett. El volt foglalva azzal, hogy minél több fiút csábítson el, és abba nem fért bele igazibb, mélyebb beszélgetés, szégyellős egymásra nézés. Hülye vagyok, totál bezsongtam, hogy tizenkilenc vagyok, és még szűz, feszül bele magába Lili. Az agyamra ment az egész. Azt gondoltam, az a normális, sőt, elvárás, hogy tizenkilencévesen ne legyen szűz az ember.

Lili osztályában mindenki, mindenhol a hódításairól beszélt. Konfettiként hullottak a hormonok, spriccelt mindenhol a vágy, mint a fény nevű ital mellé a szódásüvegből a szódavíz nyáridőben. A suliban, a szünetben, házi másolás közben, az aulában, a menzán, a mosdóban. Szex. Néha egy kis magyar, angol, matek, egy kis koncert, filmélmények.

Ő meg mindig hallgatott, ez nagyon zavarni kezdte. Feszengett és elpirult, ha erről kezdtek beszélni körülötte. Az osztályban a lányok észre is vették, és azt mondták rá, antikolt. Lilinek nagyon tetszett ez a szó, de ahogyan mondták, meg a jelzők előtte, az nagyon nem volt ínyére. Azt érezte, hogy lenéznek azért, mert nem okozott örömet fiúnak. Aztán egy év alatt bedobta magát a dobogóra, de nem okozott neki örömet, hogy örömet okoz, és már az sem érdekelte, hogy dobogós lett. Ő akart lenni a menő csaj. Nem bírta elviselni, hogy lúzernek, régimódinak tartják. Most meg azt nem bírta elviselni, hogy nem különbözik, ugyanolyan kis ribi, mint az osztálytársai. Otthagyta valamiféle megfelelésért, és a gőgje miatt a rajzait, a kerámiáit, a dalait, a kedvenc kordnadrágját, kinyúlt pólóit, pulóverét és átköltözött a mániás barátnőjétől a ribikhez, teljesen begőzölt. Most meg alig várta, hogy benyisson Debi. De elvitték egy bentlakásos kollégiumba, ahol vigyáznak rá. Totál örült a csaj. Legutóbb, mikor visszajött a koliba, egy bombázó állt Lili előtt. Totál nő lett, és tele volt tervekkel, tele optimizmussal, egyszerűen be nem állt a szája, nem bírt leállni. Sétálni, festeni, biciklizni hívta őt, de ő nem ment, pasizott. Aztán nem látta Debit, megint totál befordult, szétvagdosta magát, az egész testén nem maradt ép hely. Mikor megint elvitték, Lili a másik szobában lakott. Nagyon bántotta, hogy cserbenhagyta a barátnőjét, hogy kicsi, közepes bőrdaraboknak okozzon örömet. Utálta magát, émelygett, és megfájdult a gyomra, ha erre gondolt. Hiányzott neki Debi, hiányzott neki azért is, mert ő másabb a többinél. Őszintébb, tisztább, és örültebb, és nem akart megfelelni senkinek. Többször próbálta hívni, de nem sikerült beszélniük. Lili, ha erre gondolt, nagyon-nagyon szomorú lett. Azt hiszem, ha mást nem is, de megtaláltam magam, újra magam vagyok, az voltam én, ami ezelőtt voltam. Ez is valami, ezt tudni, összegezte az elmúlt évét Lili. Annyi biztos, hogy nem akart ribi lenni, újra rajzolni, gitározni akart, bicajozni, ahogy eddig. Vajon az ágyban dől el, hogy ki milyen ember? – kalandozik el megint. Vajon ott derül ki minden, az emberekhez való viszonyunk? Hogy tiszták vagyunk-e a világ előtt vagy bűnösök, vagy a nagy normák, elvárások zsinórjaival felköthetjük magunkat, mert így a helyes akkor is, ha nem vagyunk uniformizálhatók. Ha enyhébb vagy erősebb vágyaink vannak a többinél az baj, ki ölel és kit, vagy mindenki ölelni akar mindenkit, ilyen az ember, és többet között azért is találták ki réges-régesrég a szabályokat, tradíciókat, regulákat, mert az ember alapjáraton egy baszógép, legyen az nő vagy férfi. A közösség, a fenntarthatóság, az élıhetőség nevében. Csak valakinek elég lesz, megáll, dönt és választ, van, aki nem, kérdezte magától Lili, és jól összehúzza a szemöldökét ebben a fura tavaszban, mert fogalma sem volt, honnan jöttek elő ezek a sorok, ezek a szavak belőle, itt, a koliszobájában, itt, ebben és ebben az évben, ebben és ebben a hóban meg napban meg órápercben. Töprengett egy ideig. Aztán elfáradt a gondolataiban, és eszébe jutott a matek. Egy hónap múlva érettségizik, a matektól félt a legjobban, az ettől való félelme mindig kizökkentette minden világmegváltó gondolatból. A síkidomokat szerette egyedül, a számok közül pedig a prímszámokat. Mert azok olyan misztikusak voltak. A konvex meg a konkáv meg egy mondatért vésődött belé. Ezt a mondatot még a tanítónőjétől hallotta, akit nagyon szeretett. A nemkonvex az, amelyikben el lehet bújni, a másik az, amelyikben nem. Kirázta a hideg, mert arra gondolt, mennyi mindent kellene tudnia, és mennyi mindent nem tud. Azt hiszem, be vagyok tojva az érettségitől, állapította meg ma is.

Lili öt éves nyelvi előkészítő osztályba járt. Imádta az angol nyelvet, a német is jól ment neki. De az volt a terve, hogy érettségi után megcsinálja a keramikus szakképesítést, nyit egy kis műhelyt, és járja az országot a portékáival. Ha erre gondolt, olyan kellemes kis örvény keletkezett a gyomrában. Nagy vágya volt még, hogy bicajjal bejárja az egész világot. Csak ezt az érettségit kell valahogy megúsznia. Konvex, konkáv, mondja magában. És vágott hozzá egy jó nagy grimaszt. Mikor végzett ezzel az egyedi mimikával, amit szabadalmaztatnia kellene, kopogtak a szoba ajtaján. Felkelt, megigázította a haját, és kinyitotta az ajtót. A kolinevelője állt előtte, egy középkorú nővel és egy lánnyal. Ő lesz az új szobatársad, fogja rövide a nevelőtanár. Eszternek hívják, mutat a lány felé. Szia, Lili vagyok, jó a hajad. Eszter riadtan nézett, nem reagált, bement a szobába, lepakolt az üres ágyra. Lilit kihívta a tanár. Elsőre szimpatikus neki a lány, de kicsit csalódott, azt hitte, hogy ezt az egy hónapot megúsza szobatárs nélkül. A tanára elmondta, hogy az új lány már több kollégiumba járt, mindenhol csúfolták, úgynevezett mutista. Mitista, kérdeze Lili, ateistáról, eli-

tistáról, militaristáról hallott már, de mutistáról, még soha. A kolinevelője elmondta neki, mi is ez. Lili egyszerre nagyon izgatott lett, és láthatóan örült, hogy megint ilyen különleges szobatársa lesz. Nagyon kíváncsi lett az új lányra.

Kijött a szobából Eszter anyukája, odament Liliékhez, megérintette Lili vállát, szimpatikus vagy neki, nagyon jó lenne, ha jól meglennének, próbálom megtalálni a helyét, Lilire mosolygott, aztán a tanárra nézett, mondott még néhány dolgot, amit Lili is hallott. Megtudta, hogy az előző helyen sokat csúfolták Esztert, és hogy már óvodás korában sem tudtak vele mit kezdeni az óvó nénik, mindig keresztretjényt adtak a kezébe, és Eszter a sarokban rejtvényeket fejtett, míg a többi gyerek játszott, civakodott, verekedett vagy tevékenykedett valamin. Nagyon magas az IQ-ja, átlagon felüli, gyakran mérik neki. Na, ennek örülök, akkor matekból is jó lehet, gondolta Lili, és elégedetten ment be a szobájába. Eszter törökülésben ült az ágy végében, és olvasott, felnézett, mikor Lili bejött, aztán rögtön visszabújt a könyvébe. Az introvertált lány, ez volt a könyv címe. Mi a fenét jelent az, hogy introvertált, beüti a telefonjába, és elolvassa, introvertált, extrovertált. Ez konvex és konkáv, állapítja meg. Hát, nem az ágyban dől el, vonja le a napi tanulságot Lili. Odafordult Eszterhez, szerinted konvex vagy konkáv. Eszter nem válaszolt. Vacsoraidő van, lementek az ebédlőbe, megették a vacsorát, a szobában molyoltak még. Lefekvés előtt Lili szép álmokat kívánt, Eszter nem reagált. Reggel gyors mosakodás, reggeli. Eszter is elindult a sulijába, Lili is. Lili egész úton azon gondolkodott, hogy ennek az Eszternek milyen igaza van, minek annyit dumálni, és miért kell mindenre válaszolni, miért kell mindenkinek beszélnie mindenkivel. Egy csomó ember energiavámpír. Be nem áll a szája az egész világnak, mindenki mondja a magáét. Undorító.

A sulis ma is dögunalom volt, és egy kis stressz, izgult, hogy se magyarból, se töriből ne őt feleltessék. Szerencsére megúsza. Ebéd után megint az elmélkedést választotta. Pedig tanulnia is kellett magyarból és töriből is, úgy érezte, holnap nem ússza meg a számonkérést, és még a kerámia műhelybe is el akart menni. Megérkezett Eszter is, bebújt az ágy végébe megint törökülésben, és olvasott. Ez nem fog tanulni sosem, tette fel a kérdést magának Lili. Kicsit zavarta, hogy ott van, meg kell szokni, intette magát türelemre. Vacsora után, mikor már ágyban voltak, Eszter nagyon halkán megszólalt, nem konvex. Lili zavartan Eszterre nézett, nem volt benne biztos, hogy Eszter suttogott, vagy csak ő hallotta bele a szoba csendjébe. De azért megszólalt, szerintem is, és lekapcsolta a villanyt. És a fiúra gondolt, aki minden pénteken este a Szénában ült a pultnál, azokra, akit a vaginájukból péniszt akarnak csinálni, azokra, akik örömet akarnak okozni a fiúknak még akkor is, ha nekik nem jó, mert így érzik magukat nőnek és az elvárásokhoz illőnek. Lili azokra is gondolt, akiket ez nem érdekel és azokra is, akik mindig hinni akarnak valamiben, akik mindig mindent meg akarnak magyarázni. Arra gondolt, hogy nem kell mindig mindent érteni, és annyit dumálni, és ő is fogja már be, és aludjon. De még az is eszébe jutott, hogy csak legyen meg matekból a kettese, legyen már túl az érettségien, mert könnyebb lesz azután az élete.

Másnap sulis után úgy érezte, ki kell szellőztetni a fejét, le is ment a többiekkel a Szénába, valahogy el tudta csalni Esztert is. Eszter leült a kocsmasarokba és olvasott, ő pedig kereste a szemével a fiút. A fiú rendelt egy sört, mikor észrevette Lilit, elmosolyodott és intett neki. Lili láthatóan örült és a fiú is. Egy kis ideig szemeztek, aztán odament a fiú, és megkérdezte, odaülhet-e, persze, vágta rá Lili. Végre jól végignézték egymáson, a fiú be is mutatkozott.

Fú, bazz, ez a fiú – lány, elképedt és sápadt és hűlt el Lili, ezt a másik fél is észrevette, elpirult, és zavartan megszólalt. Azt hittem, tudod. ■ ■ ■

Átváltozások

(részlet a harmadik könyvből)

Tiresias

Több nektárt kortyolt Jupiter, mondják, s derüesebb lett,
gondjaitól szabadult, ráérősen cseverészett
Iunóval, s provokálta: „A nőknek több jut az ágyban...
férfi nem élvezhet soha úgy!” Felesége tagadta.
Döntsön Tiresias a vitában, a bölcs! Remek ötlet:
merthogy a férfi s női gyönyört kitanulta ugyancsak!
Két roppant kígyót látott szerelembe fonódni
egyszer a zöld erdőn, s botjával a párra lesújtott.
Káprázat! Nővé alakult át abban a percben!
Hét őszt élt nőként, s meglátta a nyolcadikon, hogy
párzik a két kígyó. „Ha varázserejű az ütésem,
tűnődött, hiszen általa mássá válhat az ember,
újra tirátok ütők!” S lecsapott botjával a párra,
s lám, eredendő férfialakját visszaszerezte.
Joggal lett bírāja a tréfás pernek: „A győztes,
szólt: nem más, Jupiter!” Saturnia vak dühe tombolt,
jobban, mint illet egy tréfás ostobaságért,
és bírāja szemét örök éjszaka lepte be végleg.
Erre a mindenség ura (isten az isteni tetten
nem változtathat) szeme fénye helyett a jövőbe
látás képességét adta jutalmul a kínért.

Narcissus

Nagyhírű jósként bámulták Aoniában,
biztos válaszokat mondott, kérdezze akárki.
Elsőként igazolta a jóslat szent hitelét kék
Liriope, Cephisos akit kanyarogva ölelt át,
körbefutotta, s utána erőszakkal leteperzte.

Termékeny nász volt: a fiút gyönyörű anya méhe
hordta ki, és nyomban belezúgtak az erdei nimfák.
Ő lett Narcissus. Faggatta az anyja a jóst, hogy
sarja megéri-e majd az öregkort. Jósata így szólt:
„Hogyha magát sosem ismeri meg, vénen jut a sírba!”
Telt és múlt az idő, butaságnak tűnt ez a jóslat.
Nem volt az. Meddő vágy s furcsa halál igazolta.
Több Cephisus sarja egy évvel lett tizenötnél,
ifjúnak látszott, de kölyökbáj is beragyogta.
Hány kamasz és hány lány kívánta epedve szerelmét!
Ám a kecses testet puffedt gőg lakta belülről,
s egy kamasz és egy lány sem nyert sóhajnyi viszonzást.
Hálócsapdával remegő szarvast les az ifjú,
őt meg a nimfa, ki mások után zengetteti ajkát,
Echo elsőnek sose szól, hang tükre a hangja.
Volt még teste is akkoriban, most már csak a hang él,
ám Echo ugyanúgy locsogott-fecsegett, ahogy aztán.
Bárki, ha szólt, csak a végét ismételte szavának.
Luno szabta meg így, mert föltartotta az úrnőt,
csűrte-csavarta a szót, Jupiter meg a bérceken enyelgett
pár hegyi nimfával. Míg Echo nyomta a sódert,
szétrebbenhettek. Saturnia így viszonzta:
„Rászedtél. Vesszen hát nyelved ritka hatalma,
már ezután csak pár végszót formálhat az ajkad!”
Így is lett: ha beszédet hall ez a nimfa, a végét
ismételgeti csak, visszhangot verve „beszélget”.
Narcissust meglátta, ahogy kószál a bozótban,
megperzselte a vágy, s a nyomába szegődve követte
titkon: mind közelebb ért, annál több tüze támadt,
épp ugyanúgy, mint fáklya hegyén ha kigyullad a kénpor,
mert eleven tűzzé gerjesztik a lángok alulról.
Hányszor vágyott rá, hogy csábítgassa, becézze,
lágyan kérlelgesse! A természet maga tiltja,
ő nem szólhat előbb, de felelni szabad, ha a másik
megszólal. Vár hát, hogy visszafeleljen a hangra.
Társaitól lemaradt a fiú egyszer s kiabálta:
„Föllelek itt valakit?” „Van, akit” – szólt vissza a visszhang.
Ámul a fickó és szeme átfürkészi a tájat.
„Hát, gyere” – zengi, s a hang nagy hangon hívja a hívót.
Körbetekint, mozgás nincs, megszólal: „Ne szaladj el!”
Ám ugyanezt ismétli a hang. Szava egyben a válasz.
Állt, és mert tréfának vélte a hangot, ekképp szólt:
„Mindjárt összejövünk!” Sebbet nem hallhat a visszhang,
s Echo erre csacsogva felel neki: „összejövünk!” Jön
máris az erdőből, mert megtéveszti az érzés,
majd a remélt szeretőt átfonja a karja nyakánál,

ám a fiú menekül, s menekülve morogja: „Ne érints!”
„Inkább meghalok, inkább szűz maradok!” – kiabálja.
„Szűz maradok...” – búg búsan a lány és elhal a visszhang.
Elvörösödve szalad, megalázták, hívja az erdő,
arcát lomb fedi el, mély barlang rejti a testét.
Még gerjeszti a vágy, fájdalma növeszti a lángját,
éber kínjaitól nyomorulttá sorvad a húsa,
bőre kiszikkad, a nedv testéből illan a légbé,
már csak a hangja marad, meg a csontjai: teljesen elfogy.
Már csak a hangja maradt, kővé vált végül a csont is.
Erdőben bujkál, sose látni a hegy meredélyén,
hallani hallatszik, csak a hangja maradt elevennek.
Mint ahogy ő, úgy járt egy teljes nimfasereglet,
és ugyanígy játszott ki rendre a férfiszerelmet.
Egy becsapott szerető karját fölemelte az égre:
„Így tegye tönkre a vágy őt is, perzselje halálra!”
És a jogos kérést Rhamnusia hallva helyesli.
Kristály forrásvíz csobogott, iszap azt sose érte,
pásztor nem járt ott, legelő kecskék se keresték,
egy nyáj sem kortyolta, madárka sem itta nedűit,
hulló ág, s a vadak sem mocskolták be a habját,
pázsitfű sarjadt körülötte, az árja itatta,
forró nap sugarát nem hagyta betörni a dús lomb.
Itt a fiú a vadászat után kimerülve pihent meg.
mert vonzotta a táj szépsége s a víz csobogása:
szomját oltani vágyja, s a vágnak nőtt meg a szomja!
Míg kortyol, meglátja magát s beledobban a szíve,
nincs ott test, de remél: a tükörképét hiszi testnek.
Hogy bámulja magát! Megdermed az arca, a teste,
mintha Paros márványából lett volna faragva.
Földre hasal, s az ikercsillag szemeket lesi folyvást,
Bacchushoz méltó meg Apollónhoz haja fürtje,
szórtelen arcot néz, elefántcsont-lágy nyakon ámul,
mennyei orcát: pír és hó pompás vegyülését,
és bámulva csodálja, mi bámulatos csoda benne.
Önmaga vonzza csupán, hódít és hódol is egyben,
vágyik s rá vágnak, lángot vet s szítja a lángot,
és a család habokat hányszor csókolja hiába!
Hányszor vágyik a karját fonni szerelme nyakára,
nyúlna a vízbe, s a zsenge fiú képmása enyészik.
Hogy kit lát, nem sejt, de fölgerjeszti a látvány,
és ami vonzza szemét, torzképe a vágyakozásnak.
Mért kapkodsز folyvást, buta, képek után, te hiszékeny?
Másod, akit kívánsz! Fordulj el, s elhagy a „kedves”,
mert, amit úgy bámulsz: árnyékkép-visszaverődés.
Élni nem él. Ha te mész, megy ez is. Ha maradsz, marad ő is.

átváltozások

Elválík, ha te elválsz tőle, hiszen vele egy vagy.
Már Ceres étele el nem hívja, pihenni nem óhajt,
elheveredve a pázsit ölen, árnyas liget alján
nézi az ál-szeretőt, szeme meg sose unja a képét!
Gyilkosa is szeme lesz! Kissé megemelte a testét:
„Erdők, él-e, akit nyersebb vágy kínjai marnak?
Mert, ti, bizony, láttok sok rejtett, furcsa szerelmet!
Hosszú századok óta tanúi lehettek a vágynak,
volt-e, kit ennél is sorvasztóbb lángok ölelnek?
Tetszik, akit látok, s látom jól azt, aki tetszik,
mégse szerethetem őt! Csapdává torzul az érzés.
S hogy fokozódjon a kín, roppant tenger miközénk nem
áll, se kanyargós út, se a hegy vagy zárt kapu, bástya,
lágysz vízfelszín csak! S ugyanúgy szeret engem a fickó,
mert ha a csókjaimat fénylő habhoz közelítem,
ő, a hanyatt fekvő, szintén csókolni szeretne.
Már-már össze is ér ajkunk, de a víz akadályoz.
Lépj ki, akárki vagy is, te fiú, egyetlenem, ennyit
mért kínlod? Kellesz! Formám, életkorom illik
hozzád, hisz szépnek tartottak mindig a nimfák.
Bíztatsz is, hisz az arcod nyájassága ígért.
Jobb karomat nyújtom, te azonnal a ballal ölelnél.
Felnevetek? Víg vagy. Láttam, hogy sírsz is időnként,
hogyha a könnyem ömöl. Bólintok? Válaszul intesz.
És gyönyörű szádból, úgy sejtem, szép szavak ezre
árad válaszként, s fülemig nem juthat el egy se.
Önmagamat szeretem! Nem csap be tovább a tükörkép.
Én vagyok ott! A tüzet szítom, s az emészt el egészen!
Lám, az enyém, ami kell. Gazdag koldus vagyok immár.
Bár szabadulhatnék! Húsom, testem buja börtön!
Óhajom is paradox: szeretőm süllyedjen a mélybe!
Minden erőm fölemészti a kín, már érzem a vesztem,
zsenge kamaszkorban, fiatalként huny ki a lángom.
Nem rémít a halál: csak kínoztól szabadít meg!
Egyet kérek csak: szeretőm túlélje halálom!
Együtt kell halnunk, hiszen egy lelkünk adatott csak!”
Így szólt és bámulta az arcot tébolyodottan,
könnyei szétdúlják a vizet, zavaros lesz a felszín,
illan a kép, elenyész s kétségek közt kiabálja:
„Mért menekülsz, te kegyetlen, imádódtól ne ijedj el!
Hogyha nem érinthetlek, a látványod ne tagadd meg!
Így tápláld őrült tüzeimet, hadd hízzon a lángja!”
Gyötrődik s a fején át húzza le lenge ruháját,
és márvány tenyerével a mellét verdesi bőszen,
és a pucér mellén rózsállik a pír az ütéstől,
mint egy alma: fehér félig, de piroslik a háta,

mint egy szőlőfürt, ha a többi közül kiviláglik,
mert már érni akar, s bíborrá válik a teste.
Tisztul a víz, s meglátja megint a fiúnak a képét,
nem bír vágyával: mint szőke viasz, ha a lángok
felfalják, vagy a hajnali dér, ahogy olvad a naptól,
úgy sorvadtt ő is lankadva a nagy szerelemtől,
lassan falja fel őt rejtett belső tüze végleg.
Már a piros s a fehér szín sem vegyül egybe a testén,
nincs már életkedv, sem erő, szép teste a múlté,
nincs, ami elbűvöl, s amit Echo egykor imádott...
És amikor meglátta, dühös volt s marta az emlék,
mégis szánakozott, s a fiút ha gyötörte a kínzó
sóhaj, sóhajtott, ha jajongott, jajsza zengett.
És amikor tenyerével verte, ütötte a testét,
visszhangozta, ahogy csattogtak a durva ütések.
Így búcsúzott el végül, míg nézte a tükröt:
„Meddő volt ez a vágy, gyönyörűm!” Ezt búgta a visszhang.
„Búcsúzom” – susogott. „Búcsúzom” – súgta az Echo.
Elkókadtt feje máris a zöld pázsitra hanyatlott,
önszépségétől részeg szeme is becsukódott
(végül a lenti világban a Styx tükrebe meredve
nézte saját arcát). Naias-testvérei sírtak
és hajfürtjeiket szórták lemetélve a testre.
Sírtak a szép drüaszok, s Echo duplázta a sírást.
Épül a máglya, a fáklya lobog, készen van a hordágy,
ámde a test eltűnt! Nem leltek mást a helyén, egy
sárga virágot csak, körben pár szirma fehérlett.

Pentheus. Acoetes hajója

Elterjedt az eset, s nőttön-nőtt híre a jósnak,
akháj városokon szárnyalt neve át ragyogóan,
ámde Echion sarja lenézi a jós tudományát,
isteneket vet meg, kikacagja a vén „fecsegését”,
vakságának okát, kínját gúnyolva gyalázza.
Ősz haja fürtjét megbiccentve a látnok ekképp szól:
„Bárcsak vak lennél magad is! Nem sújtana balsors!
Boldogan élhetnél Bacchus menetét sose látva!
Eljön majd az nap, s Semele fia, Bacchus eléd áll,
és ha nem építész kultusz-szentélyt neki, véged!
Szétszaggatnak, véred az erdőt festi vörösré,
édesanyád s az anyád hugait mocskolja be szennye.
Hogyha az istent nem fogadod majd nagybecsüléssel,
így jársz, ez fölnyitja szemed, s meglátod, hogy ki a vaksi.”
Ámde Echion utóda elűzte a jóslatot ontót.

Úgy történt, ahogyan megmondta előre a jóslat:
eljött Liber, az ünnepi láрма bezengte a tájat,
árad a nép, az anyák, az apák, a menyek vegyesen mind,
jött a nemes s a tömeg sose látott ünnepet ülni.
„Mars-kígyó nemzette fajom, mi e fékeveszett düh,
mely megszállt – szólt Pentheus – benneteket? Mire rá nem
vesz titeket görbült kürt, vashoz vert vas, a bűvös
mágia, bár azelőtt az ijesztő kard sem ijesztett,
sem hadi harsonahang, se kivont kardú katonák, s most
győzhet a női ricsaj borbúzó ostobasága,
és e parázna csapat? Csodafegyver lenne a dobszó?
Aggok, tán titeket bámuljalak én, kik a tenger
habjain át hoztátok a tyrosi isteneket, s most
átadjátok harc nélkül? Titeket, fiatalság,
büszke korosztályom? Kezetekbe a dárda való csak,
nem thyrsus! Fejetek díszítse sisak, ne fa lombja!
El ne felejtsetek, fajtátok, honnan jött a világra,
annak a kígyónak vad lelke legyen veletek, mely
egymaga ölt százat, s elhullt a tavat meg a forrást
védve. Dicső hírnév dühötök hadd szítsa a harchoz!
Harcosokat gyilkolt meg a szörny, most vesszen az összes
léha puhány! A hazánk neve nőjön! A sors, ha akarja
Theba bukását, hát rombolják szét hadi gépek,
nagyhírű hősök, tűz és kardvas zaja csengjen!
Bűntelenül vesznénk, sanyarú sors lenne az ok rá,
rejteti nincs is mit, s könnyünk sem lenne gyalázat.
fegyver nélkül, Theba, e taknyos döntse le bástyád?
Küzdeni nem képes, fegyvert se ragad, lovagolni
nem tud, mirhát vár, fürtjére puhány koszorút rak,
bíbor kell neki, tarka ruhák teleszőve arannyal.
Kényszerrel veszem én rá, hogy megvallja: nem isten,
s bökje ki apja nevét (ne kövessétek soha többé).
Acrisius bezzeg bátor volt, semmibe vette az „istent”,
és Argos kapuit becsukatta azonnal előtte.
Pentheus s Theba talán rettegjen az új jövevénytől?
„Gyorsan – szólt szolgálaihoz – én a vezért akarom most,
késlekedés nélkül hozzátok, megkötözöttek!”
Apja is, és Athamas, az övéi is óvni szeretnék,
bár igyekeznek, a szó elszáll és nincs foganatja...
Durvább lett, ha figyelmeztették, és dühösebb, ha
feltartóztatták. Folyamot láttam: zubogott nagy
méltósággal, szinte szerény morájával a hegyről,
ám amikor rönkfák gátolták vagy busa sziklák,
pezsgeni kezdett és tajtékzó vad dühe tombolt.
Véres képpel jönnek a szolgák, s kérdi uruk, hogy
Bacchust hol hagyták: nem látták, zengik, az istent.

„Őt hoztuk, követője, a társa, a titka tudója” –
hátra kötött kézzel lökték le elébe a foglyot.
Tyrrhén volt ez a férfi, az istenség követője.
Ránéz Pentheus és a szemében csillan a vak düh,
félelmet keltő heve szabja ki máris a sorsát:
„Meghalsz és ez példává lesz mások előtt is –
szólt –, halljuk nevedet, s az apádét és a hazádét,
mondd el, mért követed te az új istent, mi okod rá?”
Nem rettent meg a férfi: „Acoetes – szólt – a nevem, s én
Maeoniából jöttem, a fajtám egyszerű fajta,
szántóföldet apám s igahúzókat se hagyott rám,
gyapjas nyáját vagy csordát sem kaptam örökbe,
nem volt ő vagyonos, hálóval csalta, horoggal
lépre a halrajokat, s nádszállal vitte a partra,
horgászmester volt, így szólt rám hagyva tudását:
„Vedd minden vagyonom: folytasd horgásztudományom!”
Meghalt, és örököül rám hagyta vagyonnak a tengert!
Nincs is jussom más, csak a tengeri ár a halakkal!
Untam horgászatni örökké ülni a szirten,
és a hajókormányosságot jól kitanultam,
és az esős Bak-csillagképre figyeltem az úton,
Taygete s Hyasok sugarát lestem meg a Medvét,
szél palotáit, egy-egy biztos kikötőt a hajónak.
Chiosig értem, bár Delos volt egyszer a célom,
jobb félről evezünk és így kikötünk a fövenynél,
fürgén ugrom a partra, a nedves parti homokba,
elszáll lassan az éj s Auróra pirulva fölébred,
felkelek, és vízéért küldöm matrózcsapatom, hogy
hol lelnek forrást, mutatom rögvést a kis ösvényt,
én egy dombra megyek, hogy a széljárást kifigyeljem,
matróztársaimat hívom, s lemegyünk a hajókhoz.
Erre Opheltes, mind közt legderekabb, kiabálja:
„Megjöttünk!” Zsákmányt lelt, mondja a puszta mezőn, egy
szép és szűz kölyköt, kit rabként hurcol a partra.
Álmos volt a fiú és tántorgott az italtól,
mámorosan mozgott, léptét, arcát, a ruháit
nézem: s úgy sejtem, nem földi lakos, hanem isten!
Látom, s így szólok: „Matrózok, e testben egy isten
jött mi közénk, a nevét nem sejtem... tényleg egy isten!
Bárki vagy is, könyörülj, nyújtsál segedelmet a bajban,
s irgalmazz nekik is!” „Kár lesz könyörögni miértünk!” –
szól bele Dictys az árbocrúd gyors akrobatája,
fürgén kúszik föl, s a kötélzeten újra lehuppan,
így Libys, így szól szóke Melanthus, az őrszem az orrnál,
így szól Alcimedon, meg Epopeus, ő, aki hanggal
buzdít, s jelzi, mikor kell, kéne evezni, pihenni.

átváltózsók

Így szól mindvalahány: vak vágy követelte a prédát.
 „Én e gyalázatot el nem tűröm, védem a bárkám,
 én vagyok itt a parancsnok, a végső szó az enyém lesz!”
 Védtem a feljárót, Lycabas támad meg először,
 elvetemültebb nincs, tuscus város fia, gyilkolt s
 száműzték, s most így bűnhődik a bűnért.
 Föltartom, de az izmos ököl támadja a torkom,
 kis híján a habokba zuhantam azonnal, az ájult
 testem fölfogták a hajókötelek meg a hágcsök.
 Tombol az ostoba nép s helyesel. Mire Bacchus, az isten
 (merthogy Bacchus volt), felocsúdik a zajra, elillan
 álma s a mánia is, józanság tölti be szívét:
 „Mit tesztek? Mi e zaj? – szól – merre cipeltek el innen,
 matrózok? Ki hozott ide? És hova visztek a bárkán?”
 Proreus szólalt meg: „Sose félj! Hova vágysz kihajózni?
 Arra viszünk! Lábad kedvenc földedre kiléphet!”
 Liber szól: „Naxosba szeretnék menni, hazámba!
 Arra hajózzatok, oly vendégszerető az a tájék!”
 Esküdözik mind tengeri habra s az égi erőkre,
 úgy lesz, csak bontsam ki a tarka hajón a vitorlát!
 Naxos jobbra feküdt, a vitorlát jobbra feszítem.
 „Ostoba, mit művelsz!” – ordít rám menten Opheltés –
 Meggárgyultál tán?” „Az irányzék balfele álljon!” –
 jelzi jelekkel a nép fele, s ezt sutyorogja a másik.
 Elhűl bennem a vér: „Aki tudja, vezesse a bárkát,
 én nem kormányzom!” Szabadultam azonnal a büntől.
 Szidnak, akárcsak a bokrot, a matróznép csupa morgás.
 Aethalion szólal meg: „Ugyan, sose hidd, hogy az üdvünk
 csak tőled függhet!” S markolja kevélyen a kormányt.
 Naxos szóba se jön, más partra vezérli hajónkat.
 Úgy tesz az isten, mint ki csupán most látja: becsapták.
 Áll csak a görbe taton s vágyódón néz a vizekbe,
 majd sírós hangon nyöszörög: „Matrózok! Ez itt más
 part! Mást mondtam, mást ígértetek annak előtte!
 Mért büntettek meg? Mi dicsőség származik abból,
 hogyha egy ártatlan kölyköt csaptok be, vad ifjak?”
 Én bezzeg böggtem. Kiröhögtek a becstelének, sőt
 verdesték fürgén a vizet sietős evezőkkel,
 órá esküszöm én (más isten nincs jelen úgysem!),
 szóról szóra igaz, s oly hűen mondom el én ezt,
 mint amilyen hihetetlen! A bárka megállt a habokban,
 mintha nem is vízben, de homoksivatagban időzne,
 ámulnak, de eveznek mégis teljes erőből,
 fönn a vitorla is, és behúznak kétszeresen most,
 kajla borostyán nő evezőiken, egy se evez már,
 fölfut a szőlő, s lógnak a terhes fürtök az árboc

rúdjáról, maga meg szőlőfürtös koszorút vesz
és repkényfonatos dárdát lóbál a kezében,
körben tigrishad, s a hiúzárnyak sora sejlik,
vad, foltos párdüctestek nyújtóznak előtte.
Ugrik a matróznép: félnek vagy az örület úzi
őket, s íme, Medon kezd megfeketedni először,
kormos a teste, a hátcsigolyák boltívbe hajolnak,
szól Lycabas: „Mi a pöcs... mért változol át? Mi az isten
ez?“, de a szája s az orrlýuka tágul azonnal, ahogy szól,
és bőrén sorjázik a fémes pikkelyek ezre,
épp fordítani vágyja Lybis megakadt evezőjét,
karja viszont rövidül, húzódik vissza a testbe,
nem kar már az a kar, jogosan hívnád haluszonynak.
Összetekert kötelet kíván kibogozni az egyik,
s nincs keze már, meggörbült háttal a habba vetődik,
sarló formában rajzolja ki teste a farkát,
mintha a félhold kettős csúcsú vége ragyogna.
Innen is, onnan is ugrándoznak, fröccsen a sok víz,
fölbuknak, s azután lemerülnek a hab fenekére,
rajban játszanak, és áramvonalas, buja testük
föl-le mozog s orrukból vígan fröcsköl a tenger.
Húsz matróz utazott a hajón, de magamra maradtam.
Reszkettem, fáztam, testem remegett szakadatlan,
szinte elájultam, s így szólt: „Ne remegi!“ a nagy isten,
„Dia legyen kikötőnk, kormányozz!“ Tettem a dolgom.
Bacchus híve vagyok, szolgálom a titkait immár.”
Pentheus szólt: „Tücsköt-bogarat hordtál nekem össze,
kis híján a düh is tovaszállt, annyit magyaráztál.
Fogjátok, szolgálak, kínozzátok meg először,
és küldjétek a megkínzottat a styxi sötétbe!”
Elzárt tömlőc várta a tyrrhén földi Acoetest,
megfogják, cipelik. Készül kínzáshoz a hóhér,
lobban a gyilkos tűz s a kegyetlen vas heve izzik:
önként pattan a zár, megnyílnak tágra az ajtók,
önként (mint mondják) széttörnek a durva bilincsek.
Ámde Echion utóda kitart, nem küld, maga megy most,
várja Cithaeron a bakhánsok kiszemelt hegye, honnan
árad az énekszó, mert szentelt ünnepet ülnek.
Mint a tüzes csataló, ha a harsona hangja elárad,
s harcba citál, szilajon s nagy örömmel ront ki a síkra,
Pentheus úgy buzdul föl hallva a bőszi kiabálást,
mely az eget megrázza, dühét csak szítja a zengés.
Sűrű erdővel bekerítve terült el egy ékes,
sokfele ellátszó, fátlan tisztás a gerincen,
kárhozatos szemmel szemléli az ünnepi rítust,
elsőként anyját pillantja meg, az meg eléfut,

elsőként sebesíti fiát meg a thyrsusa vége,
így őrzöng: „Gyertek nővéreim, itt ez a vadkan,
itt ez az ormótlan vadkan, feldúlja a szántót,
itt ez a vadkan, most ledöföm!” Nagy csődület árad
egybe, dühöngő nép, és üldözi őt, aki futna!
Már reszket, már nem szór gyilkos szitkot a szája,
már átkozza magát, már kész megvallani bűnét.
Vérzik már s könnyörög: „Nagynénécském, könnyörülj meg,
Autonoé, Actaeon holt árnyéka ha hat rád!”
Actaeonról mit sem tud, leszakítja a jobbját,
esdjen bár, Ino meg a balt szaggatja le bőrszen,
nincs mit nyújtson az anyja felé, a szegény nyomorék csak
csonkolt törzsét, két kiszakadt karját mutogatja.
„Nézd meg anyám!” – kiabál, de Agaue látva is őrzöng,
hátravetett nyakkal kusza fürtjét szélnek ereszti,
és leszakítja fejét a fiának, az ujjja csurom vér,
majd felnyújtja: „Mi győztünk, társak, a trófea nálam!”
Dér csipdeste falombot az ősz szele nem hevesebben
tép le a gallyról, bár csak alig tartós a kocsányszár,
mint ahogyan testét széttépte a durva sereglet.
Intő példa maradt Ismenus parti vidékén,
új istent tisztelnek a nők, tömjénes az oltár.

Csehy Zoltán fordítása

Publius Ovidius Naso (Kr. e. 43 – Kr. u. 17) a római aranykor klasszikus költője. Fő műve *Átváltozások* című allegorikus mitológiai eposza.

Csehy Zoltán (Pozsony, 1973) költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve a Kalligramnál: *Aritmikus képzelet* (2021).

Az együgyű

Kész a ház, gondolta Oszkár, amikor eligazgatta az utolsó díszfüggönyt is. Hátrálépett, kinézett a drapériás ablakon. A legjobb helyre építette. Rálátott az erdőre, és a városközpontba öt perc alatt beérhetett kocsival.

Nagy levegőt vett, magába szívta az új illatokat. Itt fogok majd lakni legalább húsz vagy huszonöt évig, jó lesz, meglásd, de hogy utána mi lesz, ki tudja, mert hogy is van ez, hadd számoljam csak, huszonöt év múlva, igen, épp hetvennyolc éves leszek, és már most is vannak ősz hajszálaim, amiket nem szeretek, ugyanakkor elfedni sem lenne férfias, ha egyszer teljesen megöszülök, jó lesz, meglásd.

Ahogy ezen gondolkodott, belépett Daniella. Szép lett, mondta, és mosolygott. Az aszszony jövedelme fedezte a házépítést. Oszkár fuvarozói keresetéből csak szerény albérletre telt volna. A férfi mégis szerette munkáját, és világoskék kisteherautóval járt a fatelep és a feldolgozóüzem között. Egész nap vezethetett, és ezt úgy hívta, szabadság. Daniella biztosította ezt a szabadságot azzal, hogy olcsó ponyvákat írt GL Turner néven. Az utolsó, *Az orosz cár szeretője* három hete jött ki a nyomdából. Oszkár nem olvasta Daniella regényeit, csak a fülszöveget futotta át, és gratulált. Daniella nem sérelmezte, hogy férje nem szeret olvasni. Ő ilyen, így kell elfogadni, mondta barátnőinek.

Egy nap, miután Oszkár hazaért a munkából, úgy döntött, lemossa a kocsit. Elővette a vödört, az autósamponnt meg a szivacsot. Gumikesztyűt húzott, bekeverte a sampont a vízbe, a motorháztetőn végighúzta a habos szivacsot. Nem, ez így nem jó, nem habzik eléggé, a kefével jó lesz, meglásd, hol az a kefe?

Daniella, hová tetted a kefét, kiabálta.

Válasz nem érkezett. A nő a ház első emeletén nem is hallhatta, ahogy férje az alagsori garázsából szólítja. Oszkár levette a gumikesztyűt, nadrágjába törölte kezét, és felment a lépcsőn. A kamrában kis keresgélés után megtalálta a kefét a létra mögötti piros műanyagládában. Csak tudnám, hogy került ide.

A garázs lejáratahoz indult, amikor a lépcsősor melletti asztalon meglátta Daniella egyik könyvét. Rózsaszín borítós, régi darab, lapjai felpöndörödtek. Oszkár megállt, elgondolkodott, hogy miért is megy a garázsba. A kötet után nyúlt. Bűnös vágyak. Ahogy kézbe vette, a könyv szinte magától szétnyílt.

A férfi szárnyakat adott neki, hogy repülhessen. Mikor Oszkár a karjában tartotta, a nő úgy érezte, álmai beteljesülnek.

Mi a fene? Továbblapozott.

A szív nem tud mit kezdeni ezekkel a dolgokkal. A szív csak szeret. Nekünk pedig sikerült szert tennünk egy kis szeretetre ebben a rohanó világban. Nem szabad feladnod az álmaidat – mondta Oszkár, és szeméből valami féltő gyöngédség sugárzott.

A kurva életbe!

Oszkár felrohant az emeletre. Daniella, szuszogta, te beleírtál engem a regényedbe? A nő alig láthatóan összeresztette. Remélte, hogy nem látszik rajta a meglepettség. Halkan, szenvtelenül válaszolt.

Én nem beleírtalak, hanem én írtalak.

Oszkár körbenézett. Akkor ez azt jelenti, hogy?

Pontosan azt.

Oszkár a sárga csíkos tapétát nézte. Egy helyen feljött, majd holnap megcsinálom. Szeme sarkából Daniella elmosódott alaknak tűnt.

Visszament a garázsba, lepucolta a szélvédőt, a motorháztetőt, a sárhányót is megsikálta. Kimosta a keféit az elfeketedett vízben. Nem hittem, hogy ilyen koszos, de most majd jól megcsutakolom, jó lesz, meglásd.

Végighúzta a keféit a tükrökön, az ajtókon. Egy ronggyért hajolt le, hogy szárazra törölje az autót, amikor belépett a felesége.

Kicsit sem csodálkozol, kérdezte felháborodva.

Min kellene csodálkoznom?

Együgyűnek írtalak, de talán nem ennyire.

Oszkár ránézett a vállá fölért. A nő bézsszínű ruhájával, magassarkú cipőjével nem illett a garázsba.

Egy kicsit sem érdekel?

Semmi válasz.

És az sem tűnt fel, hogy fél éve még nagykövet voltál Oroszországban?

Az orosz cár szeretőjében?

Igen. Abban mellékszereplő voltál, de megtetszett a karakter, így átírtalak. Előtte még rengeteg könyvemben szerepeltél. *A szerelem ajándékában* pszichológus voltál, a *Szerető szemekben* egyetemi tanár. Még most is emlékszem arra a pár sorra, amit ott mondtál, az utolsó fejezetben: „Csak az elszuttogott szavaink vannak, a pillanat ígérete. Ehhez kell tartanunk magunkat.”

Buzisan hangzik, felelte Oszkár.

A nő dacosan felszegte állát, megfordult, és felment az emeletre.

Mi van, ha fordítva van ez az egész a könyvekkel, meg a könyvekben lévő univerzumokkal, mert ugye, mi van, ha Daniella az, aki csak az én fejemben létezik, egy másik síkon, egy másik világban, egy másik fasz-tudja-miben, és különben is, hogyan lehet az életet ennyire szarul megírni? Ha én írom majd a saját történetemet, az sokkal valószínűbb lesz, és egy hét alatt megírom, amit ő egy év alatt, jó lesz, meglásd.

Átment az autó másik oldalára, és a ronggyal a bal ajtót is tisztára törölte.

Miért is ne lehetne jobb az élet a megírtnál, ami kurva szar, bár még így is jó, viszont Daniella nélkül még jobb lenne, meglásd.

Letette a rongyot, és felment a könyvért. Talált egy bekezdést a nő nevével. Kitépte az oldalt és összegyűrte. Fülelt, de nem hallott semmit. Kitépett még egy oldalt. A konyhaolóval szabályos csíkokra vágta a lapokat, végül az egészet a kukába szórta.

Az emeletre rohant. Daniella az asztalnál ült és kérdően nézett rá.

Valami baj van?

Oszkár megvakarta a fejét. Nem, baj az éppenséggel nincs.

Pedig a fecnik ott voltak a szemetes alján, gondolta, ahogy visszament a földszintre. Értetlen.

Levett egy másik könyvet a polcról. A sors szerelmesei.

– Az életben a legtöbb dolog bonyolult – kezdte a nő halk hangon. – Néha úgy tűnik, semmi sem megy könnyen. A múltat nem lehetett megváltoztatni.

Másnap a szomszédos szoba csendjét csak az ősrégi írógép éneklése verte fel, s a sarokban, ahol Daniella dolgozott, sűrűn megült a remény. Oszkár odament hozzá, és bűnbánó arccal így szólt: – Sajnálom, hogy tönkretettem a könyvedet. ■ ■ ■

(A kurzívvval szedett részek Danielle Steel különböző regényeiből származnak.)

Lenke néni, 175. fejezet

 Zöld damasztterítő asztalnál ülnek a 175-ik fejezetben, Lenke néni otthonkát visel a panellakásban, vizespohárból isznak vizet. Lenke örökké savanyú. Most is, amikor Taki azt mondja, lassan munkába áll, mert abból nem élnek meg, hogy ő itten lóg, kell a mozgás, na meg a pénz.

Pénz, megnyomja a szót, értse ez a Lenke, anélkül nincs semmi. Az asszony rosszállóan csóválja fejét, kezét ökölbe szorítva válaszol, mintha úgy hatásosabb lenne, ha beleadja testi erejét is a mondatba, azt remélve, megrémíti férjét, a taxisofőrt, akinek reggel majdnem ellopták a kocsiját, de Kutya úr meg a Sümeghy a házból elkapták a tolvajt, az a balfasz meg ahelyett, hogy kitépte volna magát a két öreg kezéből, ott állt, és talán tényleg bevárta a rendőröket. De ha ez ilyen hülye, akkor hogy törte fel a kocsit? Taki meg lejött, nem akarta megverni a tolvajt, helyette a reggelinél Lenke indulatoskodik, hogy azzal engedték haza a kórházból, hogy pihenés, és semmi hajsza. Annak már két hete, ezt mondja Taki, de azt gondolja, hát hülye vagy te, miféle hajsza. Azóta voltam kontrollon, azt mondták, semmi bajom, mozogjak, és próbáljak egy normális, emberi életet élni.

Normális emberi élet, Lenke horkantásszerű hangot ad ki, még a fejét is csóválja, de ő mindig a fejét csóválja, beidegződött mozdulat, talán csak akkor nem csóválja, ha akciós a tej. Na ja, az attól függ, másfeles-e. Honnan tudnád, hogy az milyen, mikor még sose próbáltad? Taki idegesen néz a damasztterítő fölött, homlokán ráncok. Nem árt, ha kicsit nyugton maradsz, elidőzünk itt szépen. A férfi felemeli mutatóujját, úgy dorgálja feleségét, gyanús vagy te nekem, nagyon gyanús. Persze ez csak játék, nem komoly, el is mosolyodik hozzá, lássa az asszony, távol áll tőle a pofozkodás, ő békés ember. A nő feláll, tettezett sértettséggel szedi le az asztalt, magában morog, csak az asztalnak, nem Takinak, miket beszélsz te, miért lennék én gyanús. Attól félsz, hogy unatkozni fogsz, mikor én dolgozni megyek. Tányérral a kezében fordul vissza, a szavakat nem is mondja, köpi. Azt hiszed, te olyan szórakoztató vagy?

Hát ez nem nagy, mondja Lenke Takinak, és körülnéz, más is látja-e, hogy nem nagy. Az áruház, ahol nem kellene kilométereket gyalogolni. Lassan sétál férje mellett, imbolyog a műprémkabátban, meleg kucsmában, kint tizenöt, bent huszonnégy fok, imbolyog, mint akinek fáj a lába. Ez egy szükségbolt, nem rendes közért, ahol az eladó köszön, névről ismeri a törzsvásárlókat, tudja, ki mit vesz, jönnek-e vendégek, mert most alkohol is került a kosárba. Taki szerint ez átmeneti állapot, sőt „csuda”.

Madaras Bandi majdnem nekiütközik az idős párnak, ekkor Lenke úgy csinál, mint aki mosolyog, utánozza, mímeli, látta már másoktól, hogyan kell, Madaras „de örül”, Takács úr állapota felől érdeklődik. Szép lassan rendbe jöttem, maholnap megkezdem a munkát. Inkább holnap, jó?

De jó, akkor holnap Lenke néni már beállhat. Hogy én? Lenke maga mögött hagyja Takit, Madaras mellett biceg, szabadkozik, én nem is tudom, lefelé néz, a padlóra, épp csak bele nem pirul, erre már nem is számítottam, és egyszerűen a szükségbolt csendes kiskö-zértté alakul a szemében, ahol ő lesz majd a kiszolgálószemélyzet, aki névről ismeri a vásárlót meg ilyenek. Még kéreti magát, nehéz lenne megtanulni az új módit, úgy csinál, mintha nem neki való hely lenne, nem kedves, nem barátságos, nem, nem és nem. Miért, amit Lenke néni már régen tud, azt kell itt megtanulni mindenkinek: áruismeret, gyorsaság, mosoly, és Madaras megmutatja, mire gondolt.

A zöldségesstandhoz érve, segíthetek?, a vevő három paradicsomot kér. Madaras letép egy zacskót, bele a három paradicsomot, azt hiszem, ez jó lesz, a zacskót mérlegre teszi, megnyomja a megfelelő gombot, így működik egy modern bolt, akarja mondani. Nem mondja, csak gondolja. Lenke bólogat, beletanul, persze hogy. Közértés vér nem válik.

Vizespohárból isszák a vizet. Lenke néni csak nekem néni, Takinak Lenke, Almának nagy, a lánya meghalt Németországban, baleset volt, nagyon szomorú, még az endékás Németországban. Most, az év végén kicsit elkeseredett, műtét, állástalanság, semmi jót nem ígért a jövő, de most már lehet egy kicsit reménykedni. ■ ■ ■

Mézzel vagy cukorral?

■ 23:10, és a szöveg még nincs kész. A képernyőn megnyitva a Telegraph és az Al Jazeera angol nyelvű cikke. Forrás, azt írja majd oda. Valójában hevenyészett fordítás lesz, a két precíz írás kivonatos keveréke. Még van húsz perc a leadásig, eddig fél oldalt se írt. Az események objektív szemlélőjének lenni. Ez kell az újságíráshoz. Ötvennyolc ember meghalt. Legalább – a jó újságíró ezt hozzáteszi, azt sugalmazva, hogy még találhatnak holttesteket. Bár ebben a pillanatban inkább úgy hangzik neki, hogy ez az ötvennyolc legalább meghalt.

Leveszi szemüvegét, bal keze hüvelyk- és mutatóujjával masszírozni kezdi az ornyergét. Nem volt kedve a szokásos szófordulatokhoz, amelyekkel a hasonló cikkeket máskor megtölti. Robbanóanyaggal megpakolt autó, több sebesült állapota súlyos. A lényeg, hogy az átlagember szörnyülködjön, majd rögtön utána megnyugodjon, hogy ez nem itt, és nem vele történik.

Visszateszi a szemüvegét, gépelni kezd. Irak lakossága körülbelül 60 százalékban siíta, akiket a Baasz párti Szaddam-rezsim... mielőtt befejezné a mondatot, kihúzza. Tizennégy éve, amikor felvették a laphoz, megmondták neki, az egyetlen elvárás a Közel-Keletről szóló szövegeknél a felületesség.

Ránéz Andrásra. Öt éve ülnek egy asztalnál. Hosszú szőrszál lóg ki az orrából.

Hogy állsz?, kérdezi. A szőrszál remeg, ahogy beszél. Én már javítom. Egy perc és kész.

Az jó, gondolja, a napi katasztrófa-igényt ki kell elégiteni. Megtetszik neki a szó. Katasztrófa-igény.

Ismét átfutja az Al Jazeera cikket. Kísértést érez, hogy pontosan megfogalmazza, miért történhetett a robbantás. Ír egy sort, kitörli. Ír még egyet, kitörli. Nagyot sóhajt, arra gondol, hogy mindössze negyed óra van a leadásig, és még át is kell néznie. Egy pillanatra az is eszébe jut, hogy átírja egy régebbi cikkét. Sőt, még átírni se kell nagyon, elég megváltoztatni a helységnevet meg a számokat, az olvasó úgyse fog utánanézni. Szórakozottan rákeres régebbi írásaira. Görget az egérrel, megáll egynél, jónak tűnik. Lényegében ugyanaz a forgatókönyv, mint most. Legalább harmincegy halott, négy sebesült. Kijelöli a három bekezdésnyi hírt, vállá rázkódik az elfojtott nevetéstől.

Mi van?, kérdezi András.

Ja, semmi, csak egy hülye mém.

Küldd már át.

Gyorsan felmegy a 9gag-re, lement egy képet. András elmosolyodik, amikor megnyitja Messengerében. Igen, ezt már láttam, mondja, kezét szája elé teszi, míg megköszörüli torkát. Szó nélkül dolgozik tovább. Ő meg felnéz a plafonra, mintha onnan várná az ihletet. A régi cikke már a vágólapon, kevesebb, mint öt perc alatt végezhet az egésszel és mehet haza. Beilleszti a három bekezdést egy üres dokumentumba, átírja a neveket, a számokat, jó lesz így.

Hirtelen lelkipurdalása támad, hogy valaki felfedezi a két cikk közti hasonlóságot, és ki-rúgják. Idegességében ujjperceit ropogatja. Azt játssza, ha a bal kezén össze tud hozni öt roppanást, akkor nem veszik észre. Három roppanásnál nem megy több. Megtornáztatja ujjait, köröz a csuklójával, de csak nem hallatszik a negyedik, akárhogy gyűri a kezét.

Kész! Szinte megijed András kiáltásától, annyira belemerült a jóslásba. András becsukja a laptopot, magára veszi kabátját. Akkor holnap találkozunk, szia. Szia.

Már csak hárman vannak a szerkesztőségben. Körülnéz, a képernyőre mered.

Végülis kit érdekel? Csatolja az átírt cikket, és elküldi a szerkesztőnek.

Másnap elképzei, hogy szólnak neki, menjen be a főnökhöz. Ő meg nem tehet mást, kopog az iroda ajtaján, és miután a főszerkesztő elküldi a kurva anyjába, még egyszer ráripakodik azon a röhejes kappanhangján, hogy most azonnal írja meg a helyreigazítást.

De senki nem szól neki. Egy közel-keleti robbantásról szóló rövidke írás már fel se tűnik. Mégis, ki olvasgat ilyeneket?

Átnézi a nemzetközi sajtót, *Allgemeine Zeitung*, *El País*, *Al Jazeera*, mindenből az angol verziót. Román korrupció, vagy izraeli rakétatámadás? Az utóbbit választja. Stipistop a Hamasz, írja a Messenger csoportos beszélgetésébe, négy flekk. Átfutja a témával foglalkozó külföldi híradásokat, majd megírja a betanult sémák szerint egy óra alatt. Átküldi a szerkesztőnek. Az órájára néz. Még pár cikk belefér. Ír egy összefoglalót a Barcelona–Real Madrid meccsről meg a kulturális rovatba egy pár soros lemezajánlót. Ekkor a főszerkesztő kijön az irodájából, és elköszön. Színházjegye van, így előbb el kell indulnia.

Azt hiszem, én is végeztem mára, mondja András, és feláll a helyéről.

Eszébe jut a tegnapi cikk. Elmosolyodik. Legszívesebben az irodában maradna, csak hogy ne kelljen a feleségével beszélgetnie. Inkább azzal a riporter csajjal kellene összejönnöm. Hogy is hívják? Ekkor eszébe jut valami.

Nem tudod, Kitti bent van még?

Gondolom igen, ha nincs Főni. Csak kedden átköltözött a másodikra.

Kikeresi Kitti telefonszámát a mobilján, de nem akarja addig hívni, amíg András ott van. Felkel, hogy teát vegyen az automatából. Mézzel vagy cukorral? Cukorral. A vékony műanyagpohár égeti ujjait. Belekóstol. Mégis csak mézzel kellett volna.

Mikor András elmegy, tárcsázza a számot. Figyu, ment már tördelésre a hamaszos cik-kem? Nézem. A csendben hallatszik, ahogy Kitti gépel. Nem, még nem ment el.

De jó, valamit ki kell javítanom benne.

Bontja a vonalat, visszaül a gépéhez.

A már kész cikkben rákeres a rakétatípus névre, ami romba döntötte a lakóházat, és át-írja Hófehérekére. Vigyorogva küldi el Kittinek, majd újra hívja.

Pontosítottam benne egy adatot, mondja, miközben arra figyel, hogy hangja természet-nek tűnjön. Nyugodtan mentsd rá az előzőre.

Következő reggel csalódottan ébred. Arra számított, a főnöke már reggel hatkor ráte-lefonál, köszönés nélkül elkezdi rikácsolni, és annyira felidegesíti magát, hogy a végén át-vált a kappanhangra.

Szinte megsértődik, hogy nem lett semmi az ügyből. Pedig jó lett volna egyet röhögni a Főnin. Unottan megy a szerkesztőségbe. Ír egy tömörítést fél óra alatt a *Telegraph* vezér-cikkéből. Ide elég lesz ennyi is. Bágyadtan néz maga elé. Minek kellett ma uborkát venni a Tescóban, amikor utálja az uborkát? A felesége beszélte rá erre is.

Passziánszozni kezd. A második kör után elővesz az archívumból egy néhány évvel ez-előtti hírt. Nyolc halott Afganisztánban. Az Afganisztánt Pakisztánra javítja, és kész, küldi a szerkesztőnek. Napi adag letudva.

Miközben az ital-automatánál várja, hogy lejöjjön a teája, megpróbálja felidézni, miket írt pályafutása alatt. Néhány vezércikk, többségében oldalkitöltő rémisztgetés. Vajon fel-tűnik valakinek ez a mostani? A tea lejött. Most akkor mézzel vagy cukorral? ■ ■ ■

Valaki közeledik

Egyik este – egyedül voltam otthon – kimentem a konyhába, hogy főzzek magamnak egy gyógyteát, mert kegyetlenül meg voltam fázva. A kutyám is kijött velem. És hallottam, hogy valami bántja a torkát, hörög egyet. Ez kutyánál szokásos, nem nagyon izgattam magam. Csak mikor másodszor is megcsinálta, néztem oda, mi van vele. Semmi nem volt, nem ő hörögött. Akkor talán a macska, gondoltam, megnézem, kijött-e ő is utánam. (Ez úgy kezdődik, mint egy vicc, pedig nem az.) Olyan hangtalanul közlekedik, hogy sosem tudja az ember, éppen hol van. Nem, nem volt ott. Akkor – gondoltam – csak az alattunk lakók lehetnek, ők vacakolnak valamit a fürdőszobában, a hang a csöveken néha feljön tőlük.

Az ember élete során mintegy hatszázmilliószor vesz lélegzetet. A be- és kilégzést az agy szabályozza, nekünk nem kell törődnünk vele. Akár a szívverés, észrevétlenül történik.

Megfázáskor, pláne egy olyan ronda, huruttal járó megfázáskor, mint ami engem gyötört, a hörgőkben váladék képződik, levegővételnél az zörög, szörtyög-szörcsög. Amíg ez kismértékű csak, és nem gátolja a normál légcserét, nem zavaró. Észrevehetetlen. De hangja van. Mélyről jövő, kissé elmosódott, azonosíthatatlan hangja. Nem bántó, de elég furcsa és meglepő hang. Mintha tőlem szinte teljesen függetlenül valaki más zörögne, sípolna, sziszegne, füttyülne mellettem. A hangját hallom, de sem a tüdőben, sem a torkomban nem érzékelem.

Nem a kutya vagy a macska volt tehát, nem is az alattam lakó, hanem én magam.

Franz Kafka 1924. június 3-án halt meg egy Bécs melletti kisváros, Kierling tüdőszanatóriumában. Az intézményt egy dr. Hugo Hoffmann nevű tüdőgyógyász üzemeltette. Kafka nagyon meg volt elégedve vele, illetve a tőle kapott kezeléssel. Nem igazán volt oka rá; az orvos nem tudta csökkenteni embertelen fájdalmait.

Betegsége, a gégetuberkolózis, abban az időben gyógyíthatatlan volt. Hogy áltatta-e magát a gyulladás reményével, vagy pedig tudta jól, hogy nincs már sok ideje hátra, utólag lehetetlen kideríteni. Alighanem néha így, néha úgy gondolta. A szanatóriumban parkra néző, napos, erkélyes szobát kapott. Gégéjének duzzadása miatt az utolsó hetekben képtelen volt élelmet magához venni – gyakorlatilag éhen halt. Mindössze negyvenhat kiló volt ekkor. Az intravénás táplálást még nem ismerték. Orvosaival és az őt ápoló szerelmével, Dora Diamanttal, valamint régi barátjával, a magyar Klopstock Róbert orvostanhallgatóval papírcetlikre írt feljegyzések segítségével társalgott.

Felteszem, hogy a betegség elhatalmasodása során Kafka is efféle hangokat, zörejeket hallhatott. Mintha egy másik személy élne, mozogna mellette. Nyilván hamar rájött, hogy saját maga az egyre erősödő, egyre fenyegetőbb zaj forrása. De nem lett volna ő, ha halála előtt nem kerekített volna ebből is egy igazi karkai történetet: *Az odú-t. Der Bau*

Odúval, odúlakóval és azonosíthatatlan, csak a hangja révén sejtett ellenséges lénnel.

Ez a novella 1928-ban, egy Witiko nevű német irodalmi lapban jelent meg.

Mint sok más szövege, ez az írása is befejezetlen. E befejezetlenségnek a többitől eltérően nem a bizonytalansága és a véglegességtől való irtózása volt az oka, hanem az, hogy kéziratának egy részét – köztük ennek az elbeszélésnek a végét is – a nácik elkobozták és megsemmisítették.

A meglévő kézirat az utolsó lap alján egy félmondattal fejeződik be. A hagyaték gondozója, Max Brod pontot téve a félmondat végére, lezárta a novellát. Dora Diamant elmondása szerint a megmaradt rész semmiféle nívumot nem tartalmazott a meglévő szöveghez képest.

Betegsége kezdetén Kafka nem kezd rögtön hörögni-harákolni, és az odúlakó – lényének sajátos, bizarr vetülete – sem kezd el rögtön földben lakozó sziszegő-zörgő lényekről-lényről fantáziálni.

A novellának – az író testi-lelki állapotának fokozatos leromlásával azonos ütemű – szakaszai vannak.

1922. július 12-én ezt írja legjobb barátjának, Max Brodnak: *Kedves Max, épp föl-le futkosok, vagy csak ülök kövé válva, akár egy kétségbeesett állat az odújában, ellenség mindenütt.* Liebster Max, eben laufe ich herum oder sitze versteinert, so wie es ein verzweifelter Tier in seinem Bau tun mußte, überall Feinde. (Tandori Dezső fordítása)

Tehát már ekkor, halála előtt két esztendővel foglalkoztatja az odú, az odúba menekülés, az odúban való lét gondolata. A novellát feltehetőleg már írta ekkor, vagy nem sokkal ezután kezdte írni. Volt még hátra két éve. Két szenvedéssel, barátsággal és szerelemmel, és persze írással teli év.

E rövid fogalmazványban mindössze azt szeretném felvázolni, hogy betegség-stációi miként tagolták jól elkülöníthető részekre *Az odú*-t. Fokozatos testi-lelki romlása miként hatott utolsó alkotására?

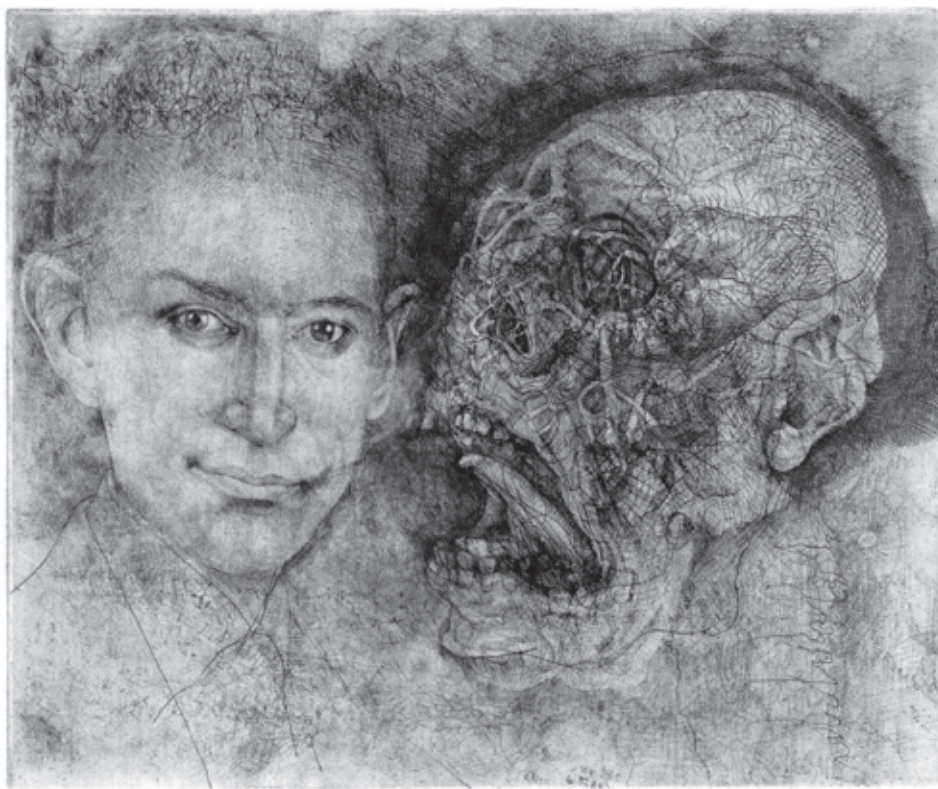
A novella egy emberi értelemmel, de állatszerű testtel (vakond, patkány, borz?) rendelkező élőlényről szól, aki el van foglalva a maga földalatti járatrendszerével, azaz odújával, zsákmányállatai megszerzésével és tárolásával. Van, hogy elhagyja rejtekét, és kívülről vizsgálja, vajon az mennyire képes megvédeni őt.

Erről szól a novellának, nagyjából a felét kitevő, első része.

Feltételezésem szerint e rész megírásakor beteg volt ugyan, de bízott a gyógyulásban. Ekkor még semmiféle sípoló-sziszegő hangot nem hallhatott, és a novellában sem jelenik meg ilyen. Az odúval kapcsolatos bentlétet – elhagyást –, visszatérést feltehetően bizonytalan élet- és lakhatási körülményei ihlették.

(A kijelölésekhez egy 1995-ös *Franz Kafka Elbeszélések* című, a Ferenczy Könyvkiadó által kiadott könyvet használok. Ebben *Az odú* – Eörsi István fordítása – a 389. oldalon kezdődik és a 417. oldalon végződik. Összesen 28,5 oldalnyi terjedelmű.)

Berendeztem az odút, és úgy látszik, jól sikerült. Ich habe den Bau eingerichtet und er scheint wohlgelegen. (389. oldal)...*a Vártéren halmozom fel készleteimet, mindazt, amit pillanatnyi szükségleteimen túl odúmban elejtek...* Auf diesem Burgplatz sammle ich meine Vorräte, alles, was ich über meine augenblicklichen Bedürfnisse hinaus innerhalb des Baus erjage, (391)...*felemelem óvatosan a csapóajtót és kint vagyok, óvatosan leengedem, és amilyen gyorsan lehet, eliszkolok az áruló helyről.* hebe ich doch vorsichtig die Falltüre und bin draußen, lasse sie vorsichtig sinken und jage so schnell ich kann weg von dem verräterischen Ort. (395–396)...*kívülről éjjel nappal lesem házam bejáratát.* belauere den Eingang meines Hauses – diesmal von außen – tage- und nachtelang. (396)...*kedvenc foglalatosságommá váli, hogy körülötte kerengek...* ich weiche dem Eingang auch äußerlich nicht mehr aus, ihn in Kreisen zu umstreichen wird meine Lieblingsbeschäftigung, es ist schon [97] fast so, als sei ich der Feind und spionierte die passende Gelegenheit aus, um mit Erfolg einzubrechen (399)...*közeledem a bejáratához, lassan felemelem a mohát, lassan bebocsátkozom...* nähere ich mich dem Eingang, hebe langsam das Moos, steige langsam hinab, (402)

Egyszerre azonban változik a helyzet: váratlanul sziszegő-szuszogó zsizsikélést hall. Azt tételezi fel, hogy rajta kívül még sok más, kicsi, titokzatos és azonosíthatatlan, amúgy ártalmatlan lény tartózkodik a közelében. Létükre csak szöszmötöléséből, sziszegő zörejeiből, zajjaiból lehet következtetni. Ott élnek a közelében. Erről szól a második szakasz.

Ezt feltehetőleg azért és akkor írja, mert hallja a légzőszerveit, szinte függetlenül önmagától, zörögni. Aztán persze gyorsan rájön, hogy a zajt saját gégeje, tüdeje okozza. És ez remélhetőleg csak apró, átmeneti kellemetlenség. Gondolom, neki is – akárcsak nekem – meglepetést okozhatott a zaj forrásának kiderítése.

...*alig hallható sziszegés riaszt fel*, denn ein an sich kaum hörbares Zischen weckt mich. (404) *Ez a zöreje egyébként viszonylag ártalmatlan...* Dieses Geräusch ist übrigens ein verhältnismäßig unschuldiges; (404) *Csöppet sem jutok közelebb a zöreje helyéhez, mindig változatlanul gyéren hallatszik...* Ich komme gar nicht dem Ort des Geräusches näher, [107] immer unverändert dünn klingt es in regelmäßigen Pausen, einmal wie Zischen, einmal aber wie Pfeifen. (404)... *mindenütt, mindenütt ugyanaz a zöreje*. überall, überall das gleiche Geräusch (407)... *nem egyetlen állat, egész csorda törhetett be hirtelen az én területemre. Kis állatok nagy csordája...* Aber es wäre ja nicht ein einzelnes Tier, es müßte eine große Herde sein, die plötzlich in mein [113] Gebiet eingefallen wäre, eine große Herde kleiner Tiere, (408) *Mintha a zöreje erősödött volna. (...) És ez az erősödés közeledésnek látszik.* (410)

Csak aztán – ez már a harmadik szakasz! – súlyosbodik Kafka betegsége. Nehezebbre esik, és sípoló, zörgő hanggal jár a levegővétel. Még nem fenyegeti halállal, de több, mint kellemetlen a megléte. És az odú falából áradó hang is megváltozik, erősödik, komolyodik. Tudható, hogy egyvalami-egyvalaki kelti.

Hát a zöreje nem az apróságok furta járatokból ered? Das Geräusch stammt doch wohl von den Rinnen, welche das Kleinzeug gräbt? (412)...*a sziszegést állat okozza, mégpedig nem sok kis állatka, hanem egyetlen nagy*. das Zischen stamme von einem Tier und zwar nicht von vielen und kleinen, sondern von einem einzigen großen. (412)...*az állat (...) körbeke-ri, néhány kört már nyilván húzott is odúam körül...* ich nehme nur an, daß das Tier (...) mich einkreist, wohl einige Kreise hat es schon um meinen Bau gezogen, (413)...*kísérle-tet teszek arra, hogy megfejsem az állat tervét*. suche ich den Plan des Tieres zu enträtseln...

talán megegyezhetek vele wäre vielleicht eine Verständigung mit ihm möglich... adok neki egyet-mást a készleteimből, és akkor továbbvonul. gebe ich ihm einiges von meinen Vorräten und es wird weiterziehen. (416)

S jön a negyedik, a záró rész, amelyet már betegsége elhatalmasodása idején írhatott. Ebben már a lény támadása, az odúlakó pusztulása, a halál várható...amikor meglátjuk egymást wenn wir einander sehen...egymásra meresztjük karmunkat és egymásra viczorítjuk fogunkat. Krallen und Zähne gegeneinander auftun werden. (416)

Így hát nemcsak Az éhezőművész-t Ein Hungerkünstler, hanem Az odú-t is saját gyógyíthatatlan betegségéből párolta izgalmas, enigmatikus és borzongató történeté.

Véleményem szerint Kafka – noha novelláinak minden bizonnyal voltak előzetes irányvonalai, elképzelései – meglehetősen szabadon, pillanatnyi gondolatainak, ötleteinek utat engedve formálta őket. Különösen érvényes ez abban az esetben, amikor a mű megírását a közeli halál fenyegetése alakította, változtatta. Mivel állítás és kijelentés helyett Az odúban (is) többnyire feltételez és ködösít, az egyes szakaszok értelmezése, valamint a szakaszhatárok kijelölése vitatható. Ráadásul a novella befejezetlen. Ki tudja, hogyan fejezte be.

Talán az Átváltozás-hoz hasonló módon ért véget.
Megírta, hogy a lény rátalál és megöli a végén?
Akármilyen is volt a befejezés, a lény rátalált és megölte a végén.

A könnyebb áttekinthetőség kedvéért egy kis táblázatba foglalom bele az előbbieket. Az író betegségének fokát a magam szakszerűtlen és nyilván pontatlan kifejezéseivel jelzem.

szakasz	megnevezés	„Az odú” rövid ismertetése	terjedelem oldalszám	Kafka betegsége
1	odú	el van foglalva a barlangjával, kimegy belőle, visszatér, élvezi	15 oldal 389-304	beteg, de nincs halálveszélyben
2	zörej, ártalmatlan népség	váratlanul halk sziszegést, zörejt hall, apró állatok csordája lehet a földben, zavaró, de nem veszélyes	8,5 oldal 404-412	súlyosbodik, de gyógyítható; kezdetben kiismerhetetlen, de aztán azonosított gégezörejek
3	egyetlen nagy állat	elkerülhetetlenül jelen van, de nem jelent veszélyt	4 oldal 412-416	komoly, de talán kikezelhető tuberkulózis
4	életveszély, halál!	ha találkoznának, az állat rátámadna és végezne vele	1 oldal 416-417	halálos, végzetes betegség

Mint látjuk, a szakaszok egyre rövidülnek, a végzet gyorsuló iramban közeledik Kafka felé. De ki felé nem közeledik egyre gyorsuló iramban a végzet? ■ ■ ■

■ **Baranyai László** 1943-ban született. Befejezetlen műszaki és közgazdaság-egyetemi tanulmányok után a MÚOSZ újságíró-iskoláját végezte el. 1971-től kezdve az ún. privát szférában free-lancerként tevékenykedve többféle pénzkereső mesterséget folytatott. Mindeközben irodalmi tevékenységet is kifejtett, különféle irodalmi lapokban (Mozgó Világ, Holmi, ÉS, Jelenkor, Pad, Kortárs, 2000) jelentek meg versei, prózái, tanulmányai és drámái. Több regényt is írt. 2003 és 2006 között az Árgus nevű művészeti-irodalmi havilap szerkesztője volt, 2002-ben elnyerte az akkor Európa Kulturális Fővárosának kinevezett Graz drámaíró fődíját „El innen!” (Auf und davon) című darabjával.

Íme, szétszóródás volt az életem

Nem nagyon van olyan, hogy boldogság,
oké, ne is, csak valami távoli, messze ettől itt. Nem lenni
a világban. Oszd be jól a napod.
Kezdd a munkát reggeli előtt az ágyban.
Nézz ki az ablakon néha.
Dolgozz, amíg nem sírsz anyád után, sétálni
felkelhetsz esetleg. Így gyorsan elmegy
az élet. Vagy imádkozz, kérd Máriát,
éjjel csikorgasd a fogad, lepattogzott a zománc,
a széle letört. Délután
öklödet a mutató- és középsőujj között harapd véresre, a széket
vágd a padlóhoz, az ikeás dohányzóasztalt verd szét
a saját fejedre. A fürdőszobaaajtót
tépd ki tövestől, majd próbáld,
inkább fáradságtól, mint büntudattól elnehezülve, szerencsétlenül
visszaszerelni. Ne sírj,
sírni nem tudsz húsz éve. Újra
imádkozz, nyugodj meg, igyál vizet,
vegyél mély levegőt, minden rendben, semmi
nem lesz rendben, mindegy, most jó, élvezd ki, amíg tart,
nézz ki az ablakon.
A szomszéd fa lombja ugrál a lámpafényben.

*Akadályok földje lettem magamnak is,
és bőséges veríték kemény talaja.*

És virágos tapéta alatt mese,
nagyanyám kövér és szuszog,
kilencvennégy. Te kutya-
fülű tatár. Fejemet a mellébe nyomom,
nyugodtabban lélegzem. Magyar népmeséket
olvas. Félbehagyja, kántál, Anyám tyúkjá. Így tanultuk,
mondja, belealszik, a szúnyogháló
sötétzöld. Nyugodtan
lélegzem. Még jó a létezés.

Brutálisan neveltem magamat.

A negyedik születésnapom után nem segíthetnek feneket törölni, a hetedik után nincs esti mese, nagyfiú vagyok. Számolom a napokat, amíg még van mese, a tükör elé állok az Akácfa lakótelepi lakásunkban a folyosón, és tudatom magammal, szóban vagy gondolatban tudatom a rövidre nyírt hajú fiúval szemben, hogy még két nap, egy, este öcsémnek mesélnek, nem vonhatom vissza, azóta esténként üres minden, rosszul alszom és magányosan.

Üdvözlégy Mária, kegyelemmel teljes, az Úr van teveled.

Malasztot kegyelem helyett,
pedig eredetileg nem ugyanazt jelenti, főleg öregasszonyok és neofiták mondanak. Kegyelem, reggel hat, túl hamar ébredtem a kicsit másnapos kiszáradástól, áldott vagy te az asszonyok között. A szorongás, mint helyi érzéstelenített húzása a szikének, tompa húzás, tompa nyomás, az állkapocs remeg, szorítottam álmomban, most és halálunk óráján, ámen. Remélem, sikerül visszaaludni. Ilyenkor inni kell egy pohár vizet.

A húszas éveimben pedig két-három évente pusztítottam el egy régi énemet. Kétévente elolvastam valamit, amit régen írtam, és hogy inkább a halál, mint ez az ember, muszáj valahogy. *Vak, tunya, undorító és tiszteletlen.*

Inkább újrakezdem ezt a gyerekkor-szöveget.
Az iskola előtt ülök egy padkán, kézen fogva gyerekek, valamit olvasok
az utóbbi száz év ifjúsági irodalmából, Verne
talán, a többiek nem tudnak olvasni. C az egyetlen gyerek, aki kövérebb,
mint én.
Az arcomba vágja a könyvet, te nagyon hülye,
kösd be a cipőmet, bekötöm a cipőjét, felpofoz, nem sírok,
később végtelen harag, aztán
huszonhét körül és azóta kábé semmi. A vékony fiúk húszkilósak,
a vékony
lányok tizenhat, én harminchárom, C negyvenöt,
sárgás kelés és var az arcán. Elmondta az anyjának,
hogy én mindig ilyen jámboran mosolygok, az anyja
azt mondta, nagyon hülye lehetek.

*Most pedig önmagát emészt a lelkem,
és megragadnak az inség napjai.*
A túlélés most beosztott
örömök, csecsemő pihés fejéből
ömlő szag, kevés, jó minőségű alkohol,
a percek beosztása, huszonöt
perc munka, öt perc semmi, kinézek
az ablakon. Szomszéd ház,
aszfalt, autók. A kapu fölött a koszos zászló
úgy lebeg a szélben, mintha unatkozna.

■ **Székely Márton Áron** (1990) iranisztika szakos doktorandusz, szépirodalmi szövegei 2018 óta jelennek meg. Budapesten él, regényen dolgozik.

Csokor

Kérdezed, hogy vagyok, de beleszólsz, hogy ti is, minden rendben, és boci, hogy nem írtál a születnapomon, mint minden évben, csak a gyerekek, a sok különóra, de hiszen kinek beszélsz, nekem is van kettő, éppen egyidősek, milyen érdekes, ugyanakkor léptünk tovább, a sors is így akarta, pedig féltél, hogy nehezen talállok majd magamra, olyan elveszett, olyan gyámoltalan voltam, a szüleid máig nevetve emlegetik, mikor először jártam nálatok és zavaromban a bidébe pisiltem, persze honnan tudtam volna én, panelben felnőtt kislány, szeretted megmutatni nekem a világot, ki gondolta volna akkor, hogy most a saját virágüzletemben köttetsz csokrot, igen, persze, a feleségednek, legyen rózsza is, jó lesz a rózsaszín, az jobban illik hozzá, nincsen alkalom, dehogy, habár a házasságban minden nap jó ok a virágra, csak tudom, mostanában valahogy nehezebben mennek a dolgok, későig dolgozol meg néha hétvégén is, aztán a barátokra is kell idő, persze ő nem érti, pedig egész nap csacsoghat a játszótéri meg ovis anyukákkal, nekünk is ilyen nehéz? Ja, hogy elváltam? Már két éve? Miért nem szóltam, meghallgattál volna, neked aztán nyugodtan kisírhattam volna magam, hiszen nálad senki sem ismer jobban, még a volt férjem sem, hiszen melletted váltam nővé, olyan zöldet is tegyek még bele, milyen furcsa lenne, nevetesz, ha még együtt lennénk, kivel köttetnél most nekem csokrot, inkább valami bort hoznál, emlékszel is még a kedvencemre, tényleg, majd megihatnánk valamikor egy pohárral.

Klí mavá lság

Úgy döntöttem, ezúttal életben tartom.
Régóta tisztában vagyok azzal, hogy a környezeti hatások
(a délkeleti tájolású nappali ablakon beáradó napfény mennyisége,
a központi fűtés biztosította trópusi éghajlat
és a levegő tapintható páratartalma) megfelelőek,
a korábbi példányokkal mégsem volt szerencsém.
Vagy inkább nekik nem volt szerencsájuk velem.
Maradtam tehát az átmeneti éghajlathoz
és átmeneti élethelyzetekhez gond nélkül
alkalmazkodó pozsgásoknál, például az echeveriánál,
közismertebb nevén kövirózsánál, ami az
emberekhez képest határozottan kevesebb
figyelmet igényel, télen például elegendő
havonta egyszer meglocsolni, a lakás páratartalma
mellett akár egy fél évet is kihúz törődés nélkül.
Ebben a mikrotársulásban ez előnyös tulajdonság.
Ahogyan a pilocereus azureus tüskés kültakarója is,
hatékony a húsba vágó éles karmok ellen.
A negyvenhat négyzetméternyi élettér
sivatagosodásnak indult, s ezen nem segített
a fokozott könny- és takonytermelésből származó
emelkedett páramennyiség.
A helyzet tarthatatlanná vált.
Szombaton a kétlábú és a négylábú populáció
egy-egy tagja elhagyta az életközösséget.
A biodiverzitás elősegítésére én, a társulás
jelenleg egyetlen helyzetváltoztatásra is képes
egyede, elsétáltam a kertészetbe, hogy
magunkhoz vegyem a légies külsejű,
frissességet sugárzó ficus benamina-t.
Különösen sok gondoskodást
állítólag ő sem igényel.

■ **Gertheis Veronika** 1990-ben született Budapesten, dráma- és mesepedagógus. Ugyan diákként több pályázaton is sikerrel vett részt, csak később kezdett tudatosan irodalommal foglalkozni. Első verse 2019-ben jelent meg a Pannon Tükör online oldalán, azóta több szépirodalmi magazinnál (Liget Műhely, Vigilia) publikált már írásokat.

ÚJRA A HATÁRON: az irodalmi mező a 90-es években

1.

A 20. század utolsó évtizede egy nagy megrázkódtatásokkal, közös és személyes tragédiákkal teli évszázad utolsó akkordjaként még egyszer átrajzolta az emberi lét arculatát. Átszabta a képzelet határait, átírta a kultúra fogalmának tartalmait. Különösen igaz ez Kelet-Közép-Európára, a szovjeturalom alól felszabadult egykori szocialista országokra, amelyeket a technológiai és a politikai korszakváltás archaikusnak mondható viszonyok közül egyszerre emelte és taszította át a világ konstruálhatóságának gyökeresen új feltételei közé. Ebben az évtizedben az egész világ áttért az analóg, papír alapú adathordozókra épített társadalomszervezésről a digitalitásra. Mindössze négy évvel a kelet-európai rendszerváltások után, 1993-ban megszületett a mindenki számára elérhető világháló, ami nem csupán a kapcsolattartás módjait, a tudás megszerzésének útjait és a tudás fogalmát alakította át, de a kultúrák alapszerkezetét és minden valóságnak szerint magát az emberi képzeletet is. 1994-ben Jeff Bezos megalapította az Amazont, 1995-ben létrejött a Yahoo, megjelent a Microsoft Windows operációsrendszer-család első tagja, a Windows 95, 1998-ban útjára indult a Google – csak néhány dátum, amely jelzi a digitális átállás fontos mérföldköveit. Eközben Európa túljutott a hidegháború korán, a kontinens mentális és gazdasági térképe lépésről lépésre átalakult. Kelet-Közép-Európa belekezdett egy nagy politikai modellváltás kísérletébe, és nem mondhatnánk, hogy mára e kísérlet végére ért. Megváltozott a hatalomelosztás egész rendszere, az állam berendezkedése, a jogrendszer, és mindez együtt járt a tulajdonviszonyok robbanásszerű és a társadalom minden részterületére kiterjedő átalakulásával. Megváltoztak a nyilvános terek használati szabályai. Mindenkinnek egy sor új fogalom ismeretére és új értelmezési modellekre volt szüksége ahhoz, hogy a hétköznapi életben eligazodjék. De a régiakat sem feledhette el, azokat is használnia kellett, mert konkrét ügyek elintézésékor gyorsan kiderült, hogy ezek a felszín alatt változatlanul érvényben vannak. Soha nem lehetett pontosan tudni, változott-e valami, és ha igen, micsoda. Másképpen korrupt, másképpen rendezetlen, kegyetlen és vad viszonyok jöttek létre. A látvány az egyik pillanatban reménykeltő volt, a másokban visszataszító és reménytelen. A folyamat önmagában is hatalmas adaptációs terhet rótt a társadal-

mak minden tagjára, különösen azokra, akiket anyagi és/vagy kulturális tőke híján talált az új korszak. Rengeteg új igazságtalanság termelődött, így a térség társadalmi az irritáltság nagyon heves tüneteit mutatták.

A következőkben az átalakulás egyetlen kis szeletére összpontosítok. Az irodalmi tér 90-es évekbeli működéséről, az irodalmi közeg teljesítményéről lesz szó. Az irodalmat e helyütt elsősorban a társadalom önértelmezésének terepeként kezeltem. Abból indulok ki, hogy az irodalmi mezőben tevékenykedők feladata az értelmezés nyelveinek, szempontjainak, szimbolikus logikáinak termelése, megvitatása, használatuk kipróbálása. A kultúrát nem olyan komplex rendszernek tekintem, amelyben sajátos értékek születnek, és amely ugyanúgy gondoskodik a korábbi korok, mint a jelen értékeinek megőrzéséről, hanem olyan térnek, amelynek szereplői képesek magat a kultúrát konstruálni, alapfogalmakat, elosztási kereteket, diszkurzusokat létrehozni. Ilyesfajta tudatosság egy korábbi időszakban jelen volt a magyar irodalomban. Elsősorban Balassa Péter *Észjárás és forma* (1980) című esszéjében jelentette be önmagát,¹ jóllehet ő valamiféle értékközösség egységes és nyilvános tudásaként, megegyezéseként határozta meg a kultúrát, amit én semmiképpen nem tennék. A kultúra konstruálása alatt sokkal korlátozottabban a kritikai diszkurzustermelés képességét értem. Általánosságban kijelenthető, hogy amilyen módon és mértékben az irodalmi mező szereplői képessé válnak vagy nem válnak képessé diszkurzusok létrehozására, alapfogalmak megalkotására, az visszahat a mező egész működésére és a mező szereplőinek identitására, önszemléletére.

Az itt következő leírás két részből fog állni. Először a kialakuló piaci szerveződés körvonalait igyekszem megvonni, vizsgálom a piac hatását az írói magatartásokra. Erre azért van szükség, mert az irodalmi mező szerveződése feltételként meghatározza, hogy a mező szereplői hogyan és milyen mértékben tudnak eleget tenni az imént nekik tulajdonított feladatnak. Ezt követően egy, a 90-es évek első felében indult új folyóirat, a *Határ* számait fogom szemügyre venni, azt kutatva, milyen fogalmakat, diszkurzív kereteket dolgoztak ki saját jelenük értelmezésére.

2.

Az irodalmi mező fogalmát Bourdieu-tól kölcsönzöm. Bourdieu koncepciója feltételezi, hogy a különféle társadalmi terek, köztük az irodalmi mező is sajátos működési szabályokkal, logikával rendelkeznek, így bizonyos autonómia jellemzi őket. Ez az autonómia nem volt megtagadható minden korban. Maga is egy történelmi változás eredménye. Bourdieu szerint a szabad állású értelmiségi típusa, a bohém író Franciaországban 1840 után különbözött ki a polgári társadalom hatalmi és gazdasági viszonyaiból. Bourdieu elméletének előnye a hierarchikus szemléletekkel, például a marxista modellekkel szemben, hogy miközben megőrzi a mezők rendszerszerű összefüggését, viszonylagos önállóságot tulajdonít nekik. Ugyanakkor igazat adhatunk Gisèle Sapironak, aki szerint a különböző nemzeti kultúrákban az irodalmi mezők helyzete a gazdasági és a politikai liberalizmus fokától függ.² A két faktor érvényesülése egyenes arányosságot mutat. Autokratikus és diktatórikus rezsimok, amelyek a nyilvánosságot szigorú ideológiai ellenőrzés alatt tartják, szabályozni igyekeznek a piacot, és ellenőrzésüket kiterjesztik a szakmai szervezetekre is. Centralizált intézményrendszert hoznak létre, és a központosított intézményrendszeren kívüli szervezeteket marginalizálják.³ A mezők összefüggése azt mutatja, hogy diktatórikus vagy autokratikus rendszerekben a szimbolikus térben (nevelés, igazságszolgáltatás, társadalmi erkölcsök, média, propaganda) érvényesülő ellenőrzés mértéke többé-kevésbé megfelel a hadsereg, a rendőrség és a hivatali rendszer által megvalósuló ellenőrzés fokának.

A 90-es évek magyar társadalmában az irodalmi mező autonómiája növekedett, de ez nem a polgári társadalommal vállalt konfliktusok sorozatában érlelődött, mint a 19. századi Franciaországban, hanem egy ellenőrzési potenciáljában gyengülő diktatúra által támo-

gatott esztétikákkal szemben. Vagyis az autonómia növekedése a kulturális dominancia területén lezajló folyamat volt, amely a 80-as években vette kezdetét, és szélesebben csupán egy vagy két nemzedék életszemléleti, nyelvhasználati, értéktudati orientációjának megváltozásához kapcsolódott, mélyrehatóbb társadalmi-gazdasági változásokhoz nem. A 80-as évek irodalmi diszkurzustere összehasonlíthatatlanul összetettebb a 70-es évekéénél. Változatlanul jelen vannak a marxizmus eltérő színvonalú és teljesítőképességű változatai. Ezek egy része radikalizálódik, amire jó példa volt a fiatal Szilágyi Ákos Weöres Sándorról írott könyvnyi kritikája.⁴ Ugyancsak jelen vannak és tovább fejlődnek a strukturalizmus irányzatai. Többeknél, különösen Bonyhai Gábornál és Balassa Péternél megjelenik Gadamer erőteljes hatása, míg Kulcsár Szabó Ernő fellépése a recepcióesztétika elméleteivel teremt iskolát. Németh G. Béla művelődéstörténeti szempontokat is magában foglaló szemlélet tanítványai, köztük Szegedy-Maszák Mihály és Bojtár Endre fejlesztik tovább. Az intézményi autonómiák kialakításának kezdeményezői közül ki kell emelni az Írószövetségtől 1981-ben elszakadó József Attila Kör. 1986-ban jött létre az első olyan kvázi folyóirat, valójában inkább rendszeresen kiadott antológia, az *Újhold Évkönyv*, amelynek a főszerkesztőjét nem a párt nevezte ki, és a szerkesztői gyakorlatra a hatalomnak közvetett befolyása sem volt. Amikor azonban e tényeket felsoroljuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az irodalmi mező autonómiája nem egy emancipációs törekvés, hanem esztétikai politikák eredménye volt, és így később politikai eszközökkel ugyanúgy eltörölhetőnek bizonyult, mint gazdasági kényszerekkel.

Az utóbbiak megértéséhez a magyarországi irodalmi piac berendezését kell feltérképeznünk. A 90-es évekre szabaddá vált a lapalapítás, a könyvkiadók és a könyvterjesztő hálózatok magánkézbe kerültek. Az Angol Művészeti Tanács mintájára 1993-ban létrejött a Nemzeti Kulturális Alap, amelynek finanszírozását az állam – immár Nemzeti Kulturális Alapprogram néven – 1999-től az akkor még létező Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma költségvetésébe iktatta. A pénz szétosztását szakmai grémiumok végezték. Így az állam továbbra is részese maradt a mező működésének, de közvetlen kontrollfunkciót nem gyakorolt. Piacnak nevezhető viszonyok kizárólag a könyvkiadásban alakultak ki,⁵ tulajdonképpen kényszer hatására. A Soros Alapítvány ugyanis a 90-es évek második felében fokozatosan kivonult a kultúra támogatásából. Az évtized első felében a Soros Alapítvány a művészetek és a kulturális intézményrendszer támogatására szánt állami költségvetéssel hozzátelhetőleg egyező nagyságú pénzforrással vett részt a szféra működtetésében.

Lényeges tehát, hogy az állami ellenőrzés mellett a piac hatásait is figyelembe vegyük, amikor az irodalmi mező autonómiájáról beszélünk. A piac a klasszikus liberális elgondolások szerint a szabad verseny terepe, és amennyiben a piaci törvények nem engedélyezik a monopóliumok létrejöttét, a szabad verseny ideális esetben, ami még soha sehol nem valósult meg, önszabályozó, egyensúlyra törekvő mechanizmusként működik. E helyütt nem fogok a piac működéséről szóló közgazdasági és filozófiai viták részleteibe belemenni. Nem kétséges, hogy az ipari méretű könyvpiac kialakulása, aminek a 19. században lehetünk tanúi Angliában és Franciaországban, néhány évtized alatt hozzásegítette az irodalmi mezőt, hogy függetlenné váljék az állam finanszírozáson keresztül is megvalósuló ellenőrző szerepétől, az írókat pedig nem jelentéktelen számban ahhoz, hogy az irodalomból éljenek meg. Franciaországban az irodalmi mező a 19. század második felére vált autonómmá, aminek alapja a sajtó liberalizálása és az analfabetizmus visszaszorulása, vagyis az olvasóközönség ugrásszerű növekedése volt a Harmadik Köztársaságban. Az írás a nagyobb nyelvi térrel rendelkező kultúrák esetében a könyvpiac kialakulásának köszönhetően válhatott polgári foglalkozássá. Lényeges mozzanat az is, hogy milyen erős egy adott országban az olvasási kultúra. A TÁRKI olvasáskutatásából nemrég megismerhettünk néhány jelenre vonatkozó alapadatot. Eszerint amíg 2005-ben a felnőtt magyar lakosság 25 százaléka olvasott rendszeresen, 2020-ban a rendszeres olvasók aránya már csak 13 százalék volt. Amikor a könyvet egyáltalán nem olvasókat arról kérdezték, miért nem olvasnak, korábban a leggyakoribb válasz az időhiány volt. 2020-ban 45 százalék vállalta nyíltan, hogy nem szeret olvasni. 2005-ben a válaszdóknak csak 17 százaléka felelte ezt. Ők feltehetőleg végleg elveszték az olvasás számára.⁶ Mivel tehát a magyar kultúra nyelvi tere számottevően kisebb, mint a nagynak számító európai nyelveké, és a könyvolvasók társadalmi aránya rohamo-

san szűkül, Magyarországon ma is sokkal kevesebb író képes megélni az irodalomból, mint amennyi az írást hivatásszerűen, professzionálisan gyakorolja. Ezen a problémán az Európa egyik legnagyobb könyvpiacával rendelkező Németországban is ösztöndíjak és díjak sokaságával segítenek a városi önkormányzatok, a tartományok és a központi kormányzat. A foglalkozás és a professzionalitás aránytalansága szükségessé teheti az állam korrekciós beavatkozását. Rendszerszerű változást az állam elsősorban az ideológiai indoktrináció céljaitól megszabadított, reális alapokon nyugvó iskolai irodalomtanítás előmozdításával érhetne el. Ennek egyedüli célja az olvasás és az olvasás személyes hasznainak megszerettetése, valamint a minőségi válogatáshoz szükséges kompetenciák fejlesztése kellene, hogy legyen. Ez ma nincs így, sőt ezzel ellentétes tendenciák érvényesülnek.

Az állam jelenléte az irodalmi térben ettől függetlenül is legalább kétarcú. Mivel magánmecenatúra ebben a térben nem alakult ki, a nem piacosítható szegmensek, például a teljes folyóiratkultúra pénzügyi alapjait az állam és önkormányzatok biztosítják. Tisztán állami támogatásból, de politikai befolyásolás nélkül jött létre az 1749.hu internetes oldal is, amely ingyenesen kínál nemzetközi irodalmi tartalmat igényes fordításokban, ezzel jelentős emancipációs küldetést teljesítve. Az 1749.hu a meglévő rendszert bővítette szerencsés módon. Amint azonban a Térey-ösztöndíj esete mutatta, ha a rendszer egészének feltárása nélkül egyedi intézkedéssel cselekszik az állam, rendszerszinten nagy valószínűséggel inkább csak bajt okoz, nem beszélve arról, hogy autokratikus rezsimekben az ilyen korrekció lehetőséget teremt az állami ellenőrzés és befolyásolás megerősítésére, vagy legalábbis gyanakvást és félelmet ébreszthet ezzel kapcsolatban.

A piac erkölcsromboló szerepével kapcsolatos félelmek Franciaországban először a katolikus konzervatív sajtóban merültek fel. Természetesen a nőket és a fiatalokat féltették a senki által nem ellenőrzött könyvek hatásától. Katolikus kiadók ezért is törekedtek arra, hogy a gyerekkönyvkiadásban megőrizték domináns szerepüket, és ez a törekvés az 1880-as évek végéig sikerrel járt.⁷ A fő vádpont a piaci alapú irodalommal szemben az volt, hogy az individualizmus szellemét terjeszti, és vágyat ébreszt a lelkekben az autonómia tökéletesen hamis illúziója után. Louis Veuillot, a katolikus konzervativizmus egyik harcias képviselője 1843-ban így ostromozta az individualizmus szellemét: „A gonosz, ami Franciaországot megbetegíti, nem ismeretlen, mindenki ugyanazon a néven nevezi: individualizmus. Nem nehéz belátni, hogy az ország, ahol az individualizmus szelleme hatalomra jut, elveszíti azt, amit a társadalom normális állapotának tekinthetünk, a társadalom többé nem a gondolatok és az érdekek egysége, az individualizmus megoszt, és a végtelenségig fokozza a megosztást. Mindenki a társadalom egészéért, a társadalom egésze mindenkiért, ez maga a társadalom; mindenki önmagáért és mindenki mindenki ellen, ez az individualizmus.”⁸

Hasonló ellenérzések a baloldali mozgalmakban is megfogalmazódtak. Az irodalomtól a francia szocialisták és kommunisták azt várták, hogy járuljon hozzá a tömegek emancipálásához és neveléséhez.⁹ Ezzel szemben úgy látták, hogy az iparszerű irodalomtermelés nem vállal emancipatorikus funkciókat, hiszen a pénztőke kezében van, hanem maga is a kizsákmányoláshoz és a konformizmus megerősödéséhez járul hozzá. A katolikus konzervatívok és a kommunisták érvelése egyaránt egy ideálisnak vélt társadalmi állapothoz vagy célhoz viszonyítva marasztalta el a könyvpiac működését mint a modernitás egyik jellemző társadalmi gyakorlatát, amely eszményeket és magatartásmintákat terjeszt. Az persze nem mellékes, hogy amíg a konzervatív katolikusok az individualizmus és a liberalizmus fogalmára lőtték ki nyilaikat, addig a kommunisták Marx filozófiájának kimunkáltabb és nagy szubverzív erővel rendelkező hagyományát vitték tovább, amely tartalmazta a piaci mechanizmusok és a szubjektumra gyakorolt hatásuknak leírását. Marx az elidegenedettséggel új fogalmat alkotott, és új diszkurzív teret hozott létre. A katolikus konzervatívoknak ilyesmire nem volt szükségük. Ez mit sem változtat azon, hogy az európai populizmusok mindmáig hűségesen merítenek az ő ihletforrásaikból, jóllehet aligha olvasnak francia katolikus konzervatív szerzőket. A francia szocialisták és kommunisták emancipációs gondolata viszont a mai magyar társadalomban csak nyomokban van jelen.¹⁰

A piac működésével szembeni ideológikus kritikákat azért fontos szóba hoznunk, mert két lényeges aspektusra is felhívják a figyelmet. A piac látszólag pragmatikus rendszer, a kereslet és a kínálat viszonya dologi természetűnek tűnik. Éppen Marx mutatott rá, hogy nem

fedezhető fel azonnal ideologikus természete, és ezért diszkurzív hátrányba hozza azokat, legyenek akár katolikus konzervatívok, vagy kommunisták, akik vele szemben a kulturális dominancia szempontjait érvényesítik. A másik, és számunkra talán fontosabb mozzanat az, hogy Magyarországon a rendszerváltás gyökeres vagyoni átrendeződést hozott ugyan, és a tulajdonviszonyok is alapvetően megváltoztak, de a társadalom szerkezete nem. Részben más a társadalomban az előnyök elosztásának módja, más a gazdagság foka, de az igazságtalanságok jellege és oka nem változott, miközben a szegénység és a kiszolgáltatottságok mértéke meghatározódott, és a perifériális lét modelljei is azonosak maradtak. Társadalmi változások híján pedig az irodalom ugyanúgy csak kulturális dominanciaharcok terepe és tárgya lehet, mint korábban, amit a piac jelenléte egyre kevésbé képes elfedni.

Amikor fentebb a piac esztétikai befolyásáról beszéltem, nem lebegett a szemem előtt semmiféle ideális társadalmi állapot. A liberalizmus eszméi sem, amelyek a piac működését az igazságos és kiegyensúlyozott értékelosztás biztosítékának látják, és ezért egyértelműen az autonómia oldalára állítják, heteronóm hatásairól viszont nem vesznek tudomást. Jellemző példája ennek Anne-Marie Chartier és Jean Hébard érvelése, amikor az olvasás közösségképző szerepéről értekeznek. Abból indulnak ki, hogy „könyvekről bárhol beszélhetünk, kávézóknak, munkahelyen, családban, az utcán. [...] Hogy mely könyvről szóljon a beszélgetés, kizárólag a szereplők akaratán múlik.”¹¹ Megjegyzik, hogy vannak helyek, például a könyvtárak és az olvasói klubok, ahol a könyv „szimbolikus kényszer” által válik beszédtemává. A szerzőpáros figyelmen kívül hagyja a piac és a média eszközeivel előállított szimbolikus kényszereket.

És itt röviden vissza kell térnem Bourdieu-höz. Amikor példaszerűen leírta azokat a változásokat, amelyek 1840 után lezajlottak Franciaországban, egy olyan szabadságharc krónikásává szegődött, amely az ő korára elbukott. Hol voltak akkor már a bohém írók? Miközben az életfenntartás költségei sokszorosára növekedtek, a drága albérletekben vagy saját lakásaikban lakó írókat a társadalombiztosítás költségeivel együtt vagy a tömegtermelésre kényszerítő piac, vagy valamilyen oktatói, szerkesztői állás tartotta el. A tényleges tulajdonosok száma csökkent, és a társadalmat már sokkal pontosabban írta le az alkalmazotti jelző, mint a polgári. Eredetileg Bourdieu is figyelmen kívül hagyta, hogy a kapitalizmus piaci feltételei között egyetlen mező, az irodalomé vagy a tudományé sem lehet teljes mértékben autonóm. Csupán a kapitalizmus neoliberális fordulata készítette őt arra, hogy érzékelje a gazdasági kényszerek behatolását és dominanciára jutását az autonómnak tekintett tudományos mezőben.

Jóllehet a könyvpiac nagysága a 19. század utolsó évtizedeiben ugrásszerűen megnőtt, és világviszonylatban még ma is, a digitalizáció terjedése ellenére is növekvőben van, ezt a piacot is nagyfokú bizonytalanság jellemzi. Mint minden piacon, a gyártók, vagyis a kiadók ezen a területen is bizonyos mértékű túltermeléssel védekeznek a bizonytalanság ellen, így igyekeznek egyensúlyi állapotot fenntartani. A kockázat további csökkentését eredményezi, ha a kiadók a terjesztést is ellenőrizni tudják, és ha sajtóorgánumokat is befolyásuk alá vonnak. Magyarországon ilyen helyzetet teremtett először a Lóra és Lant Kft., amely 1995-től nem csupán az ország legnagyobb terjesztőhálózatával rendelkezett, hanem a Morcsányi Géza által vezetett Magvető Kiadóval és néhány további kiadóval is. A 90-es évek második felére tehető az Alexandra hálózatának erőltetett fejlődése, és 2011-től a Lóra és Lantéhoz hasonló útra lépett a Libri Kft. is. A szépirodalmi könyvkiadás mára szinte teljes egészében terjesztőhálózatokkal összefonódó kiadókat egyesítő konzorciumok ellenőrzése alá került.

A piac működése kétféle szimbolikus kényszert alakít ki. Az egyik ilyen kényszer a vásárlóra hat. „A fogyasztó annál inkább függ a kritikusok véleményétől és a média hatásától, minél korlátozottabban juthat információkhoz, miközben a termékek száma magas, az árak egyediek, és ez növeli az információ költségét.”¹² Magyarországon a 90-es évek végére megfigyelhető volt a szakkritika befolyásának rohamos csökkenése és a kereskedelmi kritika kialakulása. Miközben a televíziókból az évtized végére kiszorultak az irodalmi műsorok, és a rádiókban is csökkent a jelenlétük, az összességében zsugorodó információs felületet a nagy konzorciumok vették birtokukba. A 2000-es évek elején megjelenő egyedi internetes információforrásokra, amelyek szerepe ma meghatározó az informálásban és a szimbolikus kényszerek előállításában, többnyire szintén jelentős hatást gyakorolnak a ki-

adói-terjesztői konzorciumok. Mindeközben a relatív túltermelés és a terjesztőhálózatok sajátosságai miatt a magyar könyvpiacot már a 90-es években is a rövid távon megszerezhető haszon irányította. Ha egy könyv iránt nem nyilvánul meg folyamatosan jelentős vásárlói érdeklődés, hónapok leforgása alatt kikerülhet a terjesztői rendszerből. Az irodalmi innovációk szerte Európában a 19. század vége óta kis független kiadóktól indultak ki. És a kis kiadók voltak a motorjai az autonóm irodalmi mező megszerveződésének is. Nem véletlenül hangsúlyozza Bourdieu annak a jelentőségét, hogy Baudelaire nem fogadta el Larousse, Lévy vagy Hachette, tehát a nagy kiadók ajánlatát, amikor *A romlás virágait* akarta kiadni, hanem az „aki veszít, az nyer” elve alapján az avantgárd kávéházakat látogató Poulet-Malassist, egy kis kiadó szerzője lett.¹³ Az ilyen kiadók mintapéldája lehet a párizsi Minuit, Beckett és a nouveau roman szerzőinek kiadója. A rövid távú haszon logikája az ilyen kis független kiadókat megfojtja, ha a könyvesboltok nem függetlenek. (Magyarországon alig található olyan független könyvesboltok, mint az Írók Boltja Budapesten. Németországban az ilyen boltok vannak többségben.) A nagyobb kiadóknak folyamatosan egyensúlyozniuk kell a rövid távon nagy hasznot hozó és a presztízt jelentő kiadványok között. Jellemző fejlemény, hogy a 90-es évek meghatározó független kiadója, a Jelenkor ma már a Libri-csoport része, és a terjesztés szempontjából hasonló sorsra jutott a 2000-es évek egyik meghatározó kiadója, a Kalligram. A magyar könyvpiac erősen sztenderdizált, visszafogja az irodalomban az innovációs törekvéseket, és minden egyes válság a további sztenderdizációt erősíti.

A piac működése az írói magatartásokat is befolyásolja. Esterházy Péter 1988 őszén, amikor tehát még semmiképpen sem beszélhetünk irodalmi piacról, így magyarázza Keresztury Tibornak, miért nem ad szívesen interjúkat: „Egy interjú hírverés és önreklám is, és úgy gondolom, erre nincsen szükségem. Kizárólag azért gondolom így, mert elfogynak a könyveim. Ha halomban állnának (mert kevesebben vennék, vagy többet nyomtatnának), nyilván kitalálnám, miért nem fontos mindaz, amit eddig előadtam, és próbálnék a könyveimnek segíteni.”¹⁴ Esterházy azok közé az írók közé tartozott, nem voltak sokan ilyenek, akikben a piac kialakulása előtt is megvolt az érzék a piaci magatartáshoz. Az író szerepe a piaci viszonyok között nem ér véget akkor, amikor legjobb tehetsége szerint, sok munkával megírta a könyvét. Esterházy a 70-es és a 80-as években nagyon jelentős szimbolikus tőkét halmozott fel, közéleti szerepe túlterjedt az irodalmi mezőn. Az interjúrészletből az is kiviláglik, hogy tisztában volt saját szimbolikus tőkéjének nagyságával, és azzal, hogy ezt, ha szüksége lenne rá, a piacon mérhető értékre is átválthatná. Ha szimbolikus társadalmi tőkéjének teljes súlyával odaállna a könyvei mögé, annak lenne tere és hatása is. Ugyanakkor az interjúszövegből kiderül az is, hogy Esterházy valami olyasmivel is tisztában volt, amivel ma is csak kevesen. Az írással felhalmozott szimbolikus tőke nem váltható át veszteség nélkül piaci tőkévé. Esetenként jelentős konverzációs költségeket kell megfizetni. A roszszul megválasztott vagy túlzott piaci jelenlét, a direkt piaci csatornák (pl. interjúk) téves vagy túlzott használata, miként a politikai ágencia téves megválasztása is hosszabb távon rongálhatja és devalválhatja a szimbolikus tőkét. Hogy mikor mi volt túlzott, mi volt téves, azt viszont sajnos sokszor csak utólag lehet biztosan megmondani, addig csak az ízlés, a belső arányérzék segít.

Itt csak jelzem, kifejtteni nincsen módom, hogy az írás és a politikum összefüggését, amit a szimbolikus tőke fogalma magába foglal, természetesen nagyon finoman kell elképzelnünk. Szó sincsen kiszámítható csereüzletről, egyértelmű becserélhetőségről. És még arról sem, hogy az író céljai között szerepelne, hogy az írás által a társadalom színterein érzékelhető tőkére tegyen szert. A viszony inkább olyan, mint a fáé a gyümölcseivel. A fa él, teszi, ami ebből következik, a gyümölcs pedig ennek köszönhetően megterem. De ez sem pontos, mert az író közben reflektál saját szimbolikus tőkéjének termésére, legalábbis van módja reflektálni rá, akkor is, ha ezzel közvetlenül nincs dolga. Valahogy úgy, ahogyan Nádas Péter beszélt erről a *Hazatérés* című esszéjében. A bekezdés arra a pályafordulatra vonatkozik, amely az *Emlékiratok könyve* felé vezette őt: „Eladdig mérsékelten ellenzéki politikai íróként tarthattak volna számon, aki betartva kora irodalmának hallgatólagosan elfogadott játékszabályait, közepesen primitív módon gyalogol bele a politikai manipulációk porcelánüzletébe, s ezáltal napi ügyekkel foglalatосkodó kicsi közönségének nem kis él-

vezetet okoz. Érdeklődésem előbb a stilsztika, a stilsztika ösvényén az erotika felé fordult. Egy olyan területre értem, ahol a politikus végképp elveszíti a hatáskörét. Hacsak nem tirannus. E fordulatként felfogható irányváltoztatás olyannyira nem volt bennem előkészítetlen, hogy még politikai jelentését is fölfogtam.”¹⁵

A szimbolikus tőke felhalmozása a rendszerváltás után nehezebbé vált. Gyökeresen megváltoztak az irodalom és a politika hallgatólagosan elfogadott játékszabályai, de nem lehetett azonnal tudni, hogyan. A játékszabályok menet közben alakultak és soha sem következett be nyugalmi állapot. A politikai képzetekkel érintkező jelenségként könnyű rámutatni, hogy egy időre könnyebbé vált a bejutás a külföldi, elsősorban a német piacra. Magyarországot 1999-ben díszvendégként hívták meg a Frankfurti Könyvvásárra, és a jelentős külföldi sikerek akkoriban még visszahatottak egy-egy szerző hazai értékelésére. De nem tudjuk, csak feltételezéseink lehetnek, hogy a változó játékszabályoknak, a változó perspektíváknak és reményeknek mi közük van a tényleges írói tevékenységhez, az esztétikai képzelethez, a regénykonstrukciókhoz. Minél autonómabb írói alkattal rendelkezik valaki, feltehetőleg annál kevesebb. Elsőként alighanem Závada Pál pályája tért el látványosan attól a modelltől, amelyet Esterházy, Nádas és Kertész¹⁶ alakított ki. Závada a *Jadviga párnájával* rátalált a színvonalas, lektürelemeket is beépítő, piackonform irodalom modelljére, amely a szorosan vett irodalmi mezőn kívüli média, elsősorban a *Nők Lapja* segítségével nagy olvasótábor figyelmét váltotta ki. Závada ennek nyomán halmozott fel jelentős szimbolikus társadalmi tőkét, amit aztán írói imázsának részeként a közéleti térben is használni tudott. A 2010-es években többen is ugyanezt az utat járták be, de immár elsősorban az internetes közösségi oldalakra támaszkodva. Ezeken a folyamatos jelenlét rengeteg energiát köt le, és rengeteg nem irodalmi zaj termelését teszi szükségessé. Mivel a jelenlét attitűdjének általánosságban illeszkednie kell a rövid és kevésbé szofisztikált, inkább érzelmi alapú megnyilvánulásokra optimalizált nyilvánosság, konkrétan pedig a megcélzott publikum közösségi oldalakon generált elvárásaihoz, ez nagyon könnyen az irodalmi teljesítmény színvonalának csökkenéséhez vezethet, és az irodalmi kommunikáció alapját jelentő autonóm személyiség eltűnésével fenyeget.

A szimbolikus tőke felhalmozása a 90-es években nem csak a kulturális média folyamatos szűkülése miatt ütközött akadályokba. Paradox módon oka volt ennek a demokratikus politikai tér kialakulása és önállósodása. Oka továbbá az a percepció, hogy korábban rendelkezésre állt egy viszonylag egységes tér, amely a 90-es években részekre szakadt, és a részek közti kommunikáció gyorsan és orvosolhatatlanul ellehetetlenült. Ez a percepció az irodalmi mezőn belül is erőteljesen megjelent, meghatározta a személyes magatartásformák kínálatát, és azt, hogy a konkrét írók viselkedéséről, választásairól milyen vélemény alakult ki másokban. Ezt fejezte ki pontosan Garaczi László egy 1992-ben készült interjújában: „Az irodalom 89 utáni funkcióváltását egészségesnek érzem, a politika csak egyik létszféra a morális, metafizikus, pszichikus stb. szférák mellett. Az irodalmi közélet viszont elszomorító. Tehetséges írók dolgoznak ma is, és sokszínű a kortárs magyar irodalom, de nincsen párbeszéd. Mindenki csak arra figyel, aki az ő szemétdombján kukorékol. Kommunikációképtelen klikkekre esett szét a társadalom, bár ez még mindig jobb, mint a látszategység.”¹⁷

Egy évtizeddel később más hanghordozásban ugyanezt a helyzetérzékelést erősítette meg Takáts József. 2004-ben megállapította, hogy a korabeli „irodalmi lapok többségét úgy szerkesztik, mintha a többi lap nem is létezne [...]. A lapok nagyon ritkán reagálnak egymás írásaira, szinte sohasem vitáznak egymással, s csak olyan kritikai írást közölnek, amely valamely könyvről szól, s nem valamelyik folyóiratpublikációról.”¹⁸ Takáts tanulmányának egy másik részlete rávilágít a mai irodalompolitikai fejlemények történeti-tudati hátterének egy lényeges mozzanatára. Miközben a 90-es évek folyóiratkultúrája igen gazdag és sokrétű volt, Takáts az új évezred elején úgy érzékelte, hogy a 90-es évek folyamán a folyóiratközlésekből két karakteresen különböző kánon rajzolódott ki. Kettő és nem több. Vagyis a tanulmány ellenállás nélkül rávetíti az irodalmi térre a politikai tér percepciójában 1994 után megerősödő (jobb- és baloldal) megosztást. Ez azt jelenti, hogy a későbbi percepció igazolta, hogy az esztétikai autonómia a 70-es, 80-as években is politikai képződmény volt, másrészt azt is, hogy az irodalmi mező térszerkezete a 90-es években már a politikai mezőével egyezett meg, vagyis feltehetőleg csökkent autonómiájának foka. Ezzel a percepcióval Ta-

káts aligha állt egyedül. Szerinte a két kánonban közös volt, hogy mindkettő nagyon kevés női szerzőt szerepeltetett, és egyikben sem látszott nyoma rendszeres érdeklődésnek a kortárs idegen nyelvű irodalmak iránt. A *Hitel* és *Kortárs* vezető műneme megítélése szerint a költészet volt. Csoóri Sándor, Tornai József, Nagy Gáspár, Ágh István és Marsall László voltak a legtöbbet közölt szerzők, prózaíróként hozzájuk csatlakozott Sütő András és Lázár Ervin. Mindkét lap kitüntetett figyelemben részesítette Illyés Gyula és Németh László életművét. A *Holmi*, a *Jelenkor* és a *Nappali Ház* hangsúlybeli különbségeket mutató, de összefüggő kánonalakításában a prózaíróké volt az elsőbbség. Nádas Péter, Esterházy Péter, Kertész Imre, Krasznahorkai László, Darvasi László, Márton László és Garaczi László közlései látszottak meghatározónak. A percepció és a tér „tényleges” elrendeződése folyamatos kölcsönhatásban van, mindkettő megelőzi és termeli a másikat. Változások azonban alighanem a percepció, a fogalmi keretezés oldaláról következhetnek be, amennyiben tudatosulnak. Takáts József nem választja szét a percepciót és a tér elrendeződését, amikor megállapítja, hogy „a két kánonhoz két egymás mellett élő rendszer tartozik, saját intézményekkel, saját kritikai mezővel, s minden bizonnyal saját olvasótáborral. A kiadók közül a Magvető, a Jelenkor, a Palatinus, a Noran például az egyik rendszerhez tartozik, az Antológia, a Felsőmagyarország, a Kortárs, a Püski a másikhoz. A két rendszer egybeér, hatást gyakorol egymásra, ám résztvevői tisztában vannak belső határaival. A népi irodalom vagy a nemzeti paradigma számomra legbefolyásosabbnak tűnő kritikusai Ács Margit, Alexa Károly, Görömbei András, Márkus Béla, vagy a fiatalabbak közül Elek Tibor, Nagy Gábor, gyakran írnak a másik rendszer keretei között mozgó írókról, gyakran elismerően. A másik rendszer befolyásos kritikusai ennél sokkal kevesebb figyelmet szentelnek a *Hitel* vagy a *Kortárs* kanonikus íróinak.”¹⁹ Mivel Takáts nem reflektál saját percepciójának előfeltevéseire, hanem azokat mintegy magától értetődőnek és közösnek tekinti, leírása kevésbé járulhat hozzá a térszerkezet átalakításához, hiába figyelmeztet, hogy „a magyar irodalom kettészakadásának felidézése nem is a jelenbeli helyzet, hanem a jövőbeli esélyek miatt baljós”.

3.

A következőkben egy mára elfelejtett, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészkarához mindvégig erősen kötődő folyóirat, a *Határ* évfolyamait lapozom fel. A *Határ* eredetileg olcsó kivitelű, küllemében kevésbé vonzó egyetemi folyóirat volt. Sorsa annak köszönhetően vett fordulatot, és vált országos terjesztésű, teljes értékű folyóirattá, hogy 1989-ben az addig állás nélküli, a hivatalos magyar filozófiai intézményrendszerből kitessékelt Vajda Mihály kapott megbízást a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Filozófiai Tanszékének vezetésére. A folyóirat szerkesztését 1992-től vették át Vajda tanítványai, akik között ott volt a későbbi főszerkesztő, Gulyás Gábor, a szerkesztők közül Széplaky Gerda és Valastyán Tamás. A folyóirat arculatát kétségtelenül ők formálták legerőteljesebben. Vajda megjelenésének termékenyítő hatását nem csupán a *Határ* hordozta, hanem a vele párhuzamosan 1992-ben meginduló, és az évtized folyamán rendszertelenül megjelenő *Gond* című filozófiai és esztétikai folyóirat is, amelynek főszerkesztője maga Vajda volt. A közös kulturális közegből származó két folyóirat szemlélete között nagy az átfedés, a szerzői gárdában nem kevésbé. Vizsgálatom akkor vezetne megbízhatóbb eredményre, ha mindkettőre kiterjedne, az interakciókra éppen úgy, mint a hangsúlybeli különbségekre, amelyek abból is eredhettek, hogy amíg a *Határ* az irodalmi mezőben helyezkedett el, addig a *Gond* egy szerkezetében és a támogatott magatartásformák tekintetében eltérő mező, a magyarországi filozófiai tér része volt, de országos hozzáférése ellenére mindkét folyóirat továbbra is hordozta egyetemi jellegét. A *Határ* új évfolyamának első számában Vajda Mihály így beszélt arról, ami tanárok és diákok együttműködéséből akkor és ott létrejött a KLTE Filozófiai tanszékén: „Mert éppen az az új benne, hogy az egyetemi polgár, akár tanár, akár diák, egy mindezidáig Magyarországon még sosemvolt szabadságot élvez: nem azért, ahogyan egyesek – én jóhiszeműen azt szeretném

hinni, hogy csak konzervativizmusuk okán – gondolják, hogy ne csináljon semmit [...], hanem azért, hogy saját elképzelései, ízlése, adottsága, képességei szerint csináljon sokat és jót. És csinálják. És megtanultam azt, hogy nemcsak azért csinálják, mert – hadd írjam le ezt a bután romantikus, igaz közhelyet – sokat és jót csak szabadon lehet csinálni, hanem azért is, mert abban a pillanatban, hogy konzervativizmusának szorításából kiszabadult, a debreceni tradíció nagyon nagy hajtóerő.”²⁰

Alább azt igyekszem feltérképezni, hogy milyen kérdések, problémák iránt mutatkozott érzékenység a *Határ* évfolyamaiban. Nem hiszem, hogy itt el fogom tudni készíteni a legfontosabb kérdések kartográfiáját, mégis az a célom, hogy legalábbis e kartográfia töredékével a mai érzékenységem nézőpontjából lássam az akkori kor szellemi földrajzát. Nem vagyok semleges szemlélője a látványnak, hiszen a *Határ*nak 1994 és 1996 között szerkesztője és rendszeres szerzője voltam. Mégis úgy érzem, ez az időszak már elég távol van tőlem ahhoz, hogy újakezdhetem az ismerkedést azzal, amit nem felejtettem el. Nem az önigazolás vezet, és az utóidejű tudat kényszeres éleslátását sem érzem vonzó ajánlatnak a visszatéréshez. Annál is kevésbé, mivel nem hiszem, hogy az utóidejűség tetszőleges nézőpontjából szemlélve bárki normatív módon ismerhetné az átélő tudat elvárható vagy helyes kérdéseit, azon egyszerű oknál fogva, hogy nincsenek helyes és helytelen kérdések.

A fontosnak tűnő kérdések számbavétele elsősorban az esszék és a kritikák bevonását fogja jelenteni. Olyan szövegeket, amelyek diszkurzívan jelenítik meg tárgyukat. Mindehhez két olyan megjegyzést kell tennem, amelyek bővebb kifejtést érdemelnének, de erre itt nincs módom. A 90-es évek fiatal bölcész értelmisége az őket megosztó szemléleti különbségek ellenére egy dologban biztosan egyetértett: eddig el volt zárva a nyugati tudományoság elmúlt évtizedekben felhalmozott javaitól, és most, amikor végre megteheti, a kiéhezett ember habzsolásával esik neki a legfinomabb fogásoknak. Mivel a nyelvtudás nem volt elterjedt, fordításokra volt szükség, jó fordítókból pedig egyáltalán nem volt bővebben a magyar bölcész értelmiség. Könnyített viszont a helyzeten, hogy a folyóiratoknak egy ideig eszük ágában sem volt jogdíjakkal foglalkozni, és a nyugati kiadók előlött jótékonyan szemmet hunytak. A másik, korántsem ilyen nyilvánvaló egyetértés a filozófia és az irodalomelmélet státuszára vonatkozott. Jóllehet a marxista episztemé térségi rendszere összeomlott, amely a nyugati marxizmusokkal szemben ragaszkodott a 19. század első felének ontológiai realizmusához, vagyis ahhoz, hogy végső soron egyetlen egységes világ létezik, amely méltó és lehetséges tárgya az objektív megismerésnek, de azt a hitet a korszak fiatal bölcész értelmisége egy ideig nem adta fel, hogy létezik olyan átfogó tudásforma, éppen a filozófiáé, amely az egyetlen és egységes világ perspektívákra szakadásának közepette is képes gazdája és helyes értelmezője lenni a megsokszorozódásnak és a bontásnak. Tehát a tudányszerkezet kanti értelemben vett piramidális rendszere és a filozófia primátusa a korszak episztemológiai tudatában egyelőre megmaradt. Nem véletlen, hogy sokan fáradoztak az évtized Magyarországon uralkodó két filozófiai-irodalomelméleti irányzata, a hermeneutika és a dekonstrukció egyeztetésén, vagyis valamifajta egység megőrzésén, amihez elsősorban Heidegger filozófiája nyújtott támasztékot. Mindezek okán a kartográfiai regiszternek a fordításokra is ki kell terjednie. Ezek befolyása az évtized folyamán hatalmas volt.

Az ontológiai realizmus összeomlásának problémája a *Határ* évfolyamaiban két nagy kérdéskörbe rendeződött. Az egyik a filozofálás kortársi lehetőségeire, a filozófiaoktatás alternatíváira terjedt ki, és ez nyilvánvalóan szorosan összefüggött az új folyam eredettörténetével. A másik kérdéskör szélesebb értelemben a posztmodern fogalmához, a posztmodernitás jelenségeihez kapcsolódik. Miként értelmezhető ez a fogalom, amely Lyotard híres esszéjének nyomán a kortársi társadalomleírások és episztemológiai értelmezések gyűjtőfogalmának bizonyult? Milyen szellemi állapotban zajlanak a kelet-európai rendszerváltások, és miként befolyásolják ezek a feltételek a létrejövő politikai és társadalmi gyakorlatokat, a művészetek öntelmezését? Mit jelent a tudás fogalma, és mi a tudást hordozó értelmiség sorsa a posztmodernitás állapotában? Ezek a kérdések természetesen nem specifikusan a *Határ*ban jelentek meg. Jelen voltak a korszak más jelentős irodalmi folyóirataiban is, a *Holm*-ban, a *Jelenkor*-ban, a *Liget*-ben és a *Nappali Ház*-ban is, de talán egyikben sem ilyen hangsúlyosan. Hasonló nyomatókat leginkább a *Határ* szegedi testvér folyóirata, a *Pompeji* helyezte el a számaiban.

A *Határ* sajátossága az volt, hogy a megértés és a kritika pozícióit kezdettől fogva egyszerre építette ki a posztmodern gondolati mintázataival kapcsolatban. Még az új folyam megindulása előtt, vagyis az egyetemi orgánumként számon tartható *Határban* jelent meg két fontos esszé. A pályáján akkoriban induló Borbély Szilárd *Egy ismeretlen Pilinszky-vers* című írásában, amelyet ironikusan álfilológiai adaléknak nevezett, a valóságfogalom kibővítésére tett javaslatot, eltörölve a lehetséges és a megvalósuló éles határát: „Azt gondolom, az ismeretlen művek ugyanúgy hozzátartoznak egy irodalom teljességéhez, főként pedig az önismeretéhez és önértékeléséhez, mint a megszületett és kiteljesedett társaik. [...] A veszteségen nem azt kell siratnunk, ami nincs, mert ez butaság lenne. Az igazi veszteség az, ha nem is vetünk számot azzal, ami lehetett volna. Annak higgadt fölmérése az, amiről nem szabad lemondanunk annak érdekében, hogy jobban megérthessük jelenlegi helyzetünket.”²¹ Ugyanebben a számban Bényei Tamás Borges kapcsán leszögezi: „ahol öt-tíz évenként kell világnézetet és politikai meggyőződést váltani, ahol minden új hatalom átírja a történelmet, ott a relativizmus és a rendtelenség fogalma magától is gyökeret ver. [...] Borges az elbeszélésben – sok értelmezéssel szemben – nem hirdet teljes agnoszticizmust. Ha az isteni szférába nem is juthatunk el, a bennünket körülvevő tapasztalati világ a helyes módszer alkalmazásával megismerhető, a teljes igazság birtoklásáért pedig az ehhez méltó alázattal érdemes küzdeni.”²²

A témakör legfontosabb publikációja az 1994-es évfolyamban jelent meg. Nem meglepő, hogy John Ryder *A posztmodernizmus hasznáról és káráról* című esszéjének fordítója a magyar anglistika későbbi kiemelkedő tanára, Bényei Tamás volt. Ryder Bényei már idézett cikkéhez hasonlóan nem fogadja el, hogy az objektív valóság léteével és megismerhetőségével szemben felmerülő – jogos és újnak csak részben tekinthető – ellenvetések részint a metafizika dekonstrukciójának bevégezhetetlen műveleteibe, részint semmire sem kötelező szkepticizmusba, a retorika lehengerlő uralmába torkolljanak. Ma már tudjuk, hogy ez a tudományos diszkurzusok parttalan defenzíváját, a véleményalapúvá tett társadalmi nyilvánosság teljes kiszolgáltatását jelenti a manipulatív hatalomnak, és végső soron a kérdések érvelő, kritikai tisztázásának lehetetlenségét, valamint a hideg polgárháború állapotának állandósulását eredményezi. Ryder e gondolati úttal szemben az Emersonnal induló és Pierce-szel, Jamesszel, Dewey-vel, Royce-szal, Santayanával és Buchlerrel folytatódó modern amerikai filozófiai hagyományban fellelhető alternatívákat ajánlja megfontolásra. „A posztmodernizmus fent leírt kulturális jellemvonása”, írja Ryder Bényei fordításában, „egy gyakorlati jellegű filozófiai feltevésből ered, nevezetesen abból, hogy a posztmodernizmus elutasítja mind az objektív valóság létét, mind pedig azt, hogy erről kisebb-nagyobb pontossággal akármit is megtudhatunk. Az én értelmezésemben a posztmodern érvelés valahol mélyen ilyenformán hangzik: mivel a természet objektív megismerése lehetetlen, mert a megismerés folyamata szükségszerűen perspektívához kötött, és lényegéből fakadóan alkotó jellegű, a természet objektív tulajdonságairól való tudás lehetetlen, vagy továbbmenve, annak sincsen értelme, hogy a természetnek objektívan meghatározott sajátosságokat tulajdonítsunk. Ez az érvelés azonban non sequitur, hiszen abból az állításból, hogy az objektív tudás, a nem valamely perspektívából vagy nézőpontból származó tudás lehetetlen, még nem következik az, hogy a természet objektívan meghatározott vonásainak ismerete is lehetetlen. [...] Ha ebben igazam van, akkor nem a filozófiának a posztmodernizmus által hirdetett feladására van szükség, hanem egy olyan filozófiai elgondolásra, amely segít megértetni velünk, hogy milyen is a világ és a tapasztalás, amikor egyfelől a valóságnak objektívan meghatározott tulajdonságai vannak, másfelől viszont a szélesebb értelemben felfogott tapasztalás feltételezettségek által megszabott, cselekvő és alkotó jellegű.”²³

A *Határban* a képi kommunikáció problémája is a közlés, a retorika szempontjából merült fel. Az eredendően metaforikus, tehát retorikai mintázatokba rendeződő nyelv iránti bizalmatlanság a képi reprezentáció naiv szemléletének lehetőségeit is eloszlatja. „Magritte képeit nézve azonban lehetetlen elkerülni azt a felismerést, hogy a kép nem azonos a tárggyal, még a legvalószerűbb ábrázolás esetén sem. A kép maga is puszta jelölő, és éppoly konvencionális, mint a nyelvi jel.”, írja Hódosy Annamária, és ebből arra az általános következtetésre jut, hogy „minden »létező« jelölőként adott, s ezek be is helyettesíthetők egymással, amennyiben a helyettesítés bizonyos játékszabályok szerint történik”.²⁴

Az általános behelyettesíthetőség, a felszabadított, mert külső, nem nyelvi valóságra semmiképpen sem vonatkozó cserefolyamatok érvényesülése egy második, harmadik és sokadik, teljességgel önreferenciális valóság létesüléséhez vezethet. Ez a digitálisan előállított virtualitás szemléleti alapja. A posztmodernitás jó okkal mondott le azokról a konstrukciókról, amelyek az egy kényszerét fenntartották, és minden területen helyet adott a többnek, a soknak, a másnak, az idegennek. De ha ez a pluralitásfogalom és vele együtt a Rorty által leírt liberális ironiafelfogás Magyarországon egyik változatában azt jelentette, hogy a metafizikai háborgásoktól elgyötört hajós bölcsességének teljes fegyverzetében végre kiköthet a mindent felölelő relativitás és szkepticizmus gondtalan és vidám napokat ígérő partjain, és hirdetőinek ettől kezdve csak az a feladatuk, hogy elméjük minden kritikai élet a metafizikai háborgásokból szabadulni képtelen, csököttebb elméjű társakon köszörüljék, akkor ez a változat alighanem valóban előkészítette a terepet a metafizikát hatalmi apparátusként használó sekélyes identitáspolitikák számára. A *Határ* következő számában a posztmodernnek ezzel a változatával szemben jelenti be kétségeit Hévizi Ottó egy remekműű esszében, ekképp: „Nem tudom, el tudunk-e képzelni egy olyan nyelvjátékot (kulturát), ahol a hiten pusztán csak annyit értenek, hogy relatív-feltétlen, időleges ragaszkodás valamihez vagy valakihez. [...] Egyszerűen csak kíváncsi vagyok, milyen tartalommal telítődne kulturánk reflexiókkal agyonstrapált hitfogalma egy abszolútum kötelmek alól fölmentett, de a kritikai furortól is békén hagyott: egyszóval »közömbösített« metafizika horizontján. Nem tudom, lenne-e közünk egy olyan kultúrához (Nietzsche ókori Rómájához például), ahol a »végsőknek« tartott igazságokra nézve bevett gyakorlat volna az efféle önkényesség és »frivolitás«. Lakható szellemi helynek gondolnánk-e ezt a »levegős labirintust«, vagy sürgősen visszkíváncsoznánk belőle? De hova »vissza«? Talán túlzok, de azt hiszem, a 90-es évek magyarországi ideológiai konfliktusainak és a kölcsönös nemértések rendjében elmérgesedő vitáinak analitikus értelmezését akár ezzel az esszével is kezdetnénk.

A folyóirat egyik fontos kísérlete volt, hogy vissza- vagy beemeljen a gondolkodás reflexív terébe olyan fogalmakat, amelyek a modern filozófiai hagyományban nem kaptak helyet, vagy eltűntek onnan. Hévizi Ottó esszéje a hűségről szólt. Később az alázat, a vigasz és a csend újraértelmezésére történt kísérlet az *Otthonatlan szavak a filozófiában* című rovatban. Az újraértelmezések szemléletét pontosan tükrözi Hévizi Ottó imént idézett esszéje. Hévizi tisztában volt vele, hogy az egy világába nincs visszatérés, és ez nem is volna kíváncsú. A közömbösített metafizika kultúrájáról pedig csak annyit mond a maga szelíd módján, hogy az már nem a mi világunk. Közömbösített metafizika persze nem létezik, vagy amennyiben mégis, félő, hogy nem Nietzsche, hanem a kisebbrendűségi érzésektől gyötört, paranoiás és romlott Néró Rómáját szüli meg.

A *Határ* évfolyamainak másik gondolati csomópontja a nyilvános kritikai gyakorlatok feladatai és lehetőségei körül alakult ki. A lap a korszak egyik legszínvonalasabb kritikarovatát működtette. Az egyes írásokban nem annyira az értékelés, inkább a személyes tétet is mozgó interpretáció mozzanata tűnik fontosnak. A kritikarovat is odafigyelt azokra a szerzőkre, akik saját műveikkel rendszeresen jelen voltak a folyóirat hasábjain, Tandori Dezsőre, Borbély Szilárdra, Krasznahorkai Lászlóra, Tar Sándorra és e sorok írójára is. Rajtuk kívül hangsúlyos kritikák szólnak Peri, Estreházy, Kertész, Kukorelly, Rakovszky és Kovács András Ferenc műveiről. A kritikai gyakorlatokra adott elméleti reflexiók két fordítás, Northrop Frye *A kritika feladata – ma* című könyvének részlete mellett elsősorban Geoffrey H. Hartman *Az irodalmi kommentár mint irodalom* című esszéje által vannak jelen. A kritikai gondolkodás lehetőségeinek, sorsának megértéséhez azonban nem elégséges a műfaji keretek és a diszkurzív eljárások vizsgálata. Az irodalmi mező egészének társadalmi beágyazottságát lett volna érdemes szemügyre venni, mert a 90-es években gyökeresen megváltozott a társadalom és az állam működésének egész normarendszere. Ilyen szélesebb, a kritikai gondolkodást a társadalmi normák szerkezetével összekapcsoló önreflexióra az 1996-ban kibontakozó kritikavita résztvevői sem igen voltak képesek, a vita egymásnak feszülő álláspontjai ezért lényegében már kifejtésük pillanatában hiányosak voltak, és részben vakok saját jelen idejükre nézve. A *Határ* 1995-ös évfolyamában jelent meg Lyotard *Az intellektuellek síremléke* című írása, amely szomorú resignációval és pontosan beszélt annak a szabad állású értelmiségnek az eltűnéséről, amely a 18. század vége óta hordozója volt a modern kritikai gondolkodásnak

Európában. Eltűnésük oka a technokrata hatékonyságvá válása olyan területeken is, ahol a kettős könyvelés logikája a finomszerkezetek pusztításával jár: „Az új vezetők nem feltétlenül intellektuelek is. Intelligenciájuknak hivatásuk körében történő felhasználásától nem azt várják el, hogy szakterületükön az a lehető legjobban testesítse meg egy univerzális szubjektum eszméjét, hanem azt, hogy a lehető legmagasabb szintű hatékonyságot szavatolja. Ezt a cselekvés input-output (leegyszerűsítve kiadás és bevétel) arányának optimalizálása által határozzák meg.”²⁵ Lyotard ezek után nem habozik levonni a következtetést: „Immár tehát nem lehetnek »intellektuelek«, s ha mégis lennének, akkor csak azért, mert nem látják a XVIII. századhoz képest az új tényállást a nyugati világ történetében: nincs univerzális szubjektum vagy áldozat, akinek a valóságban jelet adna, aki nevében a gondolkodás vádat emelhetne, vádat, mely ugyanakkor »világnézet« lenne.”²⁶ A felvilágosodás alapzatának összeomlása azonban nem jelenti azt, hogy a kritikai diszkurzusok és fogalmak termelésére ne lenne lehetőség. Lyotard esszéje búcsúvétel, de nem az elhallgatás bejelentése.

A *Határ* évfolyamaiban a vers és a filozófia mintha mégis fenntartaná ennek az univerzális szubjektumnak a létét. Az említett magyar szerzők mellett erős németes orientációval rendszeresen megjelennek Hölderlin, Celan és Bachmann verseinek fordításai, a legtöbbet tárgyalt filozófusok pedig Walter Benjamin, Heidegger, Foucault és Derrida. Éppen ezért lehet meglepő, hogy egy beszélgetés során Tar Sándor a korabeli irodalmi sajtóban szokatlan részletességgel beszél a munkanélküliség tapasztalatairól, és ugyanebben az interjúban, tehát évekkel besúgó múltjának leleplezése előtt, belekezd beszervezésének történetébe, majd a döntő pillanatban elhallgat, és a gyanútlan kérdező, Gulyás Gábor más irányt ad a beszélgetésnek.²⁷

4.

Egyetlen folyóirat vázlatos áttekintése aligha elegendő annak számbavételéhez, hogy az irodalmi mező szereplői 90-es években miként helyezték el magát az irodalmat, a kritikai gondolkodás gyakorlatát a szélesebb és épp gyökeresen átalakuló társadalmi szerkezetekben, miként reflektáltak a kultúra fogalmának átalakulására, az írás, az emlékezet, az értelmiségi szerepek átfogó változásaira. Ha mégis megkockáztatható bármilyen következtetés, azt mondanám, bár megjelentek a reflexió termékeny kezdeményezései, és ezek érdekében bizonyos műhelyek, amilyen a sajnálatosan rövid életű *Határ* is volt, nagy erőfeszítéseket tettek, a korszak szereplői, köztük én magam is, összességében szűkösen, az épp elmúlóban lévő szerkezeti beágyazottságokhoz ragaszkodva szemlélték a változást. Gazdasági, a kezdődő digitalizációval összefüggő technológiai vagy szociológiai és emlékezetpolitikai szempontok például nem merültek föl, a filozófiai és az esztétikai diszkurzus keretei pedig aligha lehettek elégségesek ahhoz, hogy kellő mélységben értelmezhetővé tegyék akár csak az irodalmi mező átalakulásának feltételeit. Végezetül azt is be kell vallanom, hogy én magam húszas éveim elején-közepén nem láttam meg kellő világossággal azokat az összefüggéseket, amelyeket az általam is szerkesztett folyóirat felmutatott, pedig az írások rendre átmentek a kezemen. Nem láttam, amit láttam, nem tudtam, amit tudtam. Az a gyanúm, ennek a szűkösségnek és részleges vakságnak szerepe lehetett abban, hogy Lyotard sejtése Magyarországon komolyabb ellenállás nélkül valósággá vált, és az irodalmi mező, legalábbis ami abból a kritikai gondolkodás művelésével is összefonódik, kicsiny, rezervátumokban élő, paradox módon egyszerre önbizalomhiányos és öntudatos szubkultúrává vált, és a társadalmi-politikai gyakorlatok felől semmi sem igazolja azt a fontosságot, amelyet ez a szubkultúra magának tulajdonít. Ha van tanulság, talán az lehetne, hogy már e szubkultúra túlélése érdekében is szükség lenne az önreflexió perspektíváinak rendszerszerű bővítésére, történetünk kritikus megértésére, és arra, hogy tisztázva, értelmezve visszatérjünk munkánk alapkérdéseihöz: mit is gondolunk az irodalom kultúráképző szerepéről, ennek feltételeiről, a tudásformák, a szimbolikus és a pénzügyi tőke eloszlásáról az irodalmi mezőben, és mindezek jegyében milyen társadalmi gyakorlatoknak vagyunk és lehetünk még részei. ■ ■ ■

- 1 „Az irodalom, számomra legalábbis, már több ennél: kultúrateremtés, közmegegyezés bizonyos értékek evidenciájában és tolerálásában, a forma mint magatartás sokszólamúságának köztudomása, témák, motívumok, formalehetőségek és életproblémák közvéleménye, nyilvánossága, az írásnak mint az életre adható plurális válasznak az elismerése. Csak a sokértékűség és a többszólamúság teljes – és szigorú – tudomásulvétele mellett létezhet: irodalom, amely a formák, a magatartások parlamentje. Ilyen értelemben művelőinek és befogadóinak intézménye is, ám nem hivatala.” Balassa Péter, *Észjárás és forma*, Mozdó Világ, 1980. 5. 60.
- 2 Gisèle Sapiro, *The literary field between the state and the market*, Poetics, 2003. 31. 442.
- 3 Uo.
- 4 Szilágyi Ákos, *Az ornamentális lírai személyesség helye Weöres Sándor életművében*, in: Uő., *Nem vagyok kritikus!*, Magvető, Bp., 1984. 481–672.
- 5 Önffinanszírozó vagy bevételeit jelentős mértékben maga megtermelő irodalmi folyóirat ma egyetlenegy sem ismeretes Európában.
- 6 A teljes, rendkívül tanulságos kutatás a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének honlapján ismerhető meg: file:///C:/Users/G%C3%A1bor/Downloads/TARKI_olvasas2020_tanulmany.pdf Megjegyzendő, hogy amikor a jelenlegi oktatásirányítás az iskolai irodalomtanítás tartalmáról nyilatkozik, vagy amikor esetleg minősíthetetlen hangvételű újságcikkek teszik ugyanezt, soha nem foglalkoznak azzal az alapkérdéssel, hogy miként lehet megszerettetni az olvasást az iskolás korosztályokkal. Ha ez elmarad, márpedig a jelenlegi tendenciák erre vezethetők vissza, hozzávetőleg mindegy lesz, hogy az iskolások mit olvasnak, pontosabban mit nem olvasnak el.
- 7 Sophie Haywood, *The Comtesse de Ségur, Catholicism, Children's Literature, and the „Culture Wars” in Nineteenth Century France*, University of Edinburgh, 2008. 162.
- 8 Idézi: George H. Smith, Marilyn Moore (ed.), *Individualism*, Cato Institute, Washington, 2015. 16.
- 9 Gisèle Sapiro, *i. m.* 451.
- 10 Kiemelendő Bagi Zsolt *Az esztétikai hatalom elmélete* című könyve (Napvilág Kiadó, Bp., 2017.), amely a hagyomány újrafogalmazására tesz kísérletet.
- 11 Anne-Marie Chartier, Jean Hébrard, *Discours sur la lecture (1880–2000)*, BPI-Centre Pompidou/ Fayard, Paris, 2000. 20.
- 12 Françoise Benhamou, *L'économie du star-system*, Odile Jacob, Paris, 67.
- 13 Pierre Bourdieu, *A művészet szabályai. Az irodalmi mező genézise és struktúrája*, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, Bp., 2013. 57. (Seregi Tamás fordítása)
- 14 Keresztury Tibor, *Féltérpeszben. Arcképek az újabb magyar irodalomból*, Budapest, Magvető, JAK-Füzetek, 1991. 8–9.
- 15 Nádas Péter, *Hazatérés*, in: Uő., *Arbor mundi*, Jelenkor, Bp., 2020. 98.
- 16 Kertész pályaalakítása kezdettől ugyanúgy teljesen egyedi volt, ahogyan Nobel-díjjal megkoronázott írói sorsa is. Hogy miben állt ez az egyediség, mi tette lehetővé és mi nehezítette a működtetését, arra itt nem térek ki, mert néhány mondatban ezt nem érdemes és nem is lehet megtenni.
- 17 Kőrösi Zoltán, *Felrombolás. Magánirodalmi beszélgetések*, József Attila Kör-Pesti Szalon, Budapest, 1993. 127–128.
- 18 Takáts József, *Az irodalmi folyóiratok kortárs kánonai*, <https://litera.hu/magazin/kritika/irodalmi-folyoiratok-kortars-kanonai.html>
- 19 Takáts József, *i. m.*
- 20 Vajda Mihály, *Debrecen – New York helyett*, Határ 1992. 1. 53.
- 21 Borbély Szilárd, *Egy ismeretlen Pilinszky-vers. Álfilológiai adalék*, Határ 6–7. (1990. március) 5.
- 22 Bényei Tamás, *Az értelem válaszüjtán. Ismeretelméleti kérdések Borges „A halál és az iránytű” című elbeszélésében*, Határ 6–7. (1990. március) 90–91.
- 23 John Ryder, *A posztmodernizmus hasznáról és káráról. Az amerikai filozófiai hagyomány és a posztmodern*, Határ 1994. 4. 46. (Bényei Tamás fordítása)
- 24 Hódosy Annamária, *Az (anti-)metea-metafora(olói)a. Pilinszky Arcképek a „nyílászáró szerkezet” motívumának történetéből*, Határ 1993. 1–2. 182–183.
- 25 Jean-Francois Lyotard, *Az intellektuel síremléke*, Határ 1995. 4. 33. (Bujalos István fordítása)
- 26 Uo. 36.
- 27 Gulyás Gábor, *Minden megtörténik. Beszélgetés Tar Sándorral*, Határ 1995. 3. 61–85

Schein Gábor 1969-ben született Budapesten. Költő, író, irodalomtörténész. 2021 márciusában jelent meg legújabb, *Ó, rinocérosz* című könyve a Magvető Kiadónál.

EGY ANGYALI LÉNY

„Vigyázz, ha angyal”
(Európa Kiadó)

METAMORFÓZISA

Krasznahorkai László:
Herscht 07769
Magvető, Budapest, 2021

Krasznahorkai László legújabb kötetének középpontjában a címben is megjelölt Florian Herscht története áll, aki egy német kisváros különös lakója, és sok közös vonást mutat a szerző korábbi műveinek „szent örültjeivel”, tiszta lelkű bolondjaival, mint amilyen Valuska János, Korim György vagy akár a legutóbbi regényének főhőse, Báro Wenckheim. A *Herscht 07769* lapjain az író védjegyének számító hosszúmondatokban (sőt, egyetlen hosszúmondatban) az ő sorsa hömpölyög, rétegezve kvantumfizikai problémákkal, Johann Sebastian Bach zenéjével, farkasokkal és nagy tervek szövegető német neonácikkal. A szerző három rövidebb szöveg után ismét nagyregénybe foglalta sötét, az emberből és kultúrából kiábrándult világnézetét.

Florian (névének jelentése egyébként virágos, virágzó) történetébe húszas éveinek közepe táján nyerünk betekintést, múltjáról semmit nem tudunk meg, mindössze annyit, hogy egy árvaházból érkezik a thüringiai kisvárosba, ahol közkedvelt személyiséggé válik, őszintesége, egyszerűsége és lelki tisztasága okán. Senki nem fél tőle, mindenki istápolni, nevelni akarja ezt a jámbor teremtet, aki a cselekmény egyik pontján (jól előkészítve, mégis váratlanul) mintha kivetkőzne önmagából, több embert is elpusztít, angyali arcának öldöklő felét mutatja. Mintha egy személyiségfejlődést követnének nyomon, pedig meglehet, Florian személyisége semmit sem változik, egész egyszerűen csak megreped rajta az a védőburok, melyet hihetetlen naivitása és tisztasága vont köré, és bár hatalmas testi erejének köszönhetően könnyörtelen pusztítóvá válik, valójában mégiscsak ő maga az áldozat. Annak a világnak az áldozata, melynek szennyét egy ponton felismeri, és nem bírja elviselni. A címszereplő hatalmas termetű, gyermeki lélek, bárkit egy mozdulattal összeroppantathatna,

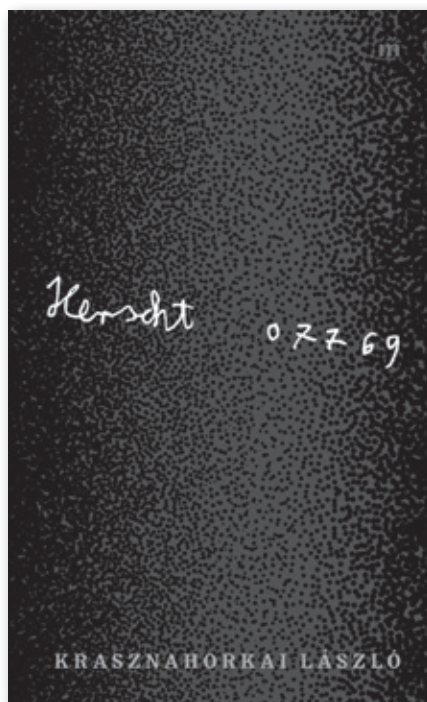
mégsem fél tőle senki, mert egész lényét a segítőkészség, a nyitottság, az együttérzés határozza meg. Leke-sedik mindenért és mindenkiért, de nem kiegyensúlyozott alkat, hajlamos a fantaziaságra, éppen hihetetlen érzékenysége miatt kitett mindenféle befolyásnak, és úgy tűnik, intellektuálisan sem annyira erős (már-már együgyű), hogy esetleg reflektálni tudjon önmagára, a körülötte zajló eseményekre. A szöveg első felében szinte eposzi jelzőként tapad hozzá, hogy „égszínkéék szemei” vannak, tekintetéből pedig az alázat, a szeretet árad. Hatalmas termete és lenyűgöző fizikai ereje kontrasztban áll lelki alkatával, emberi törekénységével. Szent Ferenchez hasonló, angyali, mégis megszállott személy, de akár krisztusi figurának is tekinthető, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy a törté-néseknek helyt adó fiktív német városka Kana, mely a kánai menyegző városát, Krisztus első csodatételei-nek helyszínét is emlékezetünkbe idézheti.

Kana persze egyáltalán nem tűnik csodákkal övezett helynek, egy idősekkal, betegekkel benépesített üres és lelassult városka, ahol a Porcelángyár bezá-rása után sokan segélyekből élnek, bezárkóznak, napja-ik egyhangúan, a változás esélye/veszélye nélkül tel-nek. A regény egyik fontos erénye ennek a városnak a részletes bemutatása: a városlakók szinte életre kel-nek, nem sematikus figurák, papírból kivágott háttér-szereplők, hanem apró kis hiedelmekkel, furcsasága-ikkal és szokásaikkal együtt bemutatott hősök, kiknek habitusa, története mellett egymáshoz való viszonyaik is szinte térképszerűen rajzolódnak elénk. Nem annyi-

ra szörnyű és reménytelen hely ez, mint a *Sátántangó* telepe, de itt is megállt az idő, nem igazán történik semmi, esély sincs a változásra, valami jobb eljövételére. Itt éli az életét Florian is, aki eleinte rendkívül elégedett, a legapróbb örömök is mély boldogsággal töltik el. Két fontos „mestere” van (és itt újra előkerülhet *Az ellenállás melankóliája*, Valuska és Eszter párosa), az egyik közülük Köhler úr, matematika-fizika szakos tanár, akit gyakran látogat, és akihez őszintén ragaszkodik. Az idős férfi beszél neki kvantumfizikáról, amiből Herscht kissé leegyszerűsítve annyit ért meg, hogy a világ keletkezése alapvetően egy véletlen, azaz rendszerhiba, s ha ez így van, akkor a világ egy újabb hiba folytán bármikor el is pusztulhat, meg is semmisülhet: „amennyire a világ ennyire egyetlen hibából keletkezett, akkor ez a hiba meg fog történni újra, csak visszafelé, és nem is tudom, hogy képzeled, talán hogy egyszer csak a jövőben valami olyan esemény következik be, mely annihilálja a jelenleg létező anyagi világot?” Bár a tanár többször felhívja Florian figyelmét arra, hogy a kvantumfizikai kutatásokhoz azok alapvető képtelenségét kell elfogadni, nem lehet összeegyeztetni őket a józan ésszel (és épp ennek a paradoxonnak a félelmetessége miatt vált aztán ő maga is inkább meteorológiai kutatásokra), Florian mégsem képes megnyugodni, és rettegéssel telve töpreng azon, hogy „a világ ki van téve a bármikori pusztulásnak.” Naivitását jelzi, hogy Angela Merkel kancellárnak küldött levelekkel próbál megszabadulni ennek a nyomasztó tudásnak a terhé-
től, szakadatlanul hisz abban, hogy választ fog kapni, hogy az ország vezetője segít majd felépíteni valamit a véletlen ellen. (A kötet címe ezeknek a leveleknek a feladóhoz írt címzésére utal.) A másik meghatározó „mestere” a Boss, aki a városba érkezésekor a pártfogásába veszi és falmosóként alkalmazza saját vállalkozásában. Szinte apa-fiú kapcsolat van köztük, legalábbis Florian így interpretálja az őket összekötő szálakat. Végtelenül hálás a Bossnak (ő szerez neki lakást, munkát), nem látja annak gonoszságát, az sem különösebben érdekli, hogy közismerten a helyi neonáci sejt vezetője. Tőle a regény egyik alapmotívumát jelentő Bach-rajongását kapja, a Boss hatására üli végig eleinte unottan, majd egyre lelkesebben a helyi zenekar Bach-próbáit. Ez a zene, és az ehhez fűződő, szinte már transzcendentális kapcsolat a másik meghatározó élmény, mely ezt a részletesen bemutatott karaktert hatása alá vonja. A kvantumfizikai ismeretein alapuló félelmét a zene segítségével győzi le, hiszen ami lehetetlennek tűnt a megértésen keresztül, az a zene értelemről, racionalitástól független befogadásával talán lehetségessé válik: „nemrég felfedezte magának Johann Sebastian Bach zenéjét, és érzi, hogy ebben a felfedezésben ott van egy eligazítás katasztrófa esetére, de csak érzi, nem tudja, mit tartalmaz ez az eligazítás”. Bach zenéje egy másik szemlélet számára a világ meg-

értéséhez a tudományon és a racionalitáson túli eszköz, mely segíthet (bár számára sem világos, hogyan) a világ összeomlását megakadályozni.

A zene és a kvantumfizika mellett meghatározó motívumok még (és a teljes életműben fontos szerepet kapnak) a farkasok, melyek először a végzetes, félelmetes idők előhírnökeiként jelennek meg. A céltalanságba és unalomba süppedt várost elsőként az rázza meg, hogy a tartomány közeli városaiban egy ismeretlen elkövető a Bach-emlékhelyeket gyalazza meg azzal, hogy farkasfej-graffitit fúj az épületekre. Később kevéssé szimbolikusan is megjelennek ezek a vadállatok, a piknikező Köner-házaspárt támadja meg egy egyedülálló példány a Kana-t határoló hegyekben. Hamar kiderül, hogy egy egész farkas falka ólálkodik a város szélén – mintha a várost kerülő gonosz hagyna különös jeleket. A város lakói egyre inkább eluralkodik a félelem („nem attól félnek, amitől kellene, hanem attól, amitől nem”), bezárkóznak lakásaikba, nem érthető pontosan, hogy mitől, de egyre jobban rettegnek, mintha éreznék, hogy rossz idők közelítenek (és itt ismét eszünkbe juthat *Az ellenállás melankóliájának* bevezetése, a csendbe fagyott alföldi kisváros, a különös jelek, a kitörni készülő, megmagyarázhatatlan vész előtti különös, gyomorszorító csönd). A jelek sokasodnak, a tárgyaltan félelem erősödik, és ekkor, mintegy fordulópontként felrobban a város határában fekvő Aralkút is. Ez, a félelemmel teli csendet követő hatalmas robbanás nemcsak azért fontos, mert tovább borzolja a kedélyeket, hanem szerkezetileg is meghatározó pont, innentől kezdődik ugyanis a főhős „metamorfózisa”, és egyben a regény dinamikusabb, gyorsabb

tempójú második fele. A kút felrobbanása két ember halálát okozza, ez megrázza Floriant, aki csak lassan, nem is annyira megértéssel, sokkal inkább egyfajta hirtelen intuícióval jön rá arra (a Bosstól kapott telefon videófelvevéleit tanulmányozva), hogy a tragédiához az apjaként tisztelt férfinak is köze lehet. A felfedezésre sem racionálisan reagál, sokkal inkább zsigeri, ösztönös reakciói vannak, az agya lefagy, de a teste már eldöntötte, mit fog tenni „mert az izmai nem bírták elviselni, amit látott, az agya nem működött, de az izmai értettek mindent, az agya nem bekapcsolt, hanem lekapcsolt, miközben pont az ellenkezője történt az izmaival, azok berándultak, befeszültek, majd olyan hevesen szorítottak tovább, hogy nyilvánvaló volt, szét fogják tépni a testét, miközben az agy még mindig csak néma üzemmódban, vagyis teljes bénultság odafent, teljes téboly odalent”.

Az elbeszélő nem részletezi, mi zajlik le ekkor Florian lelkében (ezért nem tekinthető a *Herscht 07769* klaszikus értelemben vett lélektani regénynek), a főhős nem beszél, csak cselekszik, és mintha a gondolkodást is felfüggesztené, átadja magát az ösztöneinek, pusztá kézzel, hónapokon át tartó hajszában végiggyilkol mindenkit, akinek a Boss kis csapatához és a robbantáshoz köze lehet: „Florian nem beszélt, csak rájuk nézett, és egy szomorú, egy összetört, egy zavart ember nézett rájuk” – fogalmaz az elbeszélő, mikor a város lakóinak szemszögéből próbálja megmutatni ennek az átalakulásnak a lényegét, azt, hogy e pusztítás mögött egy végtelenül összetört, „apját” és emberekben való hitét veszített szubjektum áll. Az öldöklésbe kezdő Florian szinte öntudatlanul követi belső természetét, ösztöneit, és kilép az emberek világából. Hónapokig folytatott hajszája során fokozatosan veti le az emberi lét alapvető kellékeit: nem tart kapcsolatot senkivel (egy idő után még imádott laptopja feltöltéséről is lemond, ezzel is erősítve a külvilággal megszakított kapcsolat radikalizmusát), nem beszél, külseje egyre elhanyagoltabb, lopakodva, bujkálva él, a farkasok barlangjából figyel, értelme helyett érzékszerveit és megérzéseit használja áldozatai felderítésekor. Először csak egy hatalmas ragadozómadár, egy szirti sas jelenik meg mellette és követi őt, a regény zárlatában azonban szinte maga is állattá válik, ahogy belép az egykori kedvenc padján várakozó farkasok társaságába. Ezek az emberek hibájából megvakult vadállatok ugyanúgy az emberek áldozatai, ahogyan Florian, éppoly félelmetesek és szabadok, egyben éppannyira hiányzik belőlük a gonoszság, mint a címszereplőből. A szimbolikus értelemben „farkassá vált” férfi borzalmas külsejű gyilkossá változik, nem „gyakorlatiatlan félnótás” többé, hanem veszélyes elem, akiből előtört egy másik lény – értelmezés kérdése. Lehet, hogy megváltozott, de számomra valószínűbb, hogy maradt, aki volt, csak ráismert az őt körülvevő világra, és ezért lényé-

nek egy másik oldala került előtérbe. A történet végére csak egyvalaki hisz még az ártatlanságában, az íranta mindig is anyai érzésekkel viseltető könyvtárosnő, aki ebből az anyai szemszögéből képes látni azt, hogy nem történt valódi változás: „úgyhogy Ringer asszony teljesen magára maradt, mert ő egészen biztos volt benne, hogy az a Florian, akit ismert, és az a Florian, aki ölt, *egy és ugyanaz az ember*, Florian nem változott, minden, amit tett, halálpontosan abból következett, aki ő volt, és maradt”.

A *Herscht 07769* tökéletesen belesimul az eddigi Krasznahorkai-életműbe, főként az első regényekkel és a *Háború és háború* óta íródott szövegekkel áll szoros kapcsolatban. A megszokott hosszúmondatok itt már egyetlen, 424 oldalon át kígyózó mondatná állnak össze, egy rendkívül sűrű szövéssé, okosan rétegzett, metafizikai és társadalmi problémákat (és ezek összefüggéseit is) felvető textust hozva létre. Nem monológ ez a szöveg, hanem egy mindentudó elbeszélő által uralt, többszólamú, több hangnak helyet biztosító masszív szövegmonstrum, mely az emberek világáról és az emberi létezésről ezúttal sem fest naposabb képet, mint a korábban említett, kapcsolódási pontként felmerülő Krasznahorkai-szövegek. A zenei szerkesztésmód ezúttal is meghatározó; a szölamok váltakozása, az egyes futamok felerősödése, elhalkulása, motívumok visszatérése, ismétlődése mind egyfajta zenei szerkezetű, hatalmas szimfóniává állnak össze. Az első hang pedig most is egy enigmatikus, többféleképpen értelmezhető tömör mottó: „A remény hiba”. Azaz hiba bármiben is reménykedni, és Krasznahorkai mintha már rég nem reménykedne sem az emberben, sem az ember által létrehozott kultúrában, tudományban. Érthető ugyanakkor úgy is, hogy valójában az egyetlen reményünk egy hiba ebben a rendszerben; egy hiba, mely letérít erről a negatív, ürességbe és reménytelenségbe futó pályáról. Akárhogy is értsük hát (van remény vagy nincs), a teljes szöveg ismét egy komor, sötét színekkel festett kép az emberiségről, de legalábbis napjaink Európájáról. Lehet félni a neonáciaktól, a migrációtól, a farkasoktól, sőt akár a szöveg egyes helyein felbukkanó aktualitástól, a járványtól is (a szöveg egyik félelmet sem emeli a másik fölé), de egyik sem a valódi fenyegetés, mert a valódi veszély az, hogy a félelemben „az emberek a legrosszabb oldalukról mutatkoznak meg, és gyengék, mérhetetlenül gyengék és mérhetetlenül ostobák”. A veszély nem kívül van, hanem belül, hiszen a veszély mi magunk vagyunk. ■ ■ ■

Kolozsi Orsolya (1980, Budapest) tanár, kritikus. A Szegedi Tudományegyetemen szerzett magyar–összehasonlító irodalomtudomány szakos oklevelet, ugyanitt a Modern Magyar Irodalom Tanszéken folytatott doktori tanulmányokat.

REGÉNYSZERŰ ÉLETEN, VERSEN ÉS TÚL

Magamról többet mit is mondhatnék? Szól a költői kérdés, és bizony nem csupán stilisztikai értelmében költői ez a felvetés, hanem a formai kifejezőeszköz tekintetében is. Az egykori pályakezdő költő, a mára elismert és közkedvelt regényíró, GreCsó Krisztián tizenkilenc év kihagyás után tér vissza kezdeti műfajához: a vershez. A *Magamról többet* címet viselő verseskötete 2020-ban jelent meg a Magvető Kiadó gondozásában.

Tizenkilenc év majd' két évtized, azaz hosszú idő egykötetnyi vers megírására. GreCsó Krisztián mégsem hagyta el ezalatt a majd húsz év alatt a líra színpadát. Ezt nemcsak a kötet bőséges verskínálata mutatja, hanem az is, ahogy versei az elmúlt években beépültek a magyar popkultúrába, mégpedig dalszövegek formájában. Erre példa a kötetben is helyet kapó *Dézsma* és *Ami elhasadt* c. versek, melyek Szabó Balázs Bandájának 2014-ben megjelent lemezén – *Élet elvitelre* – is helyet kaptak. Erre az apróságra maga GreCsó is rámutat a kötetvégi köszönetnyilvánításban. Számos verse került úgymond megzenésítésre különböző zenészbáratai segítségével, ez is kiváltója volt a vers műfajához való visszatérésének. Miközben hallgatjuk ezeket a dalokat, világossá válik a költő döntése, hiszen a zenészek képesek megragadni GreCsó dalszövegeinek hangulatát, pompásan igazodnak a mondanivalóhoz.

A kötetet lapozgatva feltűnik, hogy nemcsak a felkészülés volt időigényes és tudatos, hanem a végső formábaöntés, a szerkesztés is. Ciklusokon és verseken áthaladva a versek központi alakjának felnövése majd lényének kiteljesedése válik rendezői elvvé. Lírai önéletrajként is olvasható ez a kötet, a gyermekkor képei fokozatosan átalakulnak a felnőtté válás mozaikjaivá, így követhetők nyomon a lírai én életének egyes mozzanatai. A születés, a gyermekkor biztonsága, a bi-

GreCsó Krisztián:
Magamról többet
Magvető, Budapest, 2020

zonytalan kamaszkor, a felnőtté válás képeit átívelően változnak a költő meglátásai, gondolkodásmódja. Így buzdítja olvasóját GreCsó Krisztián arra, hogy az embernek folyamatosan számot kell adnia, hiszen körülöttünk minden rohamosan változik, a múlt énünk is-

merete segít megérteni jelenkori önmagunk, a címmel játszva: magunkról többet.

A hét cikluson kívül előszónak is tekinthető, három besorolatlan vers szerepel. Az első feleségének címezi a költő, a további kettőből pedig érződik, azok is róla, pontosabban róluk szólnak. A hőn keresett bizonyosság megtalálása kap hangsúlyt ezekben a versekben, a sokat költöző lírai én végre rálelt az utolsó otthonra, a végső állomásra, mind a valóságosan megfogható, mind a felfoghatatlan értelemben: „Akármit is jelentsen ez, jólesik gondolni rá. / Hogy ez a helyrajzi szám már minden bizonnyal az utolsó.”

Elmondható, hogy a kötetben olvasható versekbe kódolt mögöttes gondolatok már régóta foglalkoztatják a költőt. A 2011-ben megjelent *Mellettem elférsz* c. egyedi felfogású családregejének központi gondolata, vagyis hogy a múltunk formál minket, hogy a családi gének alakítják sorsunkat, hogy őseink bennünk egyesülnek itt is megjelenik, köteteinek összekötő kapcsa lévén akár a Grecsó-életmű egyetemes gondolataként is tekinthetünk rá.

A múlt és jelen szoros összekapcsolódása a család képein túl az irodalmi hagyományozódás alakjában is megjelenik. A költő tudatosan alkalmaz allúziókat, utalásokat, parafrázisokat irodalmi elődjektől, de kortársaitól is. Kiterjesztve a korábban említett gondolatot, a XXI. századi író, költő munkájába beépül az irodalmi ősök írásművészete. A kötet felhívja a figyelmet arra, hogy ez inkább pozitív jellegű tulajdonsága a kortárs irodalomnak, újat alkotni úgy, hogy közben a régiek ne tűnjenek el a süllyesztőben.

A *Balázsolás* címet viselő első ciklus nemcsak az irodalmi hagyományra épít, hanem a családtól örökölt, gyerekkorból hozott hagyományokat is előtérbe helyezi. „Márton nagyapám és Jusztó mamám/ Házában a hit hatalmas volt.” A babitsi *Esti kérdés* bizonytalansága – mely a megválaszolhatatlan kérdésekből, az élet körforgásából fakad – hatja át a ciklus valahány versét, melyekben az orvosi környezet szóképei csúfítják a gyerekkor békés, idilli világát. Az elfajult bárányhimlő torokszorító rémképei azonosulnak Babits Mihály torokgondjai súlyosságával. A hagyományt a liturgikus vendégszövegek is erősítik, melyek a Miatyánk-ból és a szentmisék szövegéből idéznek, így szélesítve a balázsolás ábrázolásával behozott vallási motívumot. Mindezen adottságokat keverve teremti meg Grecsó a Babitshoz méltó misztikus hangulatot, ahogy a magasztos természetfeletti találkozik a békés gyerekkor emléképeivel, a betegségek, kórházak rémisztő fertőtlenítő szagával.

A második ciklus az *Érkezési oldal*, a közhelyessé váló *most érkeztem meg igazán* frázisnak a továbbszövése helyett inkább azzal foglalkozik, hogy mi található az érkezés ellenpólusán, honnan indul az ember. Mik az egyik ponttól a másikig vezető csalódások. Az érkezés-

indulás ellenpólusa a felnövés képévé tágu, a kamaszkor kétségeinek ábrázolásával újra hangsúlyossá válik a bizonytalanság gondolata. Az elveszések kacskaringós útvesztője emésztí föl a versek alanyát.

Konkrét alakok csak az ötödik (*Legjobban nélküled*) ciklusban jelennek meg, hiszen az előzőként is értelmezhető első három versen kívül csak említés szintjén jelentek meg a lírai énen kívül más személyek. A szülők, nagyszülők, testvérek, szerelmek alakjai elevenednek meg, ezáltal lép ki a lírai én saját kis buborékjából, és válik az emberi közösség részévé. A kapcsolatai a hovartartozás jelképévé válnak, a magány önfelemesztő bizonytalansága eloszlik a társas lét könnyűségében.

A *Magamról többet* c. utolsó ciklusban teljesedik be a lírai alany jellemfejlődése. A középkorú férfi apává válása nagy változást hoz életébe: „Hány éve várok rá, / hogy elénekelhessem valakinek / a Bóbitát, aki fontosabb, mint én.” Az apaság motívuma eggyé válik a magába szerető férfi képével. Magáról többet már nem tud mondani, a leltárt már nem egyedül vezeti, a feleség és gyermek által kiteljesedett. Egyéniségének részévé válik az apaság. „Magamról, tőle teljesen függetlenül, / Többet nincs mit mondanom.”

Kész a leltár, mondaná József Attila, egyelőre, biggyesztí hozzá Grecsó Krisztián. Ennek fényében tárható fel a központi gondolat. A lírai önéletrajz sajátosságait alkalmazva, építve az irodalmi hagyományozódásra hozza létre verses önvallomását a költő. Szembenézve múltjával és jelenével, egy köztes állapotban keresi a választ. Elmosódnak az idő határai, a regényszerű élet verskabátot ölt: a történeteink, ahonnan jöttünk, hogy alakítják azt, akiként a jelenbe érkezünk? Ezért is kulcsfontosságú a számvetés szerepe, a nagy irodalmi elődök mintáját követve. „*Elalszik minket nézve az Isten, / Lehet, hogy nem elég, nem elég ennyi?*”

Akár líra, akár próza, Grecsó Krisztián mindkettőből képes házat építeni. Az építkezéshez nincs szükség mesteremberekre, besegít az egész rokonság, nagyszülőkön át a feleségig, Babits és társai kulturálisan gazdagítják a munkálatokat, végül pedig mi, olvasók is kivesszük a részünk, keverjük a maltert. *Ki vagyok?*, a költészet örökös kérdése a lecsupaszított alapja a kötetnek, ha festék nélkül marad a fal. Ha elegen összegyűlünk, egy-kettő felépül a ház, a *Magamról többet* már csak a beköltözőket várja tárt karokkal. ■ ■ ■

Gažík Viktória (1999) a Comenius Egyetem kiadványszerkesztő szakos hallgatója. Boldogfán él.